

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

ELENA NARKEVIČIŪTĖ
(TARPTAUTINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA)

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOS 8
STRAIPSNIO TAIKYMAS LGBT BYLOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. Dr. Laurynas Biekša

Vilnius, 2023 m.

TURINYS

ĮVADAS	4
1. LESBIEČIŲ, GĖJŲ, BISEKSUALŲ IR TRANSSEKSUALŲ (LGBT), KAIP SOCIALINĖS ATSKIRTIES GRUPĖS, TEORINIAI ASPEKTAI	9
1.1. LGBT samprata.....	9
1.2. LGBT+ asmenų padėtis Lietuvoje ir Europoje – diskriminacija ir teisinė realybė	10
2. EŽTT FORMUOJAMOS JURISPRUDENCIJOS KAITA LGBT BYLOSE	15
2.1. Homoseksualumo kriminalizavimo uždraudimas.....	15
2.2. Draudimo homoseksualiems asmenims tarnauti kariuomenėje panaikinimas.....	17
2.3. Teisė pasikeisti lytį	17
2.4. Teisė į privatų ir šeimos gyvenimą (8 konvencijos straipsnis)	19
2.5. Neapykantos kalba.....	21
2.6. Leidimo gyventi išdavimas	22
2.7. Kitos aktualios temos	23
3. EŽTK 8 STR. TAIKYMO GALIMYBĖS EŽTT SU LGBT TEISĖMIS SUSIJUSIOSE BYLOSE	25
3.1. EŽTK 8 str. taikymo galimybes homoseksualių asmenų įsivaikinimo bylose	25
3.1.1. Aktualios EŽTT bylos dėl galimybės homoseksualiems asmenims įsivaikinti	25
3.1.2. Kokios galimybės vystyti EŽTK 8 str. ateityje homoseksualių asmenų įsivaikinimo bylose.....	37
3.2. EŽTK 8 str. taikymo galimybes tos pačios lyties asmenims skirtingoms civilinėms sąjungoms sudaryti užtikrinimą	45
3.2.1. EŽTT bylos dėl santuokos tarp tos pačios lyties asmenų.....	45
3.2.2. Aktualūs EŽTT pasisakymai apie tos pačios lyties civilines sąjungas kitose bylose...	51
3.2.3. Nacionaliniai teismų sprendimai, įteisinantys santuokos lygybę	53
3.2.4. Tos pačios lyties asmenų teisė sudaryti norimos formos civilinę sąjungą	58
3.3. EŽTK 8 str. taikymo ypatumus neapykantos kurstymo prieš LGBT asmenis bylose	69
3.3.1. Byla Beizaras v. Levickas prieš Lietuvą	69
3.3.2. Interviu su Pijumi Beizaru, pareiškėju byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, ir jo atstovu Teisme Tomu Vytautu Raskevičiumi	74
3.3.3. Bylos reikšmė 8 str. taikymui neapykantos kurstymo prieš LGBT asmenis bylose	76
3.3.4. Saviraiškos laisvė	78
IŠVADOS	81

LITERATŪROS SARAŠAS	84
ANOTACIJA	89
ANNOTATION	90
SANTRAUKA	91
SUMMARY	92
PRIEDAI	93

IVADAS

Žmogaus teisės yra ta teisės šaka, kuri kelia daugybę intrigų, emocijų, nesutarimų ir ginčų. Visuomenė sutaria, kad žmogaus orumas turi būti gerbiamas ir jau niekas dėl to nebesiginčija. Deja, tačiau iki šiol tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje nepavyko išsiaiškinti, kas yra žmogaus orumas, kaip jis yra pažeidžiamas, kokie teisiniai principai turi būti taikomi, kad jį apgintume, nežinoma, kaip pritaikyti dabartinės teisės normas, užtikrinančias žmogaus orumą, praktikoje. Nors ir turime numanymą, kas galėtų būti leistina, o kas draustina, tiek nacionalinių, tiek tarptautinių teismų jurisprudencija nuolatos kinta, ypač kalbant seksualinių mažumų tema.

Lietuvos Respublika yra nepriklausoma demokratinė valstybė, o į aukščiausiąjį mūsų šalies valstybinį aktą, LR Konstituciją, galime žvelgti ir į kaip pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių rinkinį. Gali pasirodyti, kad to ir užtenka – pažeistos teisės yra fiksuojamos ir ginamos teisminės valdžios institucijose – juk esame teisinė valstybė. Visgi čia valstybės turi sustoti ir pripažinti, kad net nacionaliniu lygmeniu jos negeba užtikrinti visų žmonių teisių ar laisvių nepažeidžiamumo, įstatymiškai nediskriminuoti savo šalies piliečių ar gyventojų ir Lietuva nėra išimtis iš šios taisyklės – tai patvirtina ir daugelis bylų Europos Žmogaus Teisių Teisme.

Europos Žmogaus Teisių Teismas jau dabar yra nustatęs labai aiškius kriterijus, kaip Lietuva pažeidžia seksualinių mažumų teises – *L. prieš Lietuvą* byloje EŽTT teigė, kad Lietuva pažeidė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 str. neužtikrindama galimybės savo piliečiui pasikeisti lytį. Byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* buvo sukurtas naujas precedentas ir neapykantos kalba, naudota prieš LGBT asmenis, buvo pripažinta pažeidžianti EŽTK 8 str., o Lietuvos nacionaliniai teismai negebėjo konstatuoti pažeistų piliečių teisių. *Vallianatos ir kiti prieš Graikiją* buvo pripažinta, kad valstybėje egzistuojantis partnerystės institutas, kuris prieinamas tik heteroseksualiems asmenims, pažeidžia homoseksualų teises ir yra diskriminacinis. Nors mūsų šalyje šio instituto nėra, vis kalbama apie jo įteisinimą išskirtinai heteroseksualiems asmenims, o tai grubiai pažeistų EŽTT teisę.

Europos žmogaus teisių teismas neabejotinai priima itin svarbius ir progresyvius sprendimus, kurių anksčiau net negalėjome įsivaizduoti ar svarstyti – darbotvarkėje buvo klausimai dėl homoseksualių santykių dekriminalizacijos, homoseksualių asmenų leidimo tarnauti kariuomenėje, saviraiškos laisvės ribojimo. Nors tokių teisių pažeidimų vis dar galime matyti ir kitose valstybėse, pavyzdžiui, Lenkijoje, 2020 metais paskelbusioje *LGBT-free* zonas (liet. zonas be LGBT) ar netgi toje pačioje Lietuvoje (LR nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio

įstatymas, kuriuo faktiškai ribojama LGBT asmenų žodžio laisvė), dauguma EŽTT sprendimų dabar yra apie partnerystę, santuoką ar įsivaikinimą.

Stebint EŽTT jurisprudencijos kaitą ir progresyvumą kyla klausimas, kaip toliau kis formuojama praktika ginant seksualinių mažumų teises. Ar Europos Žmogaus Teisių Teismas užtikrindamas seksualinių mažumų teises pasiekė maksimumą ir dabartinių Konvencijos normų negalėtų taikyti plačiau? Nors EŽTT garantuoja partnerystės instituto prieinamumą ir tos pačios lyties asmenų poroms, tačiau santuokų ar įsivaikinimo klausimu kalbama vienareikšmiškai – valstybės turi teisę pačios sureguliuoti šiuos vidaus politikos klausimus, o toks teisinis reguliavimas nepažeidžia EŽTK 8 str. Kyla klausimas, ar iš tikrųjų dviejų asmenų bendru sutarimu sudaroma civilinė asmenų sąjunga nėra privataus gyvenimo klausimas, o taip pat ar šeimos gyvenimas nėra privataus gyvenimo klausimas. Galiausiai, kas galėtų paneigti, kad šių institutų prieinamumas tik daliai šalies gyventojų remiantis vien jų lytimi ir lytine orientacija nėra diskriminacinis. Šiuo atveju pavyzdžiu galėtų tapti itin progresyvus ir fenomenalus 2017 m. Austrijos Konstitucinio Teismo sprendimas, kuriuo konstatuota, jog Austrijos civilinio kodekso norma, numatanti, kad santuoka yra sudaroma tik tarp vyro ir moters, prieštarauja Austrijos Konstitucijoje numatytam lygybės principui ir norma yra diskriminacinė.

Atsižvelgiant į seksualinių mažumų skirtingą teisinę padėtį valstybėse bei kintančią Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamą jurisprudenciją LGBT bylose būtina išnagrinėti, kaip keitėsi EŽTT sprendimai užtikrinant seksualinių mažumų teises, kokie yra susiformavę tarptautiniai teisės principai, kuriais yra vadovaujamosi nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis, ar jie negalėtų būti taikomi plačiau ir griežčiau EŽTT praktikoje vadovaujantis EŽTK. Svarbu yra išanalizuoti, ar santuokos institutas ir įsivaikinimo galimybė seksualinių mažumų atstovams neturėtų būti prieinama ir ši teisė neturėtų būti užtikrinama būtent Europos Žmogaus Teisių Teisme. Taip pat verta apžvelgti naujausią EŽTT sprendimą dėl neapykantos kalbos LGBT asmenų atžvilgiu bei kaip EŽTK 8 str. galėtų būti toliau taikomas EŽTT formuojamoje praktikoje.

Mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. LGBT asmenų teisių apsaugos tema Lietuvoje nėra pakankamai ištirta. Nors LGBT asmenų problemos yra atvaizduojamos kituose kontekstuose, pavyzdžiui, komunikaciniame (Arnoldo Bukelio Magistro baigiamasis darbas „Seksualinių mažumų įvaizdžio konstravimas Lietuvos žiniasklaidoje“) ar meniniame (Karoliinos Rimkutės Magistro baigiamasis darbas „*Queer* estetika Baltijos šalių šiuolaikiniame mene“). Kalbant apie labiau teisinį reguliavimą, kuris priklauso ir nuo politinio konteksto, galėčiau išskirti du darbus: Mildos Ališauskienės bakalauro baigiamasis darbas „LGBT teisių užtikrinimo problemos katalikiškos

daugumos valstybėse“ bei Elenos Narkevičiūtės bakalauro baigiamasis darbas „Teisinis reguliavimas LGBT asmenims Lietuvoje Europos Sąjungos teisės ir vertybių kontekste“. Visgi Lietuvoje ši tema nėra visiškai užmiršta – bemaž nuolatos apie dabartinį teisinį reguliavimą ir jo nekonstitucingumą kalba prof. Vytautas Mizaras. Europos Sąjungos lygiu ši tema yra kur kas labiau nagrinėjama – atliekama ypač daug tyrimų, susijusių su LGBT asmenų teisine padėtimi ES šalyse, skundais, susiduriamomis problemomis, nemažai yra ir literatūros apie homoseksualų, biseksualų, transeksualų teisių užtikrinimą Europos Sąjungos ar Europos šalyse. Visgi teisinis reguliavimas nuolatos kinta, o EŽTT formuojama jurisprudencija taip pat pakito, tad formuojamos jurisprudencijos atitikimas EŽTK, teisės principams ir visuomenės poreikis gyventi kitokioje teisinėje realybėje būtų visiškai nauja, dar neištirta problema.

Magistrinio darbo reikšmė. Magistro baigiamajame darbe yra aptariama, kokia yra dabartinė EŽTT jurisprudencija LGBT bylose bei jos trūkumai, kaip ši jurisprudencija gali kisti. Esančio teisinio reglamentavimo bei suformuotos jurisprudencijos analizė gali būti naudinga LGBT asmenims siekiant ginti savo teises nacionaliniame ar tarptautiniame lygmenyje, taip pat mokymo tikslais. Analizė ir argumentų paieška platesniam Konvencijos 8 str. taikymui LGBT bylose taip pat yra reikšminga nuspėjant EŽTT tendencijas sprendimų priėmimo ir jurisprudencijos kaitai LGBT bylose.

Magistro darbe tiriamos problemos:

- Kodėl EŽTT netaiko EŽTK 8 str. LGBT asmenų bylose įgalinant juos įsivaikinti, nors įsivaikinimo tema yra privataus gyvenimo klausimas?
- Kodėl EŽTT dviprasmiškai taiko EŽTK 8 str. LGBT asmenų bylose ginant jų teisę sudaryti civilinę sąjungą – t.y., teigia, kad turi būti užtikrintas civilinės partnerystės institutas tos pačios lyties asmenims, jei jis egzistuoja priešingų lyčių asmenims, tačiau neigia diskriminaciją, jei santuoka yra užtikrinama priešingos lyties asmenims, tačiau nėra užtikrinama tos pačios lyties asmenims – nors tai yra privataus gyvenimo klausimas?
- Kaip buvo sprendžiamos neapykantos kurstymo prieš LGBT asmenis bylos ir ar progresyviai pasikeitusi jurisprudencija bei EŽTK 8 str. taikymas šiose bylose yra teisingas?

Tikslas ir uždaviniai. Magistro darbo tikslas – įrodyti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas turėtų praplėsti Konvencijos 8 str. taikymą LGBT bylose, o dabartinė suformuota jurisprudencija yra ydinga ir neatitinka visuomenės poreikių.

Tikslui pasiekti keliami uždaviniai:

1. Aprašyti LGBT sąvokos sampratą bei kaip ji kito bėgant laikui, aptarti dabartinį Europos Sąjungos šalyse egzistuojantį teisinį reguliavimą LGBT asmenims nacionaliniame lygmenyje bei teorinius teisinės realybės problemų aspektus.
2. Išanalizuoti EŽTT suformuotą jurisprudenciją LGBT bylose.
3. Išanalizuoti EŽTK 8 str. taikymo galimybes homoseksualių asmenų įsivaikinimo bylose.
4. Išanalizuoti EŽTK 8 str. taikymo galimybes tos pačios lyties asmenims skirtingoms civilinėms sąjungoms sudaryti užtikrinimą.
5. Išanalizuoti EŽTK 8 str. taikymo ypatumus neapykantos kurstymo prieš LGBT asmenis bylose.

Darbo analizei naudojami teisiniai mokslinio tyrimo metodai:

Istorinis teisinis – šis metodas bus taikomas siekiant atskleisti, kaip keitėsi EŽTT formuojama jurisprudencija LGBT bylose, taip pat kaip keitėsi teisinis reguliavimas Europoje LGBT asmenų atžvilgiu.

Teisinių dokumentų analizės – metodas naudojamas analizuojant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, su jos taikymu susijusią EŽTT jurisprudenciją ir nacionalinį teisinį reguliavimą Europos Sąjungos ir Europos Tarybos šalyse.

Lyginamasis teisinis – šis metodas bus naudojamas lyginant itin skirtingus teisinius reguliavimus Europos Sąjungos šalyse.

Mokslinės literatūros analizės – darbe bus analizuojami teisės mokslininkų darbai siekiant atskleisti nagrinėjamos temos problematiką bei pagrįsti autoriaus ginamuosius teiginius.

Analitinis kritinis – metodas bus naudojamas analizuojant EŽTT praktikos LGBT bylose kitimą bei dabartinius egzistuojančius trūkumus EŽTT jurisprudencijos LGBT bylose.

Apibendrinimo – šis metodas bus taikomas kiekvieno poskyrio pabaigoje, o taip ir galutinėse darbo išvadose siekiant apibendrinti poskyrius ir darbą, juos susisteminant ir išskiriant svarbiausius aspektus.

Tyrimo struktūra. Tiriamąjį darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios darbo dalys, tyrimo išvados ir naudotos literatūros sąrašas. Įvade yra aptariamas darbo aktualumas, mokslinis naujumas, tiriamos problemos ištyrimo lygis, mokslinio darbo reikšmė, nurodomas darbo tikslas ir numatomi tikslui pasiekti uždaviniai, aptariami darbo analizei naudojami teisiniai mokslinio tyrimo metodai, pristatomi ginamieji teiginiai. Pirmojoje dalyje yra aptariama, kokia yra LGBT sąvokos samprata bei kaip ji kito, o taip pat kokia yra teisinė realybė Europos Sąjungos šalyse ir Lietuvoje. Antrojoje dalyje bus aptariama Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika LGBT bylose, kaip istoriškai keitėsi EŽTT

sprendimai LGBT asmenų atžvilgiu bei kaip susiformavo dabartinė jurisprudencija. Trečiojoje darbo dalyje bus išanalizuojamos EŽTK 8 str. taikymo papildomos galimybės straipsnį galimai pritaikant homoseksualių asmenų įsivaikinimo teisės užtikrinimui, šeimos gyvenimo apsaugai (užtikrinant tos pačios lyties asmenims partnerystės ir santuokos institutų prieinamumą), o taip pat EŽTK 8 str. taikymo neapykantos kurstymo prieš LGBT asmenis byloje aspektus.

Ginamieji teiginiai.

1. EŽTK 8 str. turi būti vystomas įgalinant homoseksualius asmenis įsivaikinti.
2. EŽTK 8 str. turi būti vystomas apsaugant jų šeimos gyvenimą (tiek partnerystę, tiek santuoką).
3. EŽTK 8 str. yra tinkamai ir progresyviai taikomas neapykantos kurstymo prieš LGBT asmenis byloje.

1. LESBIEČIŲ, GĖJŲ, BISEKSUALŲ IR TRANSSEKSUALŲ (LGBT), KAIP SOCIALINĖS ATSKIRTIES GRUPĖS, TEORINIAI ASPEKTAI

Skyriaus pirmajame poskyryje bus aptariama dabartinė LGBT samprata bei kaip ji kito per pastarąjį šimtmetį, o antrajame poskyryje bus aptariama, su kokia teisine realybe susiduria LGBT asmenys Lietuvoje ir Europos Sąjungos šalyse.

1.1. LGBT samprata

LGBT – lesbietės, gėjai, biseksualai, transeksualai. Lesbietės ir gėjai – asmenys, kuriuos lytiškai ar emociškai traukia tos pačios lyties žmonės. Taip pat galima juos įvardinti kaip homoseksualius(-ias). Biseksualai – asmenys, kuriuos emociškai ar lytiškai traukia abi lytis.

Transeksualai – asmenys, kurių suvokiamas lytinis identitetas yra kitoks nei jų biologinė lytis.

Lesbietės, gėjai ir biseksualai yra išskiriami į atskirą socialinę grupę dėl jų seksualinės orientacijos, transeksualai – dėl lytinės tapatybės.

Seksualinė (lytinė) orientacija – romantinis ar lytinis potraukis kitam asmeniui.

Lytinė tapatybė – subjektyvaus asmens savo lyties jautimas, kuris gali nesutapti arba sutapti su žmogaus biologine lytimi. Lytinės tapatybės išraiška gali būti apranga, manieros ir kt.¹²

Pastebėtina, kad dar XX a. daug kur medicinos specialistai ir institucijos homoseksualumą laikė psichikos sutrikimu ar liga. Pavyzdžiui, Jungtinėse Valstijose homoseksualumas buvo įtrauktas kaip psichikos sutrikimas į Amerikos psichiatrų asociacijos psichikos sutrikimų diagnostikos ir statistikos vadovą iki pat 1973 m.

1973 m., išbraukus homoseksualumą iš psichikos sutrikimų sąrašo, tokiu pavyzdžiu pasekė ir kitos medicinos ir psichiatrijos organizacijos visame pasaulyje. Be abejo, LGBT asmenų diskriminacija ir stigma tebeegzistuoja daugelyje pasaulio vietų, todėl yra norima siekti visiškos lygybės ir pripažinimo.³⁴⁵

Panašiai kaip ir JAV, XX a. homoseksualumas ir daugelyje Europos šalių buvo klasifikuojamas kaip psichikos liga ar sutrikimas. Pavyzdžiui, Vokietijoje homoseksualumas buvo

¹ „LGBTQ“. Europos lyčių lygybės institutas. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://eige.europa.eu/lt/thesaurus/terms/1237>.

² „Žodynėlis“. LGL Nacionalinė LGBT teisių organizacija Žiūrėta 2021 lapkričio 18 d. <https://www.lgl.lt/zmogaus-teises/naudinga-zinoti/zodynelis/>.

³ „History of LGBTQ mental health“. The Trevor Project. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://www.thetrevorproject.org/resources/history-of-lgbtq-mental-health/>.

⁴ Bonnie J. Morris, PhD, „A brief history of lesbian, gay, bisexual, and transgender social movements“, *American Psychological Association*, 2017 m. liepos 21 d., <https://www.apa.org/topics/lgbtq/history>.

⁵ „A brief history of LGBTQ mental health“. Human Rights Campaign. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://www.hrc.org/resources/a-brief-history-of-lgbtq-mental-health>.

kriminalizuotas iki pat 1994 m. Be to, homoseksualumas buvo laikomas psichikos sutrikimu Tarptautinėje ligų klasifikacijoje (TLK), medicininės klasifikacijos sistemoje, naudojamoje daugelyje Europos šalių, iki pat 1990 m. Homoseksualūs santykiai buvo kriminalizuoti ir Lietuvoje.

Nors daugumoje Europos šalių šiuo metu galioja įstatymai, ginantys LGBT asmenų teises ir jų orumą, ne paslaptis, kad nemažoje dalyje šalių LGBT+ bendruomenė vis dar yra diskriminuojama ir stigmatizuojama, o teisinis reguliavimas, susijęs su LGBT+ asmenimis, itin skiriasi.⁶⁷

1.2. LGBT+ asmenų padėtis Lietuvoje ir Europoje – diskriminacija ir teisinė realybė

LGBT+ asmenų teisės apima daugybę sričių – šeimos teisę (tarpusavio santykių pripažinimas ir reguliavimas, įsivaikinimas), prieglobsčio teisę, neapykantos nusikaltimai ir kalba, lygybė bei nediskriminacijos įstatymai. Kadangi darbe kalbėtina apie šeimos teisę, daugiausia ir nagrinėsime teisinę realybę, susijusią su šeimos teisėmis, (ne)neprieinamoms LGBT+ asmenims.

Net keturiolikoje iš dvidešimt septynių Europos Sąjungos valstybių jau yra įteisinta santuokos lygybė, t.y., santuoka prieinama ir tos pačios lyties poroms. Šios šalys yra: Austrija, Belgija, Danija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Airija, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Slovėnija, Ispanija, Švedija. Dar kelios šalys LGBT+ poroms turi prieinamą partnerystę, kuri beveik tokias pačias teises kaip santuoka, šios šalys yra Austrija, Kroatija, Kipras, Graikija, Vengrija, Italija. Taip pat yra kelios, kurios turi prieinamą partnerystę tos pačios lyties poroms, tačiau jų teisės yra mažesnės nei esant susituokus. Tokios šalys yra Čekija ir Estija.

Kitos teisės ILGA-Europe (angl. *The European Region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association*) LGBT+ šeimos teisės apibrėžime apima bendro gyvenimo kartu galimybę (su iš to išplaukiančiomis teisėmis), konstitucinio draudimo tos pačios lyties poros santuokai nebuvimą, įsivaikinimą, antro partnerio šeimoje galimybę įsivaikinti, automatinį antro tėvo/motinos pripažinimą, medicininio apvaisinimo pagalbą (poroms), medicininio apvaisinimo pagalbą (vienišiemis asmenims) ir transeksualaus asmens tėvystės pripažinimą.

Europos Sąjungoje yra tik keturios valstybės, kuriose šiuo metu LGBT+ asmenų šeimos teisės yra nuliniame lygmenyje – tai Lietuva, Lenkija, Rumunija ir Slovakija. Kaimyninėje Latvijoje yra garantuojama tik viena teisė – medicininio apvaisinimo pagalba vienišam asmeniui. Tuo tarpu Malta, Belgija ir Švedija garantuoja visiškai visas šeimos teises LGBT+ asmenims savo šalyje.⁸

⁶ „The history of sexual medicine“. European Society for Sexual Medicine. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://www.essm.org/the-history-of-sexual-medicine/>.

⁷ „Who we are“. ILGA-Europe. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://ilga-europe.org/about-us/who-we-are/>.

⁸ „Rainbow Europe“. ILGA-Europe. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 19 d. <https://www.rainbow-europe.org/#1/8682/0>.

Kadangi Lietuva yra viena iš valstybių, negarantuojančių jokių šeimos teisių LGBT+ asmenims, iš arčiau apžvelgtina šalies situacija kitose LGBT+ asmenų teises liečiančiose srityse, o taip pat pastebėtina, kaip LGBT+ asmenys jaučiasi gyvendami tokioje teisinėje realybėje.

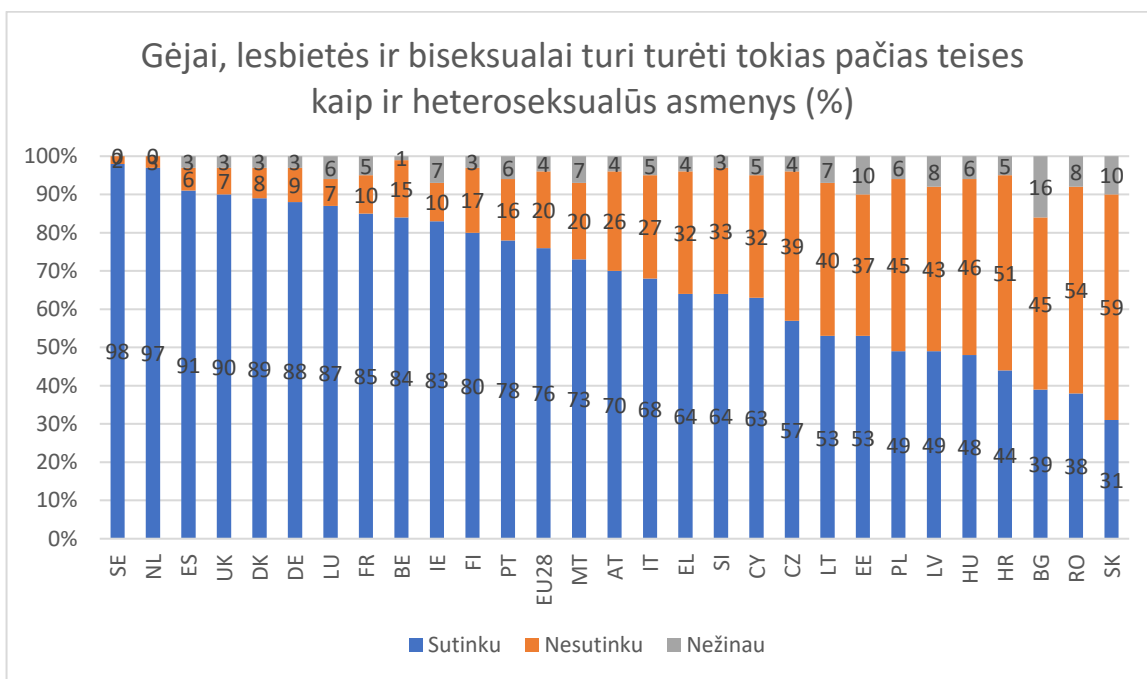
ILGA-Europe 2023 m. Metinio pranešimo duomenimis 2022 m. Lietuvoje LGBT+ asmenys susidūrė su sunkumais teikiant prieglobsčio prašymus. Pastebėtina, kad prietarais ir vidiniais įsitikinimais motyvuotos politikų ar politinių lyderių kalbos, stigmatizuojančios LGBT+ asmenys, išlieka problema visose šeimos teisių neužtikrinančiose Europos Sąjungos valstybėse.

ILGA-Europe metiniame pranešime aprašomi ir sunkumai priimant Civilinės sąjungos ar Partnerystės įstatymų projektus Lietuvoje – LGBT+ asmenys Lietuvoje vis dar lieka be šeimos teisių.⁹

Eurobarometro (angl. *Eurobarometer*) 2019 m. darytos apklausos „LGBT žmonių socialinis pripažinimas (angl. *The social acceptance of LGBTI people in the EU*) duomenimis, Europos Sąjungos valstybėse požiūris į LGBT+ asmenų teises išsiskiria. Štai į teiginį „Gėjai, lesbietės ir biseksualūs asmenys turėtų turėti tokias pačias teises kaip heteroseksualūs asmenys“ Europos Sąjungoje vidutiniškai teigiamai atsakė 76% žmonių, 20% atsakė neigiamai, o 4% neturėjo atsakymo. Nors tendencijos yra teigiamos, atsakymų skirtumas svyruoja nuo Švedijos, kur teigiamai į šį teiginį atsakė net 98% apklaustųjų ir Slovakijos, kur į šį teiginį teigiamai atsakė vos 31% asmenų, o net 59% - neigiamai. Lietuvoje 53% atsakė teigiamai, 40% neigiamai ir 7% teigė nežinantys atsakymo.¹⁰

⁹ „2023 Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe and Central Asia“. ILGA-Europe. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2023/full_annual_review.pdf

¹⁰ „Eurobarometer on Discrimination 2019: The social acceptance of LGBTI people in the EU“. European Commission. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 19 d. https://commission.europa.eu/system/files/2019-10/ebs_493_data_fact_lgbti_eu_en-1.pdf.

Paveikslėlis 1. Gėjai, lesbietės ir biseksualai turi turėti tokias pačias teises kaip ir heteroseksualūs asmenys (%)

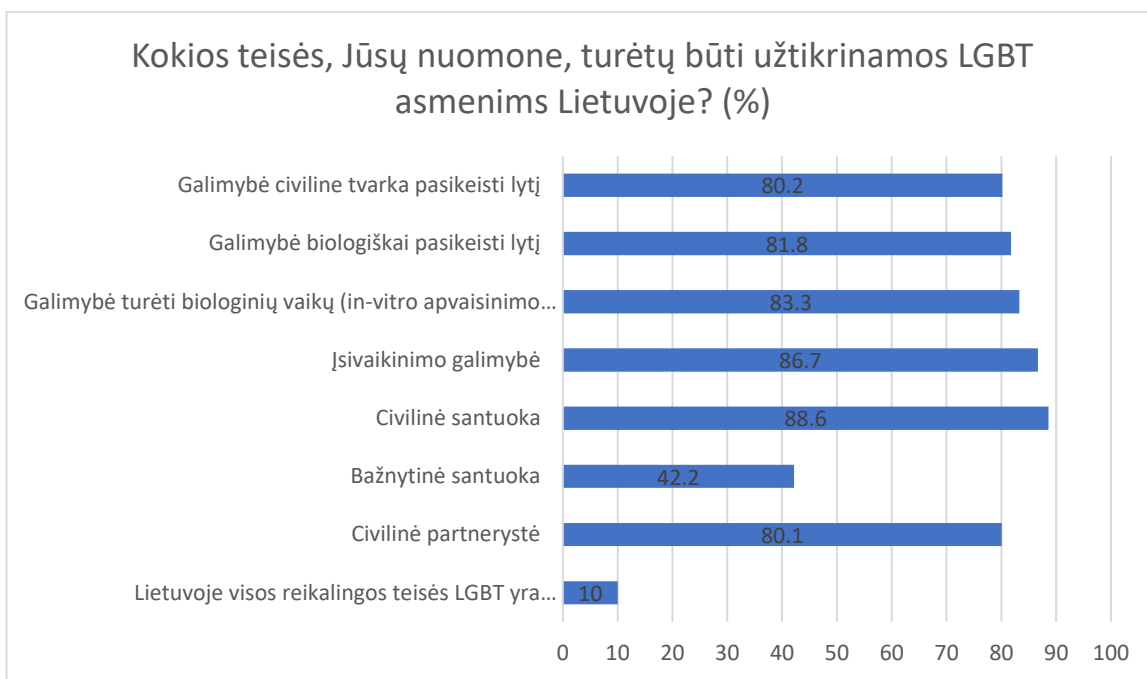
2019 m. Lietuvoje darytos LGBT+ asmenų apklausos duomenimis į klausimą „Ar, Jūsų nuomone, Lietuvoje yra pakankamai užtikrinamos seksualinių mažumų teisės?“ net 85,2% respondentų atsakė, jog Lietuvoje yra visiškai neužtikrinamos arba beveik neužtikrinamos seksualinių mažumų teisės, 11,4% manė, jog seksualinių mažumų teisės yra beveik užtikrinamos, 3,4% - kad visiškai užtikrinamos.¹¹

Į klausimą „Kokios teisės, Jūsų nuomone, turėtų būti užtikrinamos LGBT asmenims Lietuvoje?“ didžioji dalis respondentų atsakė, jog turi būti užtikrinta civilinė santuoka (88,6%), prieinama įsivaikinimo galimybė (86,7%), galimybė turėti biologinių vaikų in-vitro apvaisinimo ar surogatinės motinystės būdu (83,3%), galimybė biologiškai pasikeisti lytį (81,8%), galimybė pasikeisti lytį civiline tvarka (80,2%) (ši teisė jau yra garantuojama, tačiau lyties keitimas galimas tik priėmus teismo sprendimą) ir civilinė partnerystė (80,9%). Tik 42,3% respondentų atsakė, jog LGBT+ asmenims turėtų būti užtikrinta teisė sudaryti bažnytinę santuoką. 9,9% respondentų teigė, jog visos reikalingos teisės LGBT+ asmenims jau yra užtikrinamos.¹²

¹¹ Elena Narkevičiūtė, „Teisinis reguliavimas LGBT asmenims Lietuvoje Europos Sąjungos teisės ir vertybių kontekste“ (Bakalauro baigiamasis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2020), 58,

<https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/feb51329-012a-408c-9e68-dceb5fc94ee9/content>.

¹² *Ibid.*, 59.

Paveikslėlis 2. Kokios teisės, Jūsų nuomone, turėtų būti užtikrinamos LGBT asmenims Lietuvoje? (%)

Taigi nors mes matome, kad šiuo metu situacija ir Europos Sąjungos šalių vidurkis apklausose dėl LGBT+ asmenų teisių yra labiau teigiamas nei neigiamas bei kiekvienais metais vis kyla, tačiau disonansas tarp labiausiai LGBT+ asmenų teises pripažįstančių valstybių – Skandinavijos, vakarų – ir tarp mažiausiai pripažįstančių – Baltijos, rytų – išlieka.

Kitas svarbus iššūkis, kuris išlieka Europoje – diskriminacija ir smurtas. Nepaisant ES pastangų keisti situaciją, vis dar pasitaiko smurtas ir diskriminacija LGBT+ asmenų atžvilgiu. Be kita ko, diskriminacija gali pasireikšti ne tik patyčiomis internete, mokykloje ar pan., tačiau taip ir įsidarbinant, siekiant gauti medicininės paslaugas ar pan. Visa tai gali turėti didžiulę žalą ir įtaką LGBT+ asmenų fizinei ar psichinei sveikatai.

Nors šiame darbe daugiausia bus koncentruojamasi į homoseksualių asmenų santykių apsaugą, jų kuriamų šeimų pripažinimą, tačiau yra ypač svarbu paminėti ir tranlyčių asmenų apsaugą Europos Sąjungoje. Šioje srityje kyla dar kitokie iššūkiai – daug Europos Sąjungos ir Europos Tarybos šalių nepripažįsta asmenų lytinės tapatybės, varžo ir trukdo ją įrašyti teisiškai (nekeičia asmens kodo ir pan.), dalis reikalauja būti biologiškai pasikeitus lytį, jog leistų tą daryti teisiškai. Dėl šių priežasčių yra ribojama prieiga prie sveikatos priežiūros ar viešųjų paslaugų. Pabrėžtina, jog dažnai yra pažeidžiama asmens teisė į privatų gyvenimą, kuomet translytis asmuo privalo atskleisti savo lytinę tapatybę kitiems asmenims dėl institucijų atsisakomų pakeisti asmens dokumentų ir pan. Tokios situacijos gali iššaukti diskriminaciją ar priekabiavimą.

Be kita ko, Europos Tarybos valstybėse narėse yra susiduriama su kita problema – nemažai Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų nėra įtraukiami į nacionalinius šalių teisės aktus ir sistemas. Skaičiuojama, kad tokių sprendimų yra daugiau nei 10000. Dauguma šių sprendimų liečia kitas temas – dėl policijos brutalumo, nežmoniško elgesio, politinių kalinių ir pan.¹³¹⁴ Kai kurioms valstybėms yra skiriamas specialus Ministrų Komiteto dėmesys – tarp jų yra ir Vengrija, Rusijos Federacija, Turkija – šalys, kuriose ir LGBT+ asmenų situacija yra tragiškoje padėtyje.¹⁵ Visgi atkreiptinas dėmesys, kad ir LGBT+ bylose priimami sprendimai ne visose Europos Tarybos valstybėse yra įgyvendinami – nors *Vallianatos prieš Graikiją*, *Schalk ir Kopf prieš Austriją* ar pakartotas sprendimas *Fedotova prieš Rusiją*, kuomet EŽTT teigė, jog valstybės turi užtikrinti kokį nors institutą tos pačios lyties poroms įteisinti savo santykius, net 20 valstybių Europoje vis dar nesuteikia tos pačios lyties asmenų poroms prieigos prie jokio santykių įteisinimo instituto.¹⁶

Apibendrinant, nors situacija LGBT+ bendruomenės teisių atžvilgiu Europoje yra kur kas geresnė nei buvo anksčiau ir daromas itin spartus progresas, vis dar lieka daugybė iššūkių, su kuriais susiduria šios bendruomenės nariai.

¹³ Ginger Hervey, “Europe’s human rights court struggles to lay down the law”, *POLITICO*, 2017 m. rugsėjo 20 d. <https://www.politico.eu/article/human-rights-court-ilgar-mammadov-azerbaijan-struggles-to-lay-down-the-law/>.

¹⁴ “Non-implementation of the Court’s judgments: our shared responsibility”, *Commissioner for Human Rights: Council of Europe Portal*, 2016 m. rugpjūčio 23 d. <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/non-implementation-of-the-court-s-judgments-our-shared-responsibility>.

¹⁵ „Implementation of ECHR judgments – Latest decisions by the Committee of Ministers“, *Council of Europe Portal*, 2023 m. kovo 10 d. <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/-/implementation-of-judgments-from-the-european-court-of-human-rights-latest-decisions-by-the-committee-of-ministers>.

¹⁶ “Rainbow Europe”, *ILGA-Europe*, žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d. <https://rainbow-europe.org/#0/8682/0>.

2. EŽTT FORMUOJAMOS JURISPRUDENCIJOS KAITA LGBT BYLOSE

Šiame skyriuje bus išsamiai išnagrinėjamos ir aprašomos Europos Žmogaus Teisių Teismo bylos. Bylos sugrupuotos į poskyrius pagal atskiras temas – nuo homoseksualumo kriminalizavimo uždraudimo ir draudimo homoseksualiems asmenims tarnauti kariuomenėje iki pat homoseksualių asmenų teisės įsivaikinti ar partnerystės instituto būtinybės. Nagrinėjant bylas pastebima, kaip kito EŽTT formuojama jurisprudencija bei keitėsi svarstomos temos, susijusios su LGBT asmenimis, bėgant laikui.

2.1. Homoseksualumo kriminalizavimo uždraudimas

Kaip žinia, prieš keletą dešimtmečių dalyje Europos valstybių homoseksualūs santykiai buvo kriminalizuoti ir už vyro santykiavimą su vyru grėsė baudžiamoji atsakomybė (moterų santykiai su moterimis baudžiami nebuvo), o viena iš bausmių galėjo būti kastracija. Žinoma, tuo metu nebuvo galima kalbėti apie jokiais kitas teises, nes žmogus buvo baudžiamas *ultima ratio* vien dėl savo seksualinės orientacijos, tad pirmosios bylos Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, susijusios su LGBT asmenimis, yra būtent apie homoseksualumo dekriminalizavimą.

Viena iš pirmųjų tokių bylų – tai 1981 m. *Dudgeon* prieš Jungtinę Karalystę (angl. *Dudgeon v. the United Kingdom*). *Dudgeon* kreipėsi į EŽTT dėl EŽTK 8 straipsnio pažeidimo, kuris užtikrina teisę į privatą gyvenimą. *Dudgeon* gyveno Šiaurės Airijoje, kurioje tuo metu veikė baudžiamoji norma, draudžianti homoseksualius santykius tarp vyrų. *Dudgeon*, kaip homoseksualus vyras, kreipėsi į EŽTT dėl patiriamo baimės jausmo, psichologinių kančių ir streso, patiriamų minėtos baudžiamosios normos akivaizdoje. Vyras teigė, kad bijo, jog prie jo bus priekabiuojama, bijo būti šantažuojamas, o taip pat jo atžvilgiu buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl homoseksualaus elgesio. Teismas pripažino, kad toks valstybės elgesys asmens atžvilgiu pažeidžia Konvencijos 8 straipsnį – jo teisę į privatą gyvenimą.¹⁷

1988 m. EŽTT byloje *Norris* prieš Airiją (angl. *Norris v. Ireland*) asmuo taip pat kreipėsi į EŽTT dėl Airijoje egzistavusios baudžiamosios normos, kriminalizavusios santykius tarp homoseksualių vyrų. Aplikantas šiuo atveju neteigė patiriantis baimės, priekabiavimo ar kitų šalutinių šio įstatymo poveikių, tačiau manė, kad pats įstatymas pažeidžia jo teisę į privatą gyvenimą – įskaitant ir seksualinius santykius.¹⁸

¹⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 1981 m. spalio 22 d. sprendimas byloje *Dudgeon* prieš Jungtinę Karalystę, Nr. 7525/76.

¹⁸ *Ibid.*

Sprendimas byloje buvo įdomus dėl Airijos argumentų, kuriuos dažnai girdime ir dabar. Airijos atstovai teisme teigė, kad Airijoje egzistavo visuomenės spaudimas dėl šio socialinio poreikio – homoseksualių santykių kriminalizavimo. Teismas nustatė EŽTK 8 str. pažeidimą argumentuodamas, kad „nors visuomenės nariai, laikantys homoseksualumą amoraliu, gali būti šokiruoti, įžeisti ar sutrikdyti dėl tokių veiksmų, tai savaime negali pateisinti baudžiamųjų sankcijų, kai dalyvauja tik sutinkantys suaugusieji.“

EŽTT buvo ir daugiau panašių bylų - Modinos prieš Kiprą (angl. *Modinos v. Cyprus*) ar A. D. T. prieš Jungtinę Karalystę (angl. *A. D. T. prieš Jungtinę Karalystę*)¹⁹

Nors daugumoje valstybių jau įžengus į XXI a. buvo visiškai dekriminalizuoti homoseksualūs santykiai, keletas valstybių pasiliko dalinį kriminalizavimą užsiimant homoseksualiais santykiais tarp suaugusiojo ir nepilnamečio. Štai L. ir V. prieš Austriją (angl. *L. and V. v. Austria*) ir dar mažiausiai septyniose EŽTT bylose prieš Austriją į teismą kreipėsi aplinkantai dėl bausmės, kurios susilaukė dėl homoseksualių santykių su vyriškos lyties asmenimis, kuriems buvo nuo 14 iki 18 metų. Austrijoje egzistavo įstatymas, kuris kriminalizavo tokius homoseksualius santykius tarp vyrų, tačiau nekriminalizavo heteroseksualių santykių tarp suaugusios moters ir nepilnamečio vyro ar suaugusio vyro ir nepilnamečių moters.²⁰

Šiuose sprendimuose Teismas priėmė sprendimą, jog buvo pažeistas EŽTK 14 straipsnis (diskriminacijos draudimas) kartu su 8 straipsniu (teise į privatų gyvenimą). Teismas teigė, kad valstybė nepateikė jokių svarių argumentų pateisinant tokį skirtingą objekto traktavimą.

2004 m. EŽTT sprendimas byloje B.B. prieš Jungtinę Karalystę (angl. *B. B. v. the United Kingdom*) buvo identiškas prieš tai minėtajam dėl skirtingo homoseksualių ir heteroseksualių santykių traktavimo. Kiek kitoks sprendimas buvo priimtas 2010 m. EŽTT byloje Santos Couto prieš Portugaliją (angl. *Santos Couto v. Portugal*), kur teismas nenustatė EŽTK 14 str. su 8 str. pažeidimo dėl to, kad draudimas užsiimti intymiais santykiais su nepilnamečiais asmenimis buvo taikomas tiek homoseksualiems, tiek heteroseksualiems asmenims.²¹²²

Taigi pats draudimas suaugusiems asmenims užsiimti lytiniais santykiais su nepilnamečiais asmenimis gali egzistuoti, tačiau jis turi būti apimantis tiek homoseksualius, tiek heteroseksualius

¹⁹ “Sexual orientation issues”. Europos žmogaus teisių teismas. Žiūrėta 2022 m. balandžio 13 d., https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Sexual_orientation_ENG.pdf.

²⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2003 m. sausio 9 d. sprendimas byloje L. ir V. prieš Austriją, Nr. 39392/98 ir 39829/98.

²¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2004 m. vasario 10 d. sprendimas byloje B.B. prieš Jungtinę Karalystę, Nr. 53760/00

²² “Sexual orientation issues”, *op.cit.*

santykius – kitu atveju, jei toks draudimas yra taikomas tik homoseksualiems santykiams, yra pažeidžiamas Konvencijos 14 str. kartu su 8 str.

2.2. Draudimo homoseksualiems asmenims tarnauti kariuomenėje panaikinimas

Paskutinis toks sprendimas, susijęs su homoseksualių asmenų tarnavimu kariuomenėje draudimu, buvo priimtas 2002 m. EŽTT bylose Perkins ir R prieš Jungtinę Karalystę ir Beck, Copp ir Bazeley prieš Jungtinę Karalystę (angl. *Perkins and R. v. the United Kingdom, Beck, Copp and Bazeley v. the United Kingdom*). Jungtinėje Karalystėje tuo metu egzistavo homoseksualų draudimas kariuomenėje, dėl ko aplikantų tarnyba jų valstybės kariuomenėje buvo nutraukta. Teismas pripažino, kad tai yra Konvencijos 8 str. pažeidimas.²³

2.3. Teisė pasikeisti lytį

Transeksualų teisių gynime bene labiausiai atsiskleidžia EŽTT jurisprudencijos kaita, kuomet Teismas pripažįsta, kad pažanga ir pokytis Konvencijos taikyme negali būti nuneigtas dėl ankstesnėse bylose pateiktų ribotų išaiškinimų.

Transeksualų teises liečiančios bylos prasidėjo dar 1986 m. byloje Rees prieš Jungtinę Karalystę (angl. *Rees v. the United Kingdom*), kurioje aplikantas skundėsi, kad po jo „perėjimo“ iš moteriškos į vyriškąją lytį, Jungtinėje Karalystėje nebuvo pakankamai teisinės bazės, kuri būtų pritaikyta jo padėčiai.

Teismas nusprendė, kad šiuo atveju nėra EŽTK 8 str. ir 12 str. pažeidimų. Teismas teigė, kad EŽTK 8 str. Neturėtų būti taikomas, nes reikėtų keisti gimimo liudijimą ir kitus asmens dokumentus, įrašus administracinėse sistemose. EŽTT taip pat netaikė EŽTK 12 str. (teisės į santuoką ir šeimą). Teismas pasisakė, kad valstybės turi teisę taikant santuokos institutą taikyti biologinį kriterijų, t.y., trans moteris negalėjo Jungtinėje Karalystėje tuoktis su cis vyrais dėl to, kad trans moteris biologiškai buvo vyras.²⁴

Identiška situacija ir teismo sprendimas pasitaikė ir 1990 m. rugsėjo 27 d. EŽTT sprendime Cossey prieš Jungtinę Karalystę (angl. *Cossey v. the United Kingdom*).²⁵

Situacija kiek pasikeitė vos po dviejų metų, kuomet Teismas 1992 m. sprendime byloje B. prieš Prancūziją (angl. *B. v. France*) konstatavo 8 straipsnio pažeidimą. Visgi teismas rėmėsi tuo, kad

²³ “Sexual orientation issues”, *supra note*, 19.

²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 1986 m. spalio 17 d. sprendimas byloje Rees prieš Jungtinę Karalystę, Nr. 9532/81.

²⁵ “Gender identity issues”. Europos žmogaus teisių teismas. Žiūrėta 2022 m. balandžio 17 d.

https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Gender_identity_ENG.pdf.

Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės civilinių dokumentų registrų sistemos skyrėsi ir kuomet Jungtinėje Karalystėje gimimo liudijimas iš esmės nebuvo liečiamas, Prancūzijoje jis kartais nuo karto galėjo būti atnaujinamas, tačiau Prancūzijos institucijos atsisakė keisti asmens lytį iš vyriškos į moterišką. Taip pat teismas pastebėjo, kad daugelyje Prancūzijos institucijose išduodamų dokumentų neatitiko pareiškėjos dabartinės lyties ir tai pažeidė jos teises į privatų gyvenimą gerbimą.²⁶

2002 m. sprendimas byloje *Christine Goodwin prieš Jungtinę Karalystę* (angl. *Christine Goodwin v. the United Kingdom*) buvo lūžis ginant transeksualų teises Europoje, nes teismas pirmą kartą vietoj „reiškiamo susirūpinimo“ esama situacija ir transeksualų teisių užtikrinimu iš tikro nusprendė, jog yra pažeistas EŽTK 8 str. Teismas teigė, kad egzistuoja globali tendencija siekti didesnio transeksualų socialinių teisių pripažinimo ir užtikrinti pilną teisę į pooperacinę transeksualų tapatybę. Teismas teigė, kad teisingumo sąvoka šiuo atveju labai pakrypo pareiškėjo naudai. Teismas taip pat nusprendė, kad yra pažeidžiamas ir EŽTK 12 straipsnis pareiškėjui uždraudžiant tuoktis su skirtingos lyties partneriu. Teismas teigė, jog remiantis santuokos apibrėžimu nebūtina remtis vien biologiniu kriterijumi. Teismas teigė, kad valstybė turi nuspręsti transseksualių santuokų sąlygas ir formalumus, bet neieškant pateisinimo uždrausti transseksualiems asmenims naudotis santuokos teise bet kokiomis aplinkybėmis.²⁷

Po šios bylos sekė daug panašių teismo sprendimų (angl. *Van Kuck v. Germany, Grant v. the United Kingdom, Schlumpg v. Switzerland* ir kt.)²⁸

2007 m. EŽTT sprendime L prieš Lietuvą (angl. *L. v. Lithuania*) aplikantas kreipėsi ne tik dėl EŽTK 8 str. pažeidimo, kurį teismas netruko pripažinti, tačiau ir dėl 3 str. pažeidimo, kurį teismas atmetė teigdamas, kad yra suprantamas pareiškėjo stresas ir frustracija gyvenant tokiomis sąlygomis, kuomet asmuo negali pasikeisti savo lyties civiliniuose dokumentuose, tačiau jis nesiekia Konvencijos 3 straipsnio sunkumo.²⁹

2014 m. EŽTT Didžiosios kolegijos priimtame sprendime *Hämäläinen prieš Suomiją* (angl. *Hämäläinen v. Finland*) pareiškėja sudarė mišrią santuoką su moterimi kuomet dar buvo vyras. Praėjus operaciją, santuoka tapo tos pačios lyties, nors Suomijoje tokios santuokos įteisintos nebuvo. Pareiškėja negalėjo pasikeisti savo asmens kodo, nebent jos sutuoktinė sutiktų pakeisti santuoką į civilinę partnerystę. Jos kreipimasis užregistruoti ją kaip moterį vietiniame registre buvo atmestas ir pareiškėja kreipėsi į EŽTT su skundu, jog ji negali naudotis savo kaip moters teisėmis, jeigu nepakeis

²⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 1992 m. kovo 25 d. sprendimas byloje B. prieš Prancūziją, Nr. 13343/87

²⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2002 m. liepos 11 d. sprendimas byloje *Christine Goodwin prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 28957/95.

²⁸ “Gender identity issues”, *supra note*, 25.

²⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2007 m. sausio 11 d. sprendimas byloje L. prieš Lietuvą, Nr. 27527/03.

sudarytos santuokos į civilinę partnerystę. Teismas teigė, kad šiuo atveju nebuvo pažeistas nei 8 Konvencijos straipsnis, nei 14 str. Didžioji kolegija teigė, kad civilinė partnerystė tos pačios lyties asmenims teikia iš esmės identišką teisę kaip ir santuoka ir toks civilinės sąjungos pakeitimas neturėtų jokios materialinės įtakos pareiškėjai.³⁰

Nors daugumos toliau ėjusių bylų esmė kartojasi ir Teismas jose priėmė atitinkamus sprendimus dėl Konvencijos 8 str. pažeidimo (angl. *Y. Y. v. Turkey, A. P., Garçon and Nicot v. France, S.V. v. Italy, Y.T. v. Bulgaria, Rana v. Hungary, X. And Y. v. Romania*), aktualus nagrinėjant šiame darbe keliamas problemas galėtų būti 2021 m. liepos 6 d. teismo sprendimas byloje A.M. ir kiti prieš Rusiją (angl. *A.M. and Others v. Russia*). Į EŽTT kreipėsi pareiškėja, trans-moteris, praėjusi lyties keitimo operaciją. Pareiškėjai Rusijoje buvo atimta teisė palaikyti ryšius su savo vaikais dėl jos lyties pakeitimo ir galimo neigiamo efekto jos vaikų psichologinei sveikatai ir vystymuisi.³¹

Teismas nusprendė, kad buvo pažeistas Konvencijos 8 str. ir teigė, jog Rusijos teismai nesugebėjo surasti subalansuoto ir pagrįsto sprendimo šioje byloje, o toks draudimas asmeniui matytis su savo vaikais nėra būtinas demokratinėje visuomenėje. EŽTT teigė, jog toks draudimas gali būti priimamas tik labai retais, išskirtiniais ar ypač žalingais vaikui atvejais ir šis atvejis toks nebuvo. Teismas taip pat teigė, kad buvo pažeistas Konvencijos 14 str. kartu su 8 str., nes asmens lytinė tapatybė buvo pagrindinis diskriminacinis aspektas, kodėl pareiškėjai buvo atimta teisė matytis su savo vaikais.

2.4. Teisė į privatą ir šeimos gyvenimą (8 konvencijos straipsnis)

2002 m. sprendime byloje Frette prieš Prancūziją (angl. *Frette v. France*) teismas nustatė, kad Prancūzijos institucijos nepažeidė Konvencijos 14 str. su 8 str. neleisdama homoseksualiam vyrui įsivaikinti, nes institucijos turi teisę spręsti dėl įvaikinimo kriterijų tam, kad jie geriausiai atitiktų vaiko interesus.³²

2008 m. EŽTT teismas byloje E.B. prieš Prancūziją (angl. *E.B. v. France*) konstatavo EŽTK 14 str. kartu su 8 str. pažeidimą. Šioje byloje sprendimą priėmė Teismo Didžioji kolegija. Prancūzijos institucijos atmetė pareiškėjos pakartotinius prašymus įsivaikinti motyvuojant sprendimus jos homoseksualumu, nors tuo metu Prancūzijoje buvo leidžiama įsivaikinti vienišiams asmenims. Toks teismo sprendimas buvo svarbus ir pagaliau garantavo teisę vienišiams homoseksualiems asmenims

³⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2014 m. liepos 16 d. sprendimas byloje Hämäläinen prieš Suomiją, Nr. 37359/09

³¹ “Sexual orientation issues”, *supra note*, 19.

³² Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2002 m. vasario 26 d. sprendimas byloje Frette prieš Prancūziją, Nr. 36515/97.

įsivaikinti, jei toks teisinis reguliavimas egzistuoja valstybėje narėje (leidimas įsivaikinti vienišiams asmenims).³³

2012 m. byloje *Gas ir Dubois prieš Prancūziją* (angl. *Gas and Dubois v. France*) buvo nagrinėjama situacija, kuomet Prancūzijos institucijos atsisakė išduoti įsivaikinimo orderį moters civilinės partnerės vaikui įsivaikinti. Teismas nusprendė, kad šiuo atveju nebuvo pažeistas Konvencijos 14 str. su 8 str., nes heteroseksualioms poroms, kurios yra sudariusios civilinę partnerystę, taip pat nėra garantuojama ši teisė (nors ji yra garantuojama heteroseksualioms poroms, kurios yra sudariusios santuoką). Panašus Teismo sprendimas ir išaiškinimas buvo pakartotas ir byloje *X ir kiti prieš Austriją* (angl. *X and Others v. Austria*), kurioje Teismas pripažino Konvencijos 14 ir 8 str. pažeidimus dėl to, jog nesusituokusioms heteroseksualioms poroms paprastai buvo garantuojama teisė įsivaikinti jų partnerį, tačiau pakartojo, jog nėra Konvencijos 14 ir 8 str. pažeidimų tarp homoseksualių nesusituokusių porų ir susituokusių heteroseksualių porų, nes teisinis reguliavimas gali skirtis dėl jų teisinio statuso.

Šiuo metu dalis bylų, kurios laukia savo sprendimo, yra susijusios su valstybių atsisakymu įrašyti homoseksualių porų civilinį partnerį kaip antrą tėvą ar motiną jų gimimo sertifikate (liudijime) (angl. *R.F. and Others v. Germany, S.W. and Others v. Austria*).³⁴

2013 m. lapkričio 7 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžioji kolegija paskelbė vieną svarbiausių sprendimų ginant homoseksualių asmenų teises byloje *Vallianatos ir kiti prieš Graikiją* (angl. *Vallianatos and Others v. Greece*). Graikijoje 2008 m. buvo priimtas įstatymas, įteisinantis partnerystės institutą, t.y., institutą, skirtą šeimoms, vaikams ir visuomenei. Byloje aštuoni Graikijos piliečiai kartu su asociacija kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą dėl to, jog institutas buvo skirtas tik skirtingų lyčių poroms, tačiau neleido sudaryti partnerystės tarp tos pačios lyties partnerių. Teismas nustatė, jog buvo pažeistas Konvencijos 14 str. kartu su 8 str. EŽTT pabrėžė, kad nors devyniolikoje valstybių, kuriose galioja Konvencija, egzistuoja registruotos partnerystės, tik Lietuvoje (toks institutas dabar neegzistuoja) ir Graikijoje šis institutas buvo skirtas išskirtinai tik skirtingų lyčių poroms.³⁵

EŽTT 2015 m. byloje *Oliari ir Kiti prieš Italiją* (angl. *Oliari and Others v. Italy*) taip pat buvo priimtas sprendimas dėl Konvencijos 8 str. pažeidimo. Byloje trys homoseksualūs asmenys kreipėsi į Teismą dėl to, jog Italijoje jie negalėjo sudaryti santuokos ar jokios kitokios civilinės sąjungos.

³³ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2008 m. sausio 22 d. sprendimas byloje *E.B. prieš Prancūziją*, Nr. 43546/02.

³⁴ “Sexual orientation issues”, *supra note*, 19.

³⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas byloje *Vallianatos ir kiti prieš Graikiją*, Nr. 29381/09 ir 32684/09.

Teismas pasisakė, kad būtent civilinė sąjunga ar registruota partnerystė būtų tai, kas apgintų ir užtikrintų tos pačios lyties asmenų porų teises ir teisiškai pripažintų jų santykius. Teismas ne tik atkreipė dėmesį, jog tuo metu iš 47 Europos Tarybos valstybių net 24 turėjo tos pačios lyties porų santykių teisinį pripažinimą, tačiau ir Italijos Konstitucinis Teismas ne kartą reikalavo užtikrinti tos pačios lyties asmenų teises ir protekciją.³⁶

2017 m. EŽTT priėmė sprendimą *Ratzenbock ir Seydl prieš Austriją* (angl. *Ratzenbock and Seydl v. Austria*) byloje. Heteroseksuali pora kreipėsi į EŽTT dėl to, jog norėjo sudaryti registruotą (civilinę) partnerystę, tačiau šis institutas buvo skirtas tik tos pačios lyties asmenų poroms. Teismas nusprendė, kad šiuo atveju nėra pažeistos Konvencijos 14 str. su 8 str. garantuojamos teisės, nes asmenims buvo prieinamas santuokos institutas, kuris tuo metu Austrijoje buvo visiškai identiškas partnerystės institutui, taigi, porai buvo prieinamas būdas įteisinti savo santykius tokiu būdu.³⁷

2.5. Neapykantos kalba

2020 m. EŽTT sprendimas, kuris buvo priimtas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* (angl. *Beizaras and Levickas v. Lithuania*), buvo dar vienas didelis žingsnis LGBT teisių užtikrinimo sferoje. Du jauni vyrai, kurie buvo romantiniuose santykiuose, įsikėlė jų besibučiuojančių nuotrauką į vieno iš jų socialinio tinklo „Facebook“ paskyrą, po kuria netruko atsirasti šimtai neapykantos komentarų. Dalis jų buvo nukreipta į LGBT, kaip į socialinę grupę, dalis buvo nukreipta tik į pareiškėjus. Lietuvos policija atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą dėl diskriminacinių komentarų. Teismas pirmą kartą pripažino, kad tokia situacija pažeidė Konvencijos 14 ir 8 straipsnius, kurie draudžia diskriminaciją ir užtikrina teisę į privatų ir šeimos gyvenimą. EŽTT konstatavo, jog aplikantai patyrė diskriminaciją dėl savo seksualinės orientacijos, o Lietuvos valdžia ir institucijos niekaip neužtikrino šios situacijos išsprendimo. Teismas teigė, kad aplikantų seksualinė orientacija buvo pagrindinė priežastis, kodėl diskriminacinių komentarų prieš juos atveju nebuvo pradėtas ikiteisminis tyrimas (Teismas taip pat nustatė ir Konvencijos 13 str. (teisės į efektyvią teisinę pagalbą) pažeidimą).³⁸

Asociacija *ACCEPT* ir kiti prieš Rumuniją (angl. *Association ACCEPT and Others v. Romania*) byloje 2021 m. Teismas jau priėmė atitinkamą sprendimą. Byloje buvo nagrinėta situacija,

³⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2015 m. liepos 21 d. sprendimas byloje *Oliari ir kiti prieš Italiją*, Nr. 18766/11 ir 36030/11.

³⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2017 m. spalio 26 d. sprendimas byloje *Ratzenböck ir Seydl prieš Austriją*, Nr. 28475/12.

³⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2020 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, Nr. 41288/15.

kuomet LGBT teisių filmavimas buvo nutrauktas homofobinių šūksnių (grasinimų, įžeidinėjimų ir kt.) ir vidinės struktūros niekaip neužtikrino trukdymo nutraukimo. Teismas šioje byloje taip pat konstatavo Konvencijos 14 str. su 8 str. pažeidimą, o taip pat 14 str. su 11 str. (susirinkimų ir asociacijos laisvės) pažeidimą.³⁹

Paminėtina, kad prieš šiuos sprendimus buvo priimti taip pat tam tikra prasme draudžiantys neapykantos komentarus ar kalbą prieš LGBT asmenis EŽTT sprendimai. Byloje *Vejdeland* ir kiti prieš Švediją (angl. *Vejdeland and Others v. Sweden*) Teismas 2012 m. nagrinėjo, ar aplikantai, kurie buvo nuteisti dėl 100 skrajučių su įžeidžiančia homoseksualius asmenis informacija, buvo nuteisti teisėtai ir nebuvo pažeista jų saviraiškos laisvė. Teismas konstatavo, kad saviraiškos laisvė pažeista nebuvo ir Švedijos Aukščiausiojo teismo sprendimas yra visiškai pateisinamas demokratinėje visuomenėje, kurioje yra svarbu apginti kitų asmenų reputaciją ir teises.⁴⁰

Valaitis prieš Lietuvą 2023 m. byloje (angl. *Valaitis v. Lithuania*) asmuo parašė straipsnį portale *lrytas.lt*, kuriame paminėjo, jog TV laidos *The Voice* finalistas atsiskleidė kaip homoseksualus. Po šia publikacija atsirado 21 komentaras, įžeidinėjantis ne tik pareiškėją, tačiau ir homoseksualus apskritai – viename iš komentarų buvo siūloma netgi sudeginti homoseksualius asmenis Aušvice. Lietuvos teisminės institucijos atsisakė pradėti ikiteisminius tyrimus. Šioje byloje Teismas pripažino, kad nėra Konvencijos 13 straipsnio pažeidimo ne dėl to, kad galbūt jis būtų buvęs kreipimosi metu, tačiau po EŽTT sprendimo byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* Lietuvos institucijos savo iniciatyva atnaujino tyrimą. Teismas pripažįsta, kad mato pozityvų pokytį valstybinių institucijų požiūryje ir nors bent po kol kas atnaujintas tyrimas dėl komentarų vyksta, todėl pripažįstama, jog nebuvo pažeistas Konvencijos 13 straipsnis.

2.6. Leidimo gyventi išdavimas

EŽTT gina tos pačios lyties porų tarptautinį pripažinimą tose šalyse, kuriose nacionaliniu mastu tokie santykiai nėra pripažįstami. 2016 m. byloje *Pajic* prieš Kroatiją (angl. *Pajic v. Croatia*) EŽTT teismas nustatė Konvencijos 14 str. su 8 str. pažeidimą, kuomet Kroatijoje, kur gyveno aplikantės (iš Bosnijos ir Hercegovinos) antroji pusė, jai nebuvo suteiktas leidimas gyventi remiantis jos seksualine orientacija.

Atitinkamas sprendimas buvo priimtas ir kitoje panašioje byloje – EŽTT sprendimą byloje *Taddeucci ir McCall* prieš Italiją (angl. *Taddeucci and McCall v. Italy*) skelbė tais pačiais metais.

³⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2021 m. birželio 1 d. sprendimas byloje *Asociacija ACCEPT ir kiti prieš Rumuniją*, Nr. 19237/16

⁴⁰ “Sexual orientation issues”, *supra note*, 19.

Situacija buvo lygiagreti – McCall, Naujosios Zelandijos pilietis, buvo santykiuose su kitu aplikantu – Italijos piliečiu Taddeucci. McCall nebuvo išduotas leidimas gyventi remiantis jo seksualine orientacija – tos pačios lyties asmenys, santykiuose su jų piliečiais, pagal Italijos teisinį reglamentavimą negalėjo aplikuoti leidimui gyventi. Šioje byloje teismas priėmė identišką sprendimą prieš tai buvusiai bylai – pripažino Konvencijos 14 str. kartu su 8 str. pažeidimą.⁴¹

2.7. Kitos aktualios temos

Viena svarbiausių LGBT asmenims, gyvenantiems ne Europoje, temų – prieglobsčio statuso gavimas ir negalėjimas grįžti į savo kilmės šalį dėl iškilusios grėsmės. Įdomu tai, kad būtent šios srities bylos, nors jose nėra keliamas klausimas dėl 8 str. taikymo, yra pakankamai mažai pažengusios siekiant apginti homoseksualių asmenų teises. Pavyzdžiui, M.K.N. prieš Švediją byloje (angl. *M.K.N. v. Sweden*) bylos sprendime 2013 m. buvo išaiškinta, kad pareiškėjas, kuris išpažįsta krikščionišką tikėjimą ir yra homoseksualus, gali būti gražintas į savo kilmės valstybę (Iraką) dėl to, jog šalyje bendra situacija iš lėto gerėja (angl. „*was slowly improving*“), o šalies šiaurėje esantis Kurdistanas buvo kiek saugesnis homoseksualiems asmenims nei kiti regionai Irake (nors žinoma ir apie homoseksualių asmenų užpuolimus Kurdistano regione). Sprendimas atmesti skundą buvo priimtas 2016 m. byloje A.N. prieš Prancūziją (angl. *A.N. v. France*) dėl to, jog pareiškėjas neįrodė, kad jo gražinimas į Senegalą kaip nors priverstų jį atsidurti situacijoje, kurioje jis patirtų nežmonišką elgesį, nors Senegale homoseksualūs santykiai yra baudžiami nuo 1 iki 5 metų kalėjimo, o taip pat yra paplitę savavališki homoseksualių asmenų nužudymai „dėl garbės“.^{42,43}

Kita neišspręsta tema yra asmenų, užsiėmusių homoseksualiais lytiniais santykiais, kraujo donorystė. Dalyje valstybių iki šiol egzistuoja draudimas homoseksualiems asmenims duoti kraujo ar esantys papildomi „apsaugos“ mechanizmai dėl jų homoseksualumo. 2002 m. EŽTT turėjo atmesti tris bylas, susijusias su šia tema, nes situacija buvo pakeista ir kraujo donorystė suvienodinta visų seksualinių orientacijų asmenims (angl. *Tosto v. Italy, Crescimone v. Italie, Faranda v. Italy*). Naujausioje byloje šiuo klausimu - Drelon prieš Prancūziją (angl. *Drelon v. France*) – EŽTT pripažino, kad yra Konvencijos 8 str. pažeidimas ir Prancūzijos Kraujo Agentūra (pranc. *Établissement français du sang*), saugodama homoseksualumo įrašą ir kitas *kontraindikacijas* savo donorų registre, pažeidė asmens teisę į privataus gyvenimo gerbimą.⁴⁴

⁴¹ “Sexual orientation issues”, *supra note*, 19.

⁴² Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2013 m. birželio 27 d. sprendimas byloje M.K.N. prieš Švediją, Nr. 72413/10.

⁴³ “Sexual orientation issues”, *supra note*, 19.

⁴⁴ “Sexual orientation issues”, *supra note*, 19.

Apibendrinant EŽTT jurisprudencija stipriai kito per keletą pastarųjų dešimtmečių – nuo homoseksualių santykių draudimo ar draudimo tarnauti kariuomenėje homoseksualiems asmenims iki saviraiškos laisvės, galimybės įsivaikinti ar sudaryti partnerystę. Tokia kintanti jurisprudencija įrodo, kad Konvencija yra gyvas instrumentas ir EŽTT nevengia prisiiinti ambicingo požiūrio LGBT+ asmenų atžvilgiu bei atsižvelgia į socialinį kontekstą Europoje bei reaguodama į pokyčius apsaugo LGBT+ asmenų teises.

3. EŽTK 8 STR. TAIKYMO GALIMYBĖS EŽTT SU LGBT TEISĖMIS SUSIJUSIOSE BYLOSE

Šiame skyriuje bus aptariamose trys plačios nagrinėjamos temos – homoseksualių asmenų teisė įsivaikinti, tos pačios lyties asmenų porų teisė sudaryti norimos formos civilinę sąjungą, įskaitant santuoką, ir taip pat Konvencijos 8 straipsnio taikymas prieš LGBT asmenis nukreiptos neapykantos kalbos bylose. Kadangi skyriuje esantys trys poskyriai yra platūs bei juose nagrinėjamos tiek aktualios EŽTT bylos, tiek nacionalinių teismų sprendimai bei moksliniai šaltiniai, išvados bus pateikiamos po kiekvieno poskyrio.

3.1. EŽTK 8 str. taikymo galimybes homoseksualių asmenų įsivaikinimo bylose

3.1.1. Aktualios EŽTT bylos dėl galimybės homoseksualiems asmenims įsivaikinti

Frette prieš Prancūziją

Byloje *Frette prieš Prancūziją*, kurioje Teismas sprendimą paskelbė 2002 metais, pareiškėjas buvo vienišas homoseksualus asmuo. Jis norėjo įsivaikinti, dėl ko turėjo eiti į kelis interviu su psichologu, kuriuose jis atskleidė, kad yra homoseksualus. Paryžiaus Socialinių paslaugų departamentas atmetė pareiškėjo prašymą leisti įsivaikinti teigiant, kad pareiškėjas neturi aiškios stabilios tėvo rolės. Nors atsakyme į paraišką teigta, kad pareiškėjas yra jautrus, aprašyta jo ankstesnė patirtis su vaikais, jo prašymas buvo atmestas remiantis jo „pasirinktu gyvenimo būdu“, kuris tariamai negali užtikrinti vaikui tinkamų namų, šeimos gyvenimo ir vaikui tinkamos psichologinės aplinkos. Pastebėtina, kad ne vieną kartą tiek nacionaliniai teismai, tiek Paryžiaus Socialinių paslaugų departamentas pripažino, kad Frette turi visas reikiamas savybes būti tinkamu tėvu, tačiau jo „pasirinktas gyvenimo būdas“ kelia pagrįstų rizikų vaiko gyvenimui.

Pareiškėjas teigia, kad Prancūzijoje egzistuoja efektyvi teisėta sistema leisti įsivaikinti vienišiams, nevedusiems asmenims, bet joje iškart yra išbraukiami visi homoseksualūs ir biseksualūs asmenys vien dėl jų seksualinės orientacijos.

Visų pirma Teismas pabrėžė, kad Konvencija negarantuoja asmenims teisės įsivaikinti, kaip tai buvo pabrėžta sprendime *Di Lazzaro ir X prieš Belgiją ir Nyderlandus*. Be to, Teismas teigė, kad teisė gerbti šeimos gyvenimą iš esmės reiškia, kad šeima (šeimos gyvenimas) turi egzistuoti ir Konvencija gina jau egzistuojantį šeimos gyvenimą, o ne norą sukurti šeimą (sprendimai *Marckx prieš Belgiją* ir *Abdulaziz, Cabales ir Balkandali prieš Jungtinę Karalystę*).

Teismas pripažįsta, kad Prancūzijos Civiliniame kodekse yra garantuojama teisė visiems vienišiams asmenims įsivaikinti, tad jei sprendimas neleisti pareiškėjui įsivaikinti buvo grįstas tik jo

seksualine orientacija, Teismas privalo pripažinti, kad toks skirtingas pareiškėjo traktavimas pagal tą pačią teisę patenka po Konvencijos 14 straipsnio reguliavimu. Šio straipsnio taikymui yra svarbu, kad skirtingas traktavimas dėl seksualinės orientacijos nebūtų pagrįstas objektyviomis ir pagrįstomis priežastimis, arba kad šiuo skirtingu traktavimu nebūtų siekiama teisėto tikslo. Teismas teigia, kad jei seksualinė orientacija yra skirtingo elgesio priežastis, Prancūzijos institucijoms reikėjo labai įtikinamų ir svarių priežasčių pateisinti skirtingą elgesį.

Teismas atkreipė dėmesį, kad yra akivaizdu, jog pareiškėjui nebuvo leista įsivaikinti dėl jo seksualinės orientacijos, nors Vyriausybės atstovai ir teigė tokių motyvų nebuvus, bet įvardinti motyvai teismui pasirodė antraeiliai.

Teismas pabrėžia, kad nėra vieningo sutarimo tarp valstybių dėl šio klausimo, tačiau Teimas pripažįsta suprantantis Prancūzijos institucijų siekį apsaugoti vaiko interesus visais įmanomais būdais. Teismas atkreipė dėmesį, kad nors dauguma Konvenciją ratifikavusių valstybių nedraudžia homoseksualiems asmenims įsivaikinti, kuomet yra leidžiama įsivaikinti vienišiams asmenims, tačiau sunku rasti bendrą atsakymą šiais socialiniais klausimais. Teismas teigia, kad dėl tiesioginio ir nuolatinio kontakto su savo šalies visuomene nacionalinės valdžios institucijos gali rasti geresnį atsakymą į šiuos klausimus nei tarptautinis teismas, nes jie geriau supranta vietos poreikius ir sąlygas.

Tuomet Teismas 2002 m. pabrėžė, kad šioje byloje keliamas klausimas – įsivaikinimas homoseksualiam asmeniui – yra subtilus ir liečia sritį, kurioje Europos Tarybos valstybės narės neturi bendro sutarimo, o tėra pereinamojo laikotarpio stadijoje, valstybėms turėtų būti paliekama plati vertinimo laisvė. Teismas aiškino, kad įsivaikinimo teisė reiškia suteikti vaikui šeimą, o ne šeimai suteikti vaiką. Vaiko interesams yra skiriamas išskirtinis ir padidintas dėmesys, kuomet suaugusiojo interesai gali nublankti ar jų nuneigimas iš esmės gali būti pateisinamas siekiant didžiausios vaiko apsaugos. Vadovaujantis *majority of states* principu pastebėta, kad valstybėse nėra bendro sutarimo dėl vienišų homoseksualių asmenų galimybės įsivaikinti, tad remiantis visais išvardintais argumentais Teismas nustatė, kad šalies atsisakymas leisti pareiškėjui įsivaikinti **nepažeidė proporcingumo principo**, t.y., kitoks traktavimas buvo pateisinamas dėl teisinių ir pagrįstų priežasčių, jomis buvo siekiama teisėto tikslo, taigi, Teismas nenustatė Konvencijos 14 straipsnio pažeidimo. Teismas rado Konvencijos 6 str. pažeidimą ir pripažino, kad pareiškėjas neturėjo galimybės tinkamai atstovauti save Teisme, nes jam nebuvo pranešta apie svarstymus dėl įsivaikinimo.

Nors byla sena ir iš dalies praktika yra pasenusi, kuomet Konvencija yra traktuojama kaip „gyvas instrumentas“, manau, kad svarbu apžvelgti ir atskiras nuomones – pirmoji teisėjo Costa, prie kurios prisijungė teisėjai Jungwert ir Traja.

Teisėjas Costa teigė, kad Europos žmogaus teisių teismas dažnai susiduria su dviem problemomis taikant Konvenciją – pirmoji svarbi bandant nustatyti esmines Konvencijos taikymo sritis, antroji – su vertinimo laisve, *margin of appreciation*, paliekama valstybėms individualiai spręsti. Kita vertus, Teisėjas Costa aiškina, jog nors jis taip pat neįžvelgia Konvencijos 14 str. kartu su 8 str. pažeidimo, tą mato dėl skirtingų priežasčių – Konvencija ir joks kitas teisės aktas neįpareigoja Teismo užtikrinti įsivaikinimo teises. Teisėjas kelia klausimą, ar galim teigti, jog neigiamo atsakymo pareiškėjui dėl įsivaikinimo priežastys buvo kišimasis į jo privatų gyvenimą, nes jos stigmatizavo tam tikrą gyvenimo būdą. Taigi teisėjas Costa iš esmės teigė, kad Konvencijos 14 ir 8 straipsnis apskritai neapima šios situacijos ir neturėjo būti svarstytas.

Teisėjai Seras Nikolas Bratza, Fuhrmann ir Tulkens pateikė taip pat atskirą nuomonę, kurioje jie nesutinka iš esmės dėl to, kad nebuvo pripažintas Konvencijos 14 straipsnio pažeidimas su 8 straipsniu. Iš pradžių teisėjai teigia, kad jie supranta, jog Konvencijos 8 straipsnis negarantuoja asmeniui teisės į apsaugą siekiant sukurti šeimą ir negarantuoja teisės įsivaikinti. Žinoma, jog svarstant vien šį straipsnį būtų neįmanoma pripažinti, kad valstybė jį pažeidė, nes valstybės neturi pozityvios pareigos užtikrinti visiems norintiems teisę įsivaikinti, tačiau šiuo atveju yra kita problema – tai Konvencijos 14 straipsnio vaidmuo šioje byloje. Teisėjai atskleidė įdomius ir svarbius bylai Konvencijos 14 straipsnio principus – pirmiausia, šis straipsnis neegzistuoja savarankiškai ir jo taikymas nebūtinai suponuoja vienos iš Konvencijoje garantuojamų materialinių teisių pažeidimą, kaip ir nesuponuoja tiesioginio nacionalinių valdžios institucijų kišimosi į Konvencijos garantuojamas teises. Antrasis principas susijęs su 14 straipsnio taikymu – šis straipsnis apima ne tik naudojamą teises, kurias valstybės privalo užtikrinti pagal Konvenciją, bet ir tas teises bei laisves, kurias patenka į esminės Konvencijos nuostatos taikymo sritį ir kurias valstybė pasirinko garantuoti, net jei tai viršija Konvencijos keliamus reikalavimus.

Pritaikius šiuos principus teisėjai teigia, kad nors Konvencijos 8 straipsnis ir negarantuoja teisės įsivaikinti tiek vienišiams, tiek homoseksualiems asmenims, tačiau ši tema neabejotinai papuola Konvencijos 8 straipsnio kontekste. Kadangi Prancūzijos institucijos pačios garantavo teisę vienišiams asmenims įsivaikinti, nors to nereikalauja Konvencija, jie turėjo pozityvią pareigą užtikrinti, kad asmenys nebus diskriminuojami naudojantis šia teise, taigi, teisėjai mano, kad turėjo būti pripažintas Konvencijos 14 ir 8 straipsnių pažeidimas.⁴⁵

E.B. prieš Prancūziją

⁴⁵ Frette prieš Prancūziją, *supra note*, 32.

Byla kažkuo panaši į *Frette prieš Prancūziją* – vėl kalbama apie Prancūzijos teisinį reguliavimą ir galimybę homoseksualiam vienišam asmeniui įsivaikinti.

Nors pareiškėja byloje palaikė tam tikrus santykius su moterimi, tačiau jos nebuvo viena kitai įsipareigojusios ir jos partnerė teigė, kad nors neprisiima atsakomybės už partnerės įsivaikintą vaiką, padėtų ir būtų šalia, jei to reiktų ir reikalautų situacija.

Pareiškėjai atlikus psichologinę ekspertizę buvo atkreiptas dėmesys, kad pareiškėja turi labai daug teigiamų savybių, be to, psichiatras klausė, ar nepritrūks vaikui tėviškojo *role model* gyvenimo. Psichiatras teigė, kad vaiko psichika formuojasi matant dviejų tėvų vaizdą – kaip jam ji susiformuotų, kuomet jį augintų vieniša mama?

Pareiškėjos kreipimaisi į įvairias įvaikinimo tarnybas, teismų instancijas visi buvo atmesti remiantis anksčiau išdėstytais argumentais, vyriško pavyzdžio vaiko aplinkoje galimu trūkumu bei pareiškėjos esą negebėjimu užtikrinti vaikui tinkamos augti aplinkos su vyrišku ir moterišku pavyzdžiu namuose. Pareiškėja kreipėsi į EŽTT teigdama, kad galimybė dėl leidimo įsivaikinti patenka į Konvencijos 8 straipsnio sritį, nes tai susiję su naujų santykių su kitu asmeniu sukūrimu, o taip pat šeimos gyvenimu – bandymu sukurti šeimyninį gyvenimą su įvaikinamu vaiku. Antra, jos seksualinė orientacija yra privataus gyvenimo aspektas. Vyriausybės atstovai šiuo atveju teigė, kad priešastys nei tiesiogiai, nei netiesiogiai nebuvo susijusios su pareiškėjos seksualine orientacija, dėl to situacija iš esmės skiriasi nuo situacijos byloje *Frette prieš Prancūziją* – pirma, įvaikintas vaikas neturėtų tėviškojo modelio namuose, antra, pareiškėjos partnerės įsipareigojimai vykdyti įsivaikinimo planus buvo dviprasmiški. Vyriausybė pabrėžė, kad daugelis specialistų manė, jog vyriškojo ir moteriškojo modelio šeimoje buvimas yra svarbus vaiko tapatybės veiksnys.

Teismas sprendime vėl pakartojo, kad nors Konvencijos 8 straipsnis negina asmenų teisės įsivaikinti – teisė į šeimos gyvenimo apsaugą ir pagarbą jam neapsaugo vien noro sukurti šeimą – tai suponuoja šeimos egzistavimą. Visgi Teismas anksčiau buvo nusprendęs, kad Konvencijos 8 straipsnio prasmė yra plati ir apima asmenų teisę užmegzti ir plėtoti santykius su kitais žmonėmis. Ji apima ir tokius elementus kaip asmens seksualinė orientacija. Kadangi Prancūzija garantuoja teisę įsivaikinti vienišiem asmenims, nors to negarantuoja Konvencijos 8 straipsnis, Prancūzija prisiima pozityvią pareigą nediskriminuoti asmenų taikant savo įstatymus, o toks reguliavimas šioje šalyje jau iš esmės patenka po Konvencijos 8 straipsnio sąvokos spektru. Kolegija iš esmės nustato, jog Konvencijos 14 straipsnis kartu su 8 straipsniu gali būti taikomas šioje situacijoje.

Teismas teigė, kad ši byla, nors paviršiumi ir yra panaši į nagrinėtą *Frette prieš Prancūziją* bylą, ji nėra identiška – bent jau šioje byloje Prancūzijos institucijos aiškiai nenurodė E.B.

„gyvensenos pasirinkimo“. Šiuo atveju pastebima, kad E.B. turėjo aiškias kvalifikacijas ir bruožus tinkamai auginti vaiką, kai tuo metu *Frette* ne iki galo suprato praktines pasėkmes įsivaikinus vaiką. Taip pat atkreiptas dėmesys ir į E.B. santykius bei partnerės požiūrį į įsivaikinimą, kas nebuvo daroma *Frette* atveju.

Teismas kvestionuoja argumentą dėl tėvo ar motinos figūros vaiko gyvenime nebuvimo ir nemano, kad tai savaime kelia problemų – abejota tokio pagrindo pagrįstumu, kuris iš esmės stabdytų vienišiams asmenims garantuojamą teisę įsivaikinti. Teismas mano, kad šis argumentas iš esmės buvo pretekstas atmesti pareiškėjos prašymą dėl jos homoseksualumo.

Dėl antro argumento Teismas buvo atsargesnis ir teigė, kad būtų mažų mažiausiai keista, jei institucijos, žinodamos apie faktinį poros egzistavimą, jį tiesiog ignoruotų – taigi jos privaloma išsiaiškinti partnerio požiūrį ir pareigas šeimoje, siekiant įsivaikinti vaiką – svarbiausia yra vaiko interesai.

„Asmens, siekiančio įsivaikinti, teisinis statusas nėra nesuderinamas su jo realios padėties išnagrinėjimu, sužinojus, kad šeimoje yra ne vienas, o du pilnamečiai asmenys.“

Šiuo atveju Teismas teigia, kad aptariamasis pagrindas nebuvo pagrįstas pareiškėjos seksualine orientacija, o priešingai – yra pagrįstas paprasta žinomos faktinės situacijos analize ir jos pasėkmių įvaikintam vaikui galimybėmis. Šiuo atžvilgiu negalima teigti, kad ieškovė buvo diskriminuojama dėl savo seksualinės orientacijos.

Visgi Teismas mano, kad tai yra bendro pareiškėjos padėties vertinimo dalis ir turėtų būti nagrinėjami kartu, taigi Teismas pripažįsta, kad vieno iš pagrindų neteisėtumas pažeidžia visą sprendimą. Toliau nagrinėdamas Teismas išsamiai išnagrinėjo valstybinių institucijų ir nacionalinių teismų sprendimus, kuriuose buvo teigiama, kad nors buvo atsižvelgta į pareiškėjos seksualinę orientaciją, ji nebuvo pagrindinis veiksnys, tačiau EŽTT teigė, kad vien pareiškėjos seksualinės orientacijos nuolatinis pabrėžimas ir išskyrimas yra aiškus signalas, kad pareiškėjos homoseksualumas buvo lemiamas veiksnys.

Teismas pripažino, kad pareiškėja buvo skirtingai traktuojama, tačiau Konvencijos 14 straipsnio taikymui būtina išsiaiškinti, ar asmuo buvo traktuojamas skirtingai siekiant kažkokių teisėtų tikslų, ar toks skirtingo elgesio modelis buvo taikomas išskirtinai remiantis pareiškėjos seksualine orientacija. Šiuo atveju Teismas pripažino, kad Vyriausybės atstovų nurodytos priežastys negali būti laikomos įtikinančiomis ar svariomis ir jos pateisintų atsisakymą išduoti pareiškėjai leidimą įsivaikinti. Teismas pripažįsta, kad šioje byloje **buvo Konvencijos 14 straipsnio kartu su 8 straipsniu pažeidimas.**

Šioje byloje buvo net keturios atskirosios nuomonės ir viena pritariančioji nuomonė.

Atskirojoje teisėjo Costos nuomonėje, prie kurios prisidėjo teisėjai Türmen, Ugrekhelidze ir Jočienė, teisėjas teigia, kad sprendime buvo padarytas ryžtingas ir kvestionuotinas sprendimas interpretuojant Konvencijos 14 ir 8 straipsnius. Teisėjas mano, kad valstybės atsakovės kišimasis yra suderinamas su Konvencijos nuostatomis, t.y., pagrįstas, kaip Teismas teigė byloje *Frette prieš Prancūziją*. Teisėjas iš esmės pritaria Teismo siunčiamai žinutei, kad asmeniui negali būti atimta teisė įsivaikinti vaiko vien dėl to, kad jis yra homoseksualus. Kita vertus, teisėjas Costa mano, jog pirmasis pagrindas, nors ir nėra neteisėtas žiūrint į Prancūzijoje galiojantį teisinį reguliavimą įsivaikinimo klausimu, jis nėra grįstas homofobinėmis nuostatomis, o Teismo išaiškinimas jam atrodo keistas. Bet kuriuo atveju teisėjui antrasis pagrindas neatrodo nepagrįstas ar neproporcingas. Teisėjas Costa teigia, kad EŽTT neturi tapti ketvirtąja instancija, sprendžianti nagrinėjimo klausimus. Teisėjas iš esmės prieštarauja Teismo teiginiui, kad pareiškėjos homoseksuali orientacija buvo lemiamas veiksnys sprendžiant jos galimą įsivaikinimo klausimą.

Teisėjo Zupančič atskirojoje nuomonėje iš esmės išreikštas argumentas, kad įsivaikinti vaiką nėra teisė, o privilegija. Teisėjas aiškina, kad lygus taikymas aiškinant privilegijos suteikimą ar nesuteikimą neturėtų būti taikomas – tai tas pats, kas lygiai vertinti, kodėl vienas žmogus gavo medalį, o kitas ne. Žinoma, jei statistiniai duomenys rodytų, kad Prancūzijos institucijos tikslingai diskriminuoja lesbietes, norinčias įsivaikinti vaiką, klausimo sprendimas būtų daug aiškesnis.

Kitos dvi atskirosios prieštaraujančios nuomonės iš esmės pasirinkė pirmųjų dviejų tam tikrais argumentais, bet pagrindinis keliamas buvo dėl to, jog pareiškėjos seksualinė orientacija nebuvo lemiamas veiksnys atmetant jos paraišką leidimui įsivaikinti.

Atkreiptinas dėmesys į teisėjų Lorenzen ir Jebens pritariančiąją nuomonę. Teisėjai teigė, kad pirmasis Prancūzijos institucijų argumentas (jog nėra tėvo-motinos pavyzdžio) nebūtų pats iš savęs diskriminacinis, jei prašymą pateikia vienišas asmuo. Visgi jei jis yra naudojamas kartu su tiesiogine ar netiesiogine nuoroda į pareiškėjo seksualinę orientaciją, tai nėra gerai ir neįmanoma pripažinti, kad pareiškėjos seksualinė orientacija neturėjo realios reikšmės Prancūzijos nacionaliniams teismams priimant sprendimą.⁴⁶

Gas ir Dubois prieš Prancūziją

Byloje *Gas ir Dubois prieš Prancūziją* Teismas priėmė sprendimą 2012 m. Pareiškėjos Gas ir Dubois buvo dvi moterys, kuriančios gyvenimą kartu. Vieną iš jų Prancūzijoje pagimdė dukrą, pastojusi Belgijoje anonimino donoro apvaisinimo būdu. Dukra neturi jokių ryšių su savo biologiniu

⁴⁶ E.B. prieš Prancūziją, *supra note*, 33.

tėvu – jis veikė kaip anoniminis donoras. Dukra gyveno kartu su pareiškėjomis jų namuose, vėliau pareiškėjos sudarė civilinę partnerystę. Pirmoji pareiškėja kreipėsi į teismą dėl antrosios pareiškėjos dukros įvaikinimo, kai antroji pareiškėja išreiškė savo sutikimą dėl įvaikinimo pas notarą. Teismas pripažino, kad pirmoji pareiškėja aktyviai dalyvauja vaiko gyvenime, auklėjime, suteikia rūpestį ir meilę, tačiau Teismas atmetė prašymą motyvuodamas tuo, kad įvaikinimas sukeltų teises pasėkmes, prieštaraujančias vaiko interesams ir pareiškėjų ketinimams – motinystės teises įgytų pirmoji pareiškėja, tačiau jos būtų atimtos iš dukros biologinės motinos – antrosios pareiškėjos.

Kadangi pareiškėjų ir Vyriausybės atstovų pozicijos yra pakankamai aiškios, norisi atkreipti dėmesį į trečiųjų šalių (suinteresuotų grupių), įstojusių į bylos nagrinėjimą savo iniciatyva, argumentus – savo nuomonę išreiškė FIDH (*International Federation for Human Rights*), ICJ (*International Commission of Jurists*), ILGA-Europe (*European Region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association*), BAAF (*British Association for Adoption and Fostering*) ir NELFA (*Network of European LGBT Families Associations*).

Organizacijos pabrėžė, kad egzistuoja trys situacijos, kuomet homoseksualūs asmenys gali įsivaikinti vaikus:

1. Kaip nesusituokę vieniši asmenys valstybėse narėse, kuriose tai yra leidžiama, suvokiant, kad joks kitas įsivaikinančio asmens partneris neįgis tėvystės/motinystės teisių.
2. Tos pačios lyties poros narys gali siekti įsivaikinti savo partnerio vaiką tam, kad abu partneriai turėtų lygias tėvystės/motinystės teises vaiko atžvilgiu.
3. Tos pačios lyties pora gali siekti kartu įsivaikinti vaiką, kuris nėra jokiais biologiniais ar kitokiais ryšiais susijęs su nei vienu iš jų, todėl abu poros nariai įgytų tėvystės/motinystės teises į vaiką vienu metu.

E.B. prieš Prancūziją byloje buvo nagrinėjamas pirmasis atvejis. Šiuo metu yra nagrinėjamas, kaip tretieji suinteresuoti asmenys pastebėjo, antrasis atvejis. Organizacijos atkreipė dėmesį į *majority of states* principą – jog tuo metu (2011 m.) dešimt iš keturiasdešimt septynių Europos Tarybos valstybių narių asmenims įsivaikinti savo partnerio vaiką. Manoma, kad vis labiau yra sutariama, jog kai vaikas yra auginamas stabilioje tos pačios lyties poros kuriamoje erdvėje, teisinis antrojo tėvo/motinos statuso pripažinimas skatina vaiko gerovę ir jo apsaugą ir taip yra siekiama jo geriausių interesų. Asmenys atkreipia dėmesį, kad kitose valstybėse tendencijos yra panašios – tai buvo leidžiama mažiausiai trylikoje Kanados provincijų, šešiolikoje Jungtinių Amerikos Valstijų valstijų, Brazilijoje, Urugvajuje, Naujoje Zelandijoje ir kt.

Trečiosios šalys teigė, kad būtent toks teisinis reguliavimas geriausiai atsižvelgia į vaiko interesus ir teikia pirmenybę jų apsaugai, tad trečiosios suinteresuotos šalys prašė Teismo laikytis tokio požiūrio.

Teismas atkreipė dėmesį, kad ne kartą yra konstatavęs, jog kaip ir teisės taikymo skirtumams dėl lyties, taip ir skirtumams dėl seksualinės orientacijos reikia ypač rimtų priežasčių, kad pateisinti skirtingą elgesį ir šis nepažeistų Konvencijos 14 straipsnio. Teismas visgi pabrėžia, kad valstybių vertinimo laisvė (*margin of appreciation*) yra plati ir skirtumai ekonominėse ar socialinėse strategijose gali pateisinti skirtingą požiūrį ar priemones.

Visų pirma Teismas atsakė į pareiškėjų keliamą klausimą dėl skirtingo traktavimo siekiant dirbtinio apvaisinimo. Šiuo atveju Teismas pastebėjo, kad pagal Prancūzijos teisės aktus anonimino donoro sėklos pasitelkimas dirbtiniam apvaisinimui yra galimas tik heteroseksualioms poroms ir tik tokiu atveju, kai yra kliniškai diagnozuojamas nevaisingumas arba yra stengiamasi išvengti itin rimtos genetiškai perduodamos ligos, taigi ši situacija negali būti prilyginama pareiškėjų esamai situacijai, todėl galima diskriminacija šiuo atveju ir Konvencijos taikymas šiuo klausimu yra nenagrinėtinas.

Pereinant prie įsivaikinimo klausimo pareiškėjos teigė, kad Prancūzijos teismų atsisakymas garantuoti pirmajai pareiškėjai antrosios pareiškėjos dukros įsivaikinimo galimybę pažeidė jų teisę į privatų ir šeimos gyvenimą remiantis diskriminacinėmis paskatomis. Jos teigė, kad kaip tos pačios lyties pora jos buvo skirtingai traktuojamos nuo heteroseksualių porų, nesvarbu, ar jos buvo sudariusios santuoką, ar ne.

Šiuo atveju Teismas atkreipė dėmesį į Prancūzijos teisę, reglamentuojančią asmenų teisę įsivaikinti, kuomet asmens sutuoktinis yra biologinis tėvas/motina. Tiesa, čia Teismas cituoja *Schalk ir Kopf prieš Austriją* bylą, kurioje pripažino, kad Konvencijos 12 straipsnis negina tos pačios lyties porų teisę sudaryti santuoką, o Europos Tarybos valstybės narės, besirenkančios alternatyvius būdus pripažinti tos pačios lyties asmenų santykius teisiškai turi teisę pasirinkti, koks tiksliai statusas joms bus suteikiamas (remiantis *margin of appreciation* principu). Šiuo atveju pareiškėjos teigė, kad jos nesiekia teisės sudaryti santuoką, tačiau jų situaciją iš esmės yra panaši į susituokusių porų, todėl jos tapo diskriminacinio elgesio aukomis.

Teismas nepritarė šiam argumentui ir teigė, jog santuokos statusas yra specialus ir suteikia išskirtines teises ir privilegijas susituokusiems asmenims – turi socialinių ir teisinių pasiekimų. Remiantis tuo, Teismas teigia, kad šiuo klausimu (partnerio galimybės įsivaikinti kito partnerio biologinę dukrą) pareiškėjų padėtis negali būti lyginama su santuoką sudariusios poros situacija. Teismas atkreipė dėmesį, kad pareiškėjų situacija yra sulyginama tik tokiu atveju, jei būtų lyginama

su nesusituokusios heteroseksualios poros, bet šiuo atveju paprasto įsivaikinimo procedūra būtų atmesta ir heteroseksualiai porai, tad Teismas nepastebi jokio vertinimo skirtumo dėl pareiškėjų seksualinės orientacijos. Pareiškėjos atkreipė dėmesį, kad jos tapo netiesioginės diskriminacijos aukomis, nes joms nebuvo galima susituokti, o heteroseksualios poros turėjo tokią teisę, tad galėjo apeiti teisinę kliūtį, trukdančias įsivaikinti pirmajam partneriui antrojo biologinį vaiką.

Visgi Teismas atmetė šį argumentą remiantis ankstesnėmis savo išvadomis dėl jau minėtų priešasčių – santuokos instituto reikšmės bei valstybių galimybės pasirinkti tos pačios lyties asmenims taikomo teisinio reguliavimo institutą bei apimtį, t.y., ar leisti tos pačios lyties asmenų poroms sudaryti santuoką, ar ne. Remiantis visais išdėstytais argumentais Teismas pripažino, kad **nebuvo pažeistas Konvencijos 14 straipsnis kartu su Konvencijos 8 straipsniu.**⁴⁷

Teisėjas Villinger pateikė atskirąjį prieštaraujančiąjį nuomonę, kurioje aiškiai teisėjas prieštarauja Teismo priimtam sprendimui byloje. Pirmiausia jis atkreipia dėmesį į tai, kad nagrinėjant pareiškėjų skundą didžiausias dėmesys buvo skiriamas suaugusiųjų, o ne vaiko interesams, nors jis yra neatsiejama skundo dalis. Jo nuomone, klausimas turėtų būti toks – ar skundžiamas skirtingas požiūris yra pateisinamas vaiko interesų klausimu. Teisėjas Villinger atkreipė dėmesį, kad pareiškėjų atveju įsivaikinimas nėra įmanomas, nes prieštarauja Prancūzijos Civilinio kodekso 365 straipsniui, nes pareiškėjai yra tos pačios lyties pora. Kita vertus, įsivaikinimas būtų įmanomas, jei pareiškėjos būtų heteroseksuali pora, nes tokiu atveju galėtų sudaryti santuoką ir turėtų bendrą globą. Keblumai vertinant šią situaciją kyla dėl skirtingų santykių traktavime atsiduriančių vaikų padėties – čia teisėjas Villinger išvelgia nevienodą požiūrį pagal Konvencijos 14 straipsnį imant kartu su 8 straipsniu. Teisėjas mano, kad bendra tėvų globa atitinka vaiko interesus, o toks skirtingas požiūris nėra pateisinamas ir visi vaikai turėtų būti traktuojami vienodai.

„Nematau tokio skirtingo elgesio pateisinimo. Manau, kad visi vaikai turėtų būti traktuojami vienodai. Nesuprantu, kodėl iš kai kurių vaikų, bet ne kitų, yra atimami jų interesai, būtent – bendra tėvų globa <...> Iš tiesų, ką vaikai gali pakeisti, jei jie gimė tos pačios lyties asmenų poroje, o ne heteroseksualiai porai? Kodėl vaikas turi kentėti dėl tėvų padėties?“

Teisėjo neįtikina ir Teismo sprendime pasitelktas argumentas, kad santuoka turi ypatingą statusą visuomenėje. Nepakanka pateisinti vaikų diskriminacijos nurodant, kad santuoka turi ypatingą statusą tiems suaugusiems, kurie ją sudaro. Manoma, kad Prancūzijoje esanti aptariama teisės norma kelia proporcingumo problemų. Čia teisėjas pastebėjo, kad Teismas jau buvo susidūręs su situacija,

⁴⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2012 m. kovo 15 d. sprendimas byloje Gas ir Dubois prieš Prancūziją, Nr. 25951/07.

kuomet nacionaliniai teisės aktai buvo pripažinti kaip pažeidžiantys Konvencijos 8 straipsnį bylose prieš Vokietiją (*Zaunegger prieš Vokietiją, Anayo prieš Vokietiją*), kai tam tikromis aplinkybėmis visiems tėvams įstatymai trukdė bendrauti su savo vaikais. Teismas nustatė, kad tokie teisės aktai buvo tiek griežti, jog yra pripažįstami neproporcingais ir kiekvienu atveju Vokietijos teismai turėtų spręsti individualiai. Šiuo atveju teisėjas pabrėžia diskriminaciją vaiko interesų atžvilgiu, taigi mano, jog buvo pažeistas Konvencijos 14 straipsnis kartu su 8 straipsniu.

Teisėjas Costa pateikė atskirąją pritariančiąją nuomonę, prie kurios prisijungė teisėjas Spielmann. Joje jie teigia, kad iš esmės pritaria Teismo išaiškinimui, tačiau rodo nepritarimą pareikštai atskirajai teisėjo Villingerio nuomonei, kurioje jis teigia, kad bylos sprendimas nesuderinamas su vaiko geriausiais interesais. Teisėjas Costa teigia, kad jei būtų nagrinėjami tokie aspektai, kuriais Teismas aiškintųsi, kas geriausia ar negeriausia vaiko interesams, būtų lengva papulti į *ketvirtosios instancijos* spąstus. Vienintelis atvejis, kuomet teisėjo Villingerio nuomonė būtų įmanoma, teisėjo Costos nuomone, jei Teismas pripažintų, kad Konvencija yra viršesnė už Prancūzijos teisės aktą, leidžiantį įsivaikinti pirmajam partneriui antrojo biologinį vaiką tik susituokusioms poroms. T.y., kad ši teisės akto nuostata prieštarauja Konvencijai. Visgi teisėjas Costa nemano, kad tokiu klausimu Teismas turėtų imtis tokių drastiškų priemonių ir pasmerkti įstatymų leidžiamąją valdžią. Teisėjas Costa pripažįsta, kad yra sričių, kuriose įstatymų leidėjai geriau nei EŽTT reguliuoja institutus, susijusius su šeima, suaugusiųjų ir vaikų santykiais ar santuokos samprata, pavyzdžiui, garantuoja santuokų lygybę. Teisėjas Costa remiasi *Schalk ir Kopf prieš Austriją* byla, kurioje Teismas nusprendė vykdyti ribotą nacionalinių pasirinkimų priežiūrą ir leisti valstybėms narėms plačiau veikti šiuo klausimu pačioms taikant *margin of appreciation*. Reikalaujamas nuoseklios ir dinamiškos Teismo praktikos teisėjas teigia, jog ir šis klausimas reikalavo santūraus Teismo požiūrio.

Pabrėžtina pritariančioji teisėjo Spielmann nuomonė, prie kurios prisijungė teisėja Beroo-Lefèvre. Jis teigia, kad nors balsavo už tai, kad nebūtų nustatytas Konvencijos 14 ir 8 straipsnių pažeidimas, jis nemano, kad pareiškėjų teisinė padėtis nėra panaši ar sulyginama su susituokusių porų padėtimi. Visgi jam neatrodė akivaizdu, kad toks skirtingas požiūris ir traktavimas galėtų prieštarauti Konvencijai. Neatrodė, kad neleidimas šiuo metu pirmajai pareiškėjai paprastai įsivaikinti antrosios pareiškėjos biologinės dukros iš esmės trukdytų normaliam šeimos gyvenimui ar pan., be to, išlieka įsivaikinimo galimybė, kuomet dukra sulauks pilnametystės. Visgi teisėjas pripažįsta, kad nagrinėjama situacija, dėl kurios Europos Tarybos valstybėse narėse nėra bendro sutarimo. Teisėjas Spielmann teigia, kad Prancūzijos teisės norma, kliudanti pirmajai pareiškėjai įsivaikinti antrosios pareiškėjos biologinę dukrą išlieka problemų šaltiniu, net jei savaime ir neprieštarauja Konvencijai.

Vaiko teisinė padėtis tokiuose santykiuose išlieka nestabili, todėl yra kviečiama įstatymų leidėja suderinti teisinį reguliavimą su egzistuojančia socialine tikrove.

X ir kiti prieš Austriją

Byloje nagrinėjama situacija iš esmės identiška *Gas ir Dubois prieš Prancūziją* bylai – pirmoji ir trečioji pareiškėja kuria šeimos santykius, tačiau jos nėra susituokusios. Antrasis pareiškėjas – trečiosios pareiškėjos biologinis vaikas, gimęs ne santuokoje. Nors tėvas pripažino tėvystę, tačiau dokumentuose jis nėra nurodytas.

Pirmajai pareiškėjai sudarius antrojo pareiškėjo įvaikinimo sutartį nacionaliniai teismai atsisakė ją pripažinti, teigdami, kad jei būtų pripažintos motinystės teisės pirmajai pareiškėjai, trečioji pareiškėja, nors ir yra biologinė motina, prarastų motinystės teises. Teismas šiuo atveju nematė priežasties nukrypti nuo savo suformuotos praktikos byloje *Gas ir Dubois prieš Prancūziją* bei padarė išvadą, kad pirmasis ir trečiasis pareiškėjai šioje byloje nėra atitinkamai panašioje situacijoje kaip susituokusi pora, todėl EŽTT pripažino, kad Konvencijos 14 straipsnio kartu su 8 straipsniu pažeidimas nebuvo padarytas.

Kita vertus, šioje byloje faktinė situacija buvo minimaliai kitokia – mat heteroseksualioms nesusituokusioms poroms Austrijoje buvo garantuojama teisė pirmajam partneriui įsivaikinti antrojo partnerio biologinį vaiką. Deja, Austrijos Civilinio kodekso nuostatose buvo numatyta, kad bet kuris įvaikinęs vaiką asmuo pakeis tos pačios lyties biologinį tėvą. Kadangi pirmoji pareiškėja buvo moteris, ji būtų galėjusi būti įrašyta kaip motina tik nutraukus vaiko ryšius su jo biologine motina – trečiąja pareiškėja. Teismas nebuvo įtikintas Vyriausybės atstovų argumento, kad prašymas įsivaikinti buvo atmestas dėl priežasčių, nesusijusių su pareiškėjų seksualine orientacija, taip pat nacionaliniai teismai iš esmės nenagrinėjo situacijos, o apygardos teismas pabrėžė, kad tėvų sąvoka pagal Austrijos šeimos teisę reiškia du priešingos lyties asmenis ir vaiko interesai yra palaikyti santykius su abiem tėvais.

Šiuo atveju byla išsiskyrė nuo jau aptartos *Gas ir Dubois prieš Prancūziją* bylos – skirtingas požiūris į pirmąją ir trečiąją pareiškėjas lyginant su nesusituokusia skirtingos lyties pora, kurioje vienas partneris siekia įvaikinti kito partnerio vaiką, buvo grįstas jų seksualine orientacija. Vyriausybės atstovai nepateikė jokių įrodymų, kaip vaikui būtų žalinga augti dviejų motinų ar dviejų tėvų šeimoje. Taip pat Teismas iškėlė proporcingumo klausimą dėl absoliutaus draudimo įsivaikinti antrajam tėvui/motinai tos pačios lyties porose ypač turint omeny faktą, kad tai yra leidžiama vienišam homoseksualiam asmeniui. Teismo neįtikino ir argumentas, kad toks skirtingas teisinio reguliavimo taikymas yra būtinas siekiant apsaugoti šeimos tradicinę prasmę ar vaiko interesus.

Taip pat Vyriausybė pasitelkė *majority of states* argumentą, tačiau Teismas atkreipė dėmesį, jog nagrinėjamas klausimas yra ne dėl bendros teisės homoseksualiems asmenims įsivaikinti, o dėl skirtingo traktavimo nesusituokusioms heteroseksualioms ir homoseksualioms poroms siekiant įvaikinti partnerio vaiką. Tik dešimt Europos Tarybos valstybių teikė tokią teisę ir šešios valstybės traktavo tos pačios lyties poras vienodai su skirtingos lyties poromis, o keturios laikėsi tokios pačios pozicijos kaip Austrija, t.y., kad valstybės turėtų pačios spręsti dėl šio klausimo taikymo – *margin of appreciation* – ir siekiant išsaugoti šeimos tradicinę prasmę tai nebuvo leidžiama tos pačios lyties poroms. Kadangi imtis yra siaura, Teismas atmetė šį argumentą kaip netinkamą.

Taigi Teismas šiuo atveju pripažino, kad buvo skirtingas teisinių normų traktavimas pareiškėjoms lyginant jų situaciją su skirtingų lyčių nesusituokusios poros situacija bei pripažino, kad buvo pažeistas Konvencijos 14 straipsnis kartu su Konvencijos 8 straipsniu.

Pritariančiojoje atskirojoje nuomonėje tuo metu EŽTT prezidentas, teisėjas Spielmann pakartojo jo išsakytus argumentus bylos *Gas ir Dubois prieš Prancūziją* atskirojoje nuomonėje, kurioje teigė, kad pirmosios ir trečiosios pareiškėjos situacija yra panaši į susituokusios poros, nes yra stabili tos pačios lyties pora bei jos kuria šeimos santykius. Tai, kad Konvencija nereikalauja, kad susitariančiosios valstybės įteisintų santuokos lygybę ir suteikia ypatingą statusą ją sudariusiems asmenims, neturi jokios įtakos šioje byloje iškeltam klausimui.

Atkreiptinas dėmesys į ilgą ir išsamią nepritariančiąją atskirąją nuomonę, kurią bendrai teikė teisėjai Casadevall, Ziemele, Kovler, Jočienė, Šikuta, de Gaetano ir Sicilianos, kurioje jie nesutinka dėl Teismo sprendimo, kad buvo pažeistas Konvencijos 14 ir 8 straipsnis. Svarbus paminėtinas faktas, į kurį mažiau koncentravosi Teismas – jog vaiko biologinis tėvas vienodai reguliariai mokėjo alimentus, susitikdavo su vaiku ir palaikė tvirtus santykius bei atsisakė duoti sutikimą vaiko motinos partnerei įsivaikinti vaiką. Atskirojoje nuomonėje aiškinama, kad pagal Konvencijos 8 straipsnį nėra garantuojama teisė įsivaikinti, tad pirmoji pareiškėja negali pareikšti tokios teisės pagal Konvenciją. Antrasis pareiškėjas, darant prielaidą, kad nori būti įvaikintas, tokios teisės reikšti negali, o trečiosios pareiškėjos teisės, esą, visiškai nebuvo pažeistos ir netgi buvo apgintos. Teisėjų nuomone, kišimasis atitiko įstatymus ir siekė teisėto tikslo apsaugoti antrojo pareiškėjo ir jo tėvo šeiminius ryšius. Teisėjai mano, kad byloje turėjo būti nagrinėjamas konkretus atvejis, o ne aptarinėjamos Civilinio kodekso normos teisėtumas ar proporcingumas. Teisėjai teigia, kad vaikas negali būti įvaikinamas be aiškaus tėvo ar motinos, su kuriais išliko šeiminių ryšys, sutikimo – nesvarbu, ar norintis įsivaikinti asmuo yra vyras ar moteris, homoseksualus ar heteroseksualus – įvaikinimas iš esmės būtų neįmanomas. Teisėjai teigia, kad vaikas visada turėjo šeimą, t.y., tėvą ir motiną, ir tėvas ne tik formaliai prisiėmė tėvystės

pareigas, bet ir jas vykde, rūpinosi vaiku, taigi, pareiškėjos neįrodė, kad tėvo pakeitimas pirmąją pareiškėja jai įvaikinant vaiką atitiktų jo geriausius interesus.

Be kita ko, teisėjai nepritaria dėl Teismo aiškinimo taikant *majority of states* principą, pirmiausia dėl to, jog buvo imamos tik valstybės, leidžiančios nesusituokusioms poroms partneriams įvaikinti savo partnerio vaiką. Ar neturėjo būti atsižvelgta į visus teisės aktus, susijusius su platesniu šios bylos kontekstu? Teisėjų teigimu, šeši prieš keturis rodo labai aiškų susiskaldymą šio klausimo kontekste, tad Teismo išaiškinimas dėl per mažos imties atrodo nelogiškas. Kita vertus, teisėjai siūlo kalbėti ne apie vis pasikartojančią ir teisės taikymą ribojančią „konsensuso“ sąvoką, o labiau kalbėti apie „tendenciją“.

Teisėjai taip pat kalba apie evoliucinį, kintantį, kaip gyvo instrumento, Konvencijos aiškinimą. *Living instrument* konceptas sako, kad Konvenciją reikia taikyti atsižvelgiant į šios dienos realijas, socialinę realybę („*in the light of present-day conditions*“). Teisėjai teigia, jog šis principas yra skirtas tam, kad lydėtų ir pastebėtų pokyčius ar netgi juos nukreiptų tinkama linkme, tačiau šis principas niekaip negali būti aiškinamas bandant pokyčius primesti. Teisėjai mano, kad dauguma peržengė įprastas evoliucinio aiškinimo metodo ribas.⁴⁸

3.1.2. Kokios galimybės vystyti EŽTK 8 str. ateityje homoseksualių asmenų įsivaikinimo bylose

Pirma problema, kuri yra pastebima aptariant LGBT asmenų teisę įsivaikinti Europos valstybėse yra itin skirtingas reguliavimas. Nors iš esmės tai nekelia problemos savaime, tai kelia problemas LGBT šeimoms, kurios susiduria su iššūkiais pripažįstant jų kaip tėvų teises skirtingose valstybėse. Pastebėtina, kad nemažai tokio nepripažinimo kyla iš heteronormatyvių idėjų apie tradicinės šeimos sampratą bei kuriamus vyro ir moters socialinius vaidmenis.

Antroji problema, jog net ir tose valstybėse, kuriose egzistuoja teisė įsivaikinti, tos pačios lyties poros neretai susiduria su skirtingu elgesiu ir diskriminacija – plačioji visuomenė nepriima tos pačios lyties porų kuriamų šeimų, todėl tai išlieka opia problema net ir tokiose progresyvesnėse valstybėse. Pastebėtina, kad kiekvienu įsivaikinimo atveju dažnai sprendžia socialiniai darbuotojai, ekspertai, atliekamos psichologinės ekspertizės, tad viso proceso metu yra sunku užtikrinti, jog tos pačios lyties poros bus visiškai vienodai traktuojamos kaip kad skirtingų lyčių poros – jos galimai susidurs su homofobinėmis tiesiogiai ar netiesiogiai išreikštomis nuostatomis. Nors šis aspektas ir nėra mūsų valioje aptariant, kaip galėtų vystytis EŽTK 8 straipsnio taikymas kalbant apie

⁴⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2013 m. vasario 19 d. sprendimas byloje X ir kiti prieš Austriją, Nr. 19010/07.

homoseksualių asmenų įsivaikinimą, yra svarbu suprasti, kad formalus leidimas homoseksualiems asmenims įsivaikinti iš tikrųjų praktikoje turėtų tokias pačias pasėkmes.⁴⁹⁵⁰

EŽTT praktikoje šiuo metu numatoma, kad jei toje pačioje teisinio reguliavimo situacijoje esančioms skirtingų lyčių poroms yra suteikiama galimybė įsivaikinti, būtų diskriminacija tokioje situacijoje esančioms tos pačios lyties poroms nesuteikti tokios galimybės. EŽTT šiuo metu nusistovėjusi praktika yra tokia, kad valstybės turi diskreciją pačios nuspręsti, kaip reguliuoti įvaikinimo teisę bei kokiems civiliniams institutams įsivaikinimo galimybę padaryti prieinamą. Taigi jei du tos pačios lyties asmenys yra sudarę partnerystę, tačiau ne santuoką, kuri yra prieinama tik skirtingų lyčių asmenims, o toje susitariančiojoje valstybėje įsivaikinimo teisė bus garantuojama tik susituokusioms poroms, tai nebus laikoma diskriminacija, nes manoma, kad tokie poros santykiai negali būti lyginami su santuokoje esančių asmenų kuriamais šeimos santykiais.

Tiesa, teisėjas Dean Spielmann atskirojoje nuomonė išreiškė, kad tos pačios lyties asmenų kuriami šeimos santykiai gali būti sulyginami su santuokoje gyvenančių skirtingų lyčių asmenų poros santykiais. Šiuo atveju nenagrinėtina, ar iš tiesų tos pačios lyties sudarytos partnerystės šeiminiai santykiai ir teisės turi būti prilyginamos santuokoje gyvenančios skirtingų lyčių poros santykiams ir įgyjamoms teisėms, nors manytina, kad buvusio EŽTT prezidento neįtikina argumentas, jog dėl santuokos instituto specialaus statuso šie civilinių sąjungų institutai negali būti sulyginami, kai jie iš esmės abu pakliūna po Konvencijos 8 straipsnio reglamentavimu, abu šie institutai kuria šeimos santykius ir yra saugomi Konvencijos 8 straipsnio, o partnerystės ir kiti civilinių sąjungų institutai tėra alternatyvus būdas santuokai įteisinant dviejų asmenų stabilius santykius.

Svarbu susikoncentruoti į tai, kad visos šeimos turi turėti vienodas teises būti apsaugotos, mėgautis šeimų teikiama gerove, o ne suteikti tam tikrų tipų šeimoms privilegijų prieš kitas šeimas. Tai yra svarbu ir siekiant geriausių vaiko interesų, kurie įvaikinimo bylose turėtų būti vienas iš esminių vertinimo kriterijų. Kalbama apie vadinamą „lygybės perspektyvą“⁵¹ ir lygybės strategiją.⁵²⁵³ Europos Komisija 2020-2025 m. „LGBTIQ Lygybės strategijoje“ pabrėžia visų asmenų ir šeimų teisių pripažinimo ir apsaugos svarbą, nepaisant jų seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės. Vienas iš

⁴⁹ Tessa van de Rozenberg. "Rejection of equal adoption rights for same-sex couples across European countries: Socializing influences on the national level and cross-national interactions ". *Social Science Quarterly* 102, 2 (2022), 274-275.

⁵⁰ Lenka Kříčková, "Same-sex families' rights and the European Union: incompatible or promising relationship?", *International Journal of Law, Policy and the Family*, 37, 1 (2023), 1-2.

⁵¹ Niall Crowley, „Perspectives on Equality“, *An Irish Quarterly Review*, 92, 366 (2003), 107-108, 111.

⁵² Kříčková, *op. cit.*, 5, 9.

⁵³ "LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025", *European Commission*. Žiūrėta 2023 m. balandžio 18 d. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/lgbtiq-equality-strategy-2020-2025_en.

pagrindinių argumentų valstybėms taikant *margin of appreciation* bei galiausiai prieinant prie diskriminacinio požiūrio tos pačios lyties porų atžvilgiu yra tradicinės šeimos sampratos gynimo teisinimas, kuris yra grįstas ne kuo kitu, kaip prielaidomis ir stereotipais apie lyčių vaidmenis ir homoseksualumą. Klausimas, ar nuomonėmis, kurios grindžiamos stigmatizuojant LGBT asmenis, galima tinkamai išspręsti šeimos santykius Europoje? Visgi atrodo, kad nuostatos apie būtinybę saugoti „tradicinę šeimą“ taip užkertant kitokių šeimų teisėms būti pripažintoms, gerbiamoms ir mėgautis visomis iš šeimos išplaukiančiomis gėrybėmis bei privilegijomis, nebeatitinka šiuolaikinės realybės ir santykių įvairovės, egzistuojančios Europoje.⁵⁴

Iš esmės sutariama, kad LGBT šeimų ir jų teisės įsivaikinti pripažinimas yra svarbus siekiant užtikrinti geriausias vaiko interesus. Kas galėtų paneigti, jog teisinis stabilumas šeimos santykiuose bei galimybė naudotis šeimoms teikiamų privilegijų ir teisių apsauga nėra viena iš priemonių užtikrinti geriausias vaiko interesus? Juos ir saugo Konvencijos 8 straipsnis. Dalis teisininkų bendruomenės mano, kad LGBT asmenų kuriamų šeimų teisės teisinis reguliavimas skirtingose Europos Tarybos valstybėse yra skirtingas ir dažnai vangus, o tai gali pažeisti Konvencijos 8 straipsnį, garantuojantį teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą be diskriminacijos. Be kita ko, pastebėtina, kad kuomet yra svarstomas klausimas apie vaiko įvaikinimą, pirmiausia turėtų būti atsižvelgiama į vaiko interesus turėti mylinčius, stabilius ir jo auklėjimu užsiimančius namus, o ne įtėvių seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę.⁵⁵⁶

EŽTT žengė esminį žingsnį tiek byloje *E.B. prieš Prancūziją*, tiek bylose *Gas ir Dubois prieš Prancūziją* ir *X ir kiti prieš Austriją*, kuriose pripažino, kad jei valstybė suteikia teisę įsivaikinti vienišam asmeniui, jo seksualinė orientacija negali būti motyvas atsisakyti naudotis šia teise, nes tai būtų diskriminacija, nors Konvencija šios teisės ir nenumato. Visgi jei jau valstybė šią teisę garantuoja, tai ji įgyja pozityvią pareigą teisinę nuostatą taikyti vienodai ir nediskriminuojant, t.y., nepažeidžiant Konvencijos 14 straipsnio. Šiuo atveju manytina, kad akivaizdi diskriminacija dėl seksualinės orientacijos negali būti pagrįsta valstybės teise spręsti (*margin of appreciation*), tad Teismo sprendimai atrodo savalaikiai ir svarbūs tiek siekiant lygių LGBT+ teisių įtvirtinimo, tiek siekiant geriausių vaiko interesų bei potencialiai mažinant įtėvių skaičių vien dėl jų seksualinės orientacijos.

⁵⁴ Dr. Marie Digoix. “Same-Sex Families and Legal Recognition in Europe.” *Springer International Publishing*, 24, 178, (2020), 5, 127-130.

⁵⁵ Alina Tryfonidou. “The parenting rights of same-sex couples under European law”. *Marriage, Families and Spirituality*, 25, 2 (2020), 185-189.

⁵⁶ Dr. Loveday Hodson, “The Rights of children raised in lesbian, gay, bisexual or transgender families: A European Perspective”, *ILGA-Europe*, 2020, 7-11, 15-20.

Bylose *Gas ir Dubois prieš Prancūziją* ir *X ir kiti prieš Austriją* aptarta ir kita svarbi situacija, kuri, manoma, turi sulaukti didesnės analizės.

Pirmiausia, sveikintina Teismo nuostata, jog vien dėl asmens seksualinės orientacijos teisinis reguliavimas, kuris teoriškai leistų jam įsivaikinti partnerio vaiką, yra taikomas skirtingai ir jam nėra leidžiama tai padaryti tiesiogiai ar netiesiogiai jį diskriminuojant dėl seksualinės orientacijos, yra neleistinas. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad *Gas ir Dubois prieš Prancūziją* byloje buvo pripažinta, kad nebuvo pažeistas Konvencijos 14 straipsnis kartu su 8 straipsniu, nes šalyje galimybė įsivaikinti partnerio vaiką buvo taikoma tik susituokusioms poroms, o pareiškėjos buvo tik sudariusios partnerystę (nes santuoka nebuvo prieinama). Antrojoje byloje buvo pripažintas pažeidimas, nes santuokos nesudariusioms poroms buvo leidžiama vienam iš partnerių įsivaikinti kito partnerio vaiką, o pareiškėjai buvo uždrausta tą padaryti.

Kyla klausimas dėl *Gas ir Dubois prieš Prancūziją* situacijos – jei iš esmės pareiškėjos kuria šeimos santykius su antrosios pareiškėjos dukra, o pirmoji pareiškėja, kaip pripažino Teismas, iš esmės yra prisiėmusi motinystės pareigas bei suteikia rūpestį ir meilę antrosios pareiškėjos dukrai, kaip jos šeiminiis ryšys su antrosios pareiškėjos dukra yra apsaugotas Konvencijos 8 straipsnio prasme? Ar vaiko interesai geriausiai užtikrinami ir ginami Konvencijos 8 straipsnio prasme teigiant, kad jo faktinių mamų civilinis santykis neatitinka reikalaujamo teisinio reglamentavimo ir nesuteikia privilegijų į šeimos teisės teikiamas gėrybes?

Šiuo atveju pritariama tiek teisėjo Villinger, tiek Spielmann atskirosioms nuomonėms aptartose bylose, jog tokios šeimos tampa nepilnai apsaugomos Konvencijos 8 straipsnio prasme. Žinia, kad prieštaraujantys teisėjai teigia, jog tokiam evoliucingam ir Konvenciją ambicingai interpretuojamam klausimui nėra susitariančiųjų šalių sutarimo. Visgi atkreiptinas dėmesys, kad EŽTT dažnai priėmė revoliucingus ir svarbius sprendimus užtikrinant LGBT teisių apsaugą – pradedant homoseksualių santykių kriminalizavimo draudimu byloje *Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę*. Per tą laiką Konvencijos taikymas stipriai evoliucionavo bei tapo svarbių pokyčių liudytoju. Manoma, kad EŽTT neturėtų būti laukiantis visų valstybių sutarimo organas, kuris tik kelioms atsiliekančiosioms valstybėms nurodo keisti praktiką pagal visas kitas. Klausimas kyla dėl EŽTT kaip pagrindinės Europos žmogaus teisių užtikrinimo instancijos svarbos ir reikšmės Europoje, kuris, manoma, turėtų skelbti aukščiausius žmogaus teisių standartus, o ne juos „užtvirtinti“, kuomet didžioji dauguma pažangiųjų Europos Tarybos valstybių jau seniausiai būna įtvirtinusios panašias normas.

Be kita ko, reikia kalbėti ir apie *majority of states* principą, kuris yra tapęs vienu iš esminių kriterijų priimant sprendimus bylose, kuriose keliami aktualūs daliai mūsų visuomenės klausimai,

kuriuose nėra sutarimo. Manytina, kad reikia imti bendresnį kontekstą apskritai kalbant apie vaiko interesus ir LGBT asmenų lygiateisiškumą mūsų visuomenėje. Turbūt galima būtų išvelgti valstybių sutarimą dėl to, kad prioritetas sprendžiant įvaikinimo klausimą turėtų būti teikiamas vaiko interesams. Galimas sutarimas, jog vienas iš pagrindinių vaiko interesų yra turėti mylinčius namus, kuriuose yra rūpinamasi jo gerove ir jo auklėjimu. Be to, jei vaikas jau auga poroje, kurioje partneriai prisiima vienodas tėvystės/motinstės pareigas, ar vaikas neaugtų saugesnėje teisinėje, socialinėje aplinkoje įtvirtinus jo šeiminių ryši su tėviu teisiškai? Manytina, kad teisinis apibrėžtumas ir apsauga yra viena iš priemonių geriausio vaiko interesų užtikrinimo.

Nors klausiant klausimo – ar turėtų būti homoseksualiems asmenims suteikta teisė įsivaikinti vaikus – kai kuriose valstybėse išgirstume griežtą „ne“, vediną heteronormatyvios nuomonės, grindžiamos tradiciniais ir iš dalies pasenusiais lyties vaidmenimis bei homofobinėmis nuostatomis. Deja, bet šiuo atveju valstybės pirmiausia dėmesį kreipia ne į vaiko interesus augti mylinčiuose namuose, tačiau į besivaikinančių asmenų seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę. Kodėl, jei sutinkame, kad:

1. Įvaikinimo klausimais pirmiausia turi būti kreipiamas dėmesys į vaiko interesų užtikrinimą.
2. Vaiko interesai pirmiausia remiasi į tai, kad vaikas turėtų mylinčius namus, kuriuose yra rūpinamasi jo gerove ir ugdymu.
3. Teisinis šeiminių santykių įtvirtinimas užtikrina priėjimą prie šeimos santykių teikiamų teisinių privilegijų ir geresnę šeimos apsaugą remiantis Konvencijos 8 straipsniu.

Mes negalime sutikti su tuo, kad vaiko interesams geriausia būtų leisti tos pačios lyties porų vienam iš partnerių įvaikinti savo partnerio vaiką, kuomet yra palaikomi stabilūs santykiai, o pirmasis partneris iš esmės prisiima visas motinstės ar tėvystės pareigas?

Atkreiptinas dėmesys ir į teisėjų Casadevall, Ziemele, Kovler, Jočienė, Šikuta, de Gaetano ir Sicilianos atskirojoje nuomonėje byloje *X ir kiti prieš Austriją* išreikštą argumentą, kad pirmoji pareiškėja neturi teisės kreiptis dėl įvaikinimo galimybės pagal Konvencijos 8 straipsnį, nes šis straipsnis negarantuoja įvaikinimo teisės, o ir šiaip toks teisinio neapibrėžtumo nebuvimas niekaip netrukdo jai prisiimti motinstės pareigų ir kurti šeimyninį gyvenimą su antruoju ir trečiuoju pareiškėju byloje. Pastebėtina, kad panašius argumentus naudoja homofobinėmis nuostatomis vedini asmenys, kuomet yra prieštaraujama ir bet kokiam teisiniam LGBT teisių reglamentavimui, pavyzdžiui, Lietuvoje – teigiama, jog esą tos pačios lyties asmenys gali turtinius ar paveldėjimo ir kitus klausimus jau šiuo metu „sutvarkant reikalus“ pas notarą ir joks teisinis reglamentavimas jų

santykiams nebūtinai. Manoma, kad negalima egzistuojantį kitokį teisinio reguliavimo taikymą pateisinti šiuo argumentu, nors kiti teisėjų argumentai ir išaiškinimai atrodo suprantami ir įtikinantys, kaip, pavyzdžiui, biologinio tėvo atsisakymas leisti pirmajai pareiškėjai įsivaikinti vaiką.⁵⁷⁵⁸

Atkreiptinas dėmesys, kad Teismas ne kartą pasisakė, jog tos pačios lyties kuriamus stabilius santykius galima įvardinti šeimos santykiais – byloje *Schalk ir Kopf prieš Austriją ar Vallianatos ir kiti prieš Graikiją*. Tuo metu EŽTT Konvencijos 8 straipsnį aiškino plačiau, t.y., įtraukė teisę **kurti ir palaikyti šeimos santykius**, taip pat teisę į privatų gyvenimą ir seksualinę orientaciją. Taigi byloje *Gas ir Dubois prieš Prancūziją* Teismas turėjo galimybę laikytis Konvencijos 8 straipsnio aiškinimo plačiąja prasme bei apsaugoti pareiškėjų teisę į šeimos gyvenimo gerbimą bei sudaryti sąlygas įvaikinti vaiką. Pažymima, kad EŽTT buvęs Konvencijos 8 straipsnio aiškinimas siekė įtraukti šeimas, kurios atsidūrė už „tradicinės šeimos“ sąvokos ribos.⁵⁹

Suprantama, jog ypač tuo metu, dar 2012 metais ir šalių, reglamentuojančių tos pačios lyties santykius apskritai, nebuvo tiek daug, tačiau praėjus daugiau nei dešimčiai metų galbūt Teismas išdrįstų imtis ambicingesnio ir progresyvesnio požiūrio taikant Konvencijos 8 straipsnį įvaikinimo byloje bei vystytų jį taip, kad būtų siekiama apsaugoti pareiškėjų teisę kurti šeimą su vaiku joje, o taip pat sukcentruoti dėmesį į vaiko interesus ir stabilių bei mylinčių namų teikimo svarbą vaiko raidai.

Be kita ko, manytina, Teismas gali drąsiau kalbėti ne tik apie esamą ar nesamą konsensuą tarp valstybių vienu labai konkrečiu ir siauru klausimu, bet apie tendencijas, o jos yra tokios, kad Europos Tarybos valstybės įteisina tos pačios lyties asmenų santykius, dalis netgi įteisino santuokos lygybę bei garantuoja homoseksualiems asmenims teisę įsivaikinti bei pripažįsta, kad tos pačios lyties poros yra pajėgios sukurti vaikams palankią namų aplinką. Tendencija yra vis didėjantis ir plėtėjantis LGBT+ teisių pripažinimas, o Teismas, ateityje vystydamas Konvencijos 8 straipsnio taikymą homoseksualių asmenų įvaikinimo teisės byloje, galėtų remtis šiomis tendencijomis platinant ir

⁵⁷ „Asmens teisės į artimą ryšį pripažinimas“ ir „Civilinė sąjunga“ įstatymo projektų palyginimas“. Laisvos visuomenės institutas. Žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d. <https://laisvavisuomene.lt/asmens-teises-i-artima-rysi-pripazinimas-ir-civilines-sajungos-istatymo-projektu-palyginimas/>.

⁵⁸ „Lietuvos vyskupų nuomonė: prieš – civilinę sąjungą, už – teisę į artimą ryšį“. 15min. Žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvas-vyskupu-nuomone-pries-civiline-sajunga-uz-teise-i-artima-rysi-56-1695444>.

⁵⁹ Hodson, *supra note*, 56: 15-18, 24-32.

garantuojant homoseksualių asmenų kuriamoms šeimoms teisinę apsaugą, apie kurią kalba Konvencijos 8 straipsnis.⁶⁰⁶¹⁶²

Atkreiptinas dėmesys, kad vystant Konvencijos 8 straipsnio taikymą taip, kad jis apimtų daugiau teisių ir įgalintų tos pačios lyties asmenų šeimas pasiekti pilnos apsaugos Konvencijos 8 straipsnio prasme šis straipsnis turi būti griežčiau taikomas atsižvelgiant į teisinį ir socialinį kontekstą. Nors kai kurios valstybės Europos Taryboje yra stipriai pažengusios užtikrinant LGBT asmenų teisę įsivaikinti, kitos laikosi itin diskriminacinių nuostatų ir jas grindžia ne visada logiškais ar teisiniais motyvais. Teigiama, jog šiuo metu didžiausias EŽTT dėmesys taikant Konvencijos 8 straipsnio normą krypsta į procedūrinius klausimus ir formalią lygybę – t.y., jei partnerystę sudariusioje poroje vienam iš partnerių negalima įsivaikinti kito vaiko nei heteroseksualioje, nei homoseksualioje poroje, tuomet viskas yra gerai, nepaisant to, kad skirtingų lyčių pora tiesiog gali sudaryti santuoką ir pasinaudoti šia teise, nors tos pačios lyties pora to padaryti kai kuriose valstybėse negali. Klausimas keliamas, ar EŽTT nagrinėja formalios lygybės klausimą ir teisinių normų taikymą, ar iš esmės priima svaresnį požiūrį į LGBT teises bei gina tos pačios lyties asmenų šeiminius santykius?

Pastebėtina, kad panašus klausimas buvo kilęs ir kitoje LGBT+ teisių reglamevimo srityje, t.y., santykių teisiniame pripažinime, kur EŽTT byloje *Vallianatos prieš Graikiją* principingai pasisakė, kad tos pačios lyties asmenų poros kuria šeimos santykius ir jie turi teisę į tokių santykių pripažinimą. Buvo atsisakyta požiūrio dėl formalios lygybės, t.y., jei nėra partnerystės instituto, tada viskas gerai, bet jei jis yra, jis turi būti prieinamas įvairioms poroms.⁶⁴

Vystant šį straipsnį ir įvaikinimo bylose, manoma, kad Teismas galėtų priimti panašų žingsnį ir čia skiriant didesnę dėmesį vaiko interesams. Būtent taip Teismo išaiškinimas atitiktų šiuolaikines vertybes, kurias diktuoja žmogaus teisių lyderės valstybės Europoje, ir pasivytyt besikeičiantį socialinį ir teisinį Europos kraštovaizdį.⁶⁵

„Svarbu, kad Europos Taryba, remdamasi Ministrų komiteto rekomendacija, parodytų valstybėms narėms, kad jos užtikrintų visišką pagarbą tokių vaikų (augančių LGBT šeimose –

⁶⁰ Hodson, *supra note*, 56: 19, 29-32.

⁶¹ Andrew R. Flores, “National Trends in Public Opinion on LGBT Rights in the United States”, 2014, 9-18.

⁶² “European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey: Results at a glance”, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013.

⁶³ “ILGA-Europe’s Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People Covering events that in Europe and Central Asia Between January-December 2022”, *ILGA-Europe*, 2023.

⁶⁴ *Vallianatos* ir kiti prieš Graikiją, *supra note*, 35.

⁶⁵ Kathleen A. Doty, “From Fretté to E.B.: The European Court of Human Rights on Gay and Lesbian Adoption”, *LAW&SEXUALITY*, 18, 132-137.

aut.past.) šeimos teisėms, sukurdamos teisinę sistemą ir politiką, kad jie galėtų naudotis ta pačia teisine apsauga, kokią turi vaikai šeimose, kuriose tėvai yra priešingos lyties.“⁶⁶

Kalbant apie homoseksualių asmenų teisę įsivaikinti, šiame skyriuje buvo aptartos dvi teisės tą padaryti:

1. Homoseksualiam vienišam asmeniui, kuomet valstybė suteikia teisę įsivaikinti vienišiams asmenims. Šiuo atveju EŽTT jau išaiškino, kad motyvas dėl asmens seksualinės orientacijos negali būti priežastis asmeniui neleisti įsivaikinti vaiko, jei ta teisė yra garantuojama vienišiams asmenims pačios valstybės.
2. Tos pačios lyties asmenų porai nesudarius santuokos, o sudarius partnerystę ar kitą civilinę sąjungą, vieno partnerio teisė įsivaikinti kito partnerio vaiką. Būtent ši teisė daugiausia ir yra aptariama šio skyriaus dalyje.

Kalbėti apie apskritai galimybę tos pačios lyties asmenų porai įsivaikinti vaiką, su kuriuo nei vienas iš partnerių neturi jokio ryšio ir juos užmegztų kartu vienu metu, šiuo metu nėra kalbama. Teisinis įrodinėjimas šiuo klausimu, manytina, yra įmanomas tos pačios lyties porų pozityvaus sprendimo linkme, tačiau jis yra kur kas sunkesnis ir reikalautų ne tik visiškai kitokio Europos Žmogaus Teisių Teismo priėjimo prie klausimo. Nagrinėjimas turėtų remtis išskirtinai vien vaiko interesais aiškinant, kad potencialus tėvų skaičiaus mažinimas iš esmės kenkia vaiko interesams Konvencijos 8 straipsnio kontekste, o taip pat ir kad pats Konvencijos 8 straipsnis gina ne tik asmenų teisę apsaugoti jau sukurtą ir esamą šeimą, bet gina ir asmenų teisę tokią šeimą turėti – tada į Konvencijos 8 straipsnio užtikrinamų šeimos teisių gynimo lauką įeitų ir įvaikinimo teisė. Visgi nors EŽTT, kaip buvo minėta, panašų požiūrį buvo užėmusi bylose dėl asmenų teisės įtvirtinti savo santykius teisiškai, t.y., **ne tik apsaugoti jau esamus šeimos santykius teisiškai, bet ir kurti pačią šeimą**, manau, jog toks evoliucinis aiškinimas gali būti aktualus tik tolimesnėje ateityje.

Apibendrinant tos pačios lyties poroje esančiam partneriui teisę įvaikinti kito partnerio vaiką išskiriami aptarti šie argumentai:

1. *Vaiko interesai turi būti pirmoje vietoje nagrinėjant įvaikinimo bylas, t.y., mylintys ir rūpestingi namai, o ne galimų tėvų seksualinė orientacija. Teisinis stabilumas yra viena iš priemonių siekiant užtikrinti vaiko interesus.*
2. *Jei asmenys jau yra pripažįstami kaip sukūrę šeimos santykius, Konvencijos 8 straipsnis galėtų būti vystomas ir taikomas taip, kad apgintų tokius santykius, o ne formaliai žiūrėtų, ar yra „teisinė lygybė“ (ar egzistuojantis teisinis institutas vienodai taikomas poroms nepaisant jų*

⁶⁶ Hodson, *supra note*, 56: 35.

sudėtis, net jei tos pačios lyties poroms neprieinamas kitas institutas, garantuojantis tą teisę, kuri galėtų būti prieinama skirtingų lyčių poroms).

3. *Majority of states principo prasme gali būti siekiama aprėpti platesnį kontekstą bei išsiaiškinti, ar valstybės apskritai sutaria, jog vaiko interesai turi būti pirmoj vietoj sprendžiant įvaikinimo bylas ir ar teisinis saugumas ir užtikrintumas stabiliuose namuose nėra viena iš priemonių užtikrinti geriausius vaiko interesus? Tokiu atveju, manytina valstybių sutarimas būtų.*
4. *Teisininkai kviečia Europos žmogaus teisių teismą atkreipti dėmesį į besikeičiančią socialinę realybę ir kintantį Europos kraštovaizdį, kuriame gyvena ir santykius kuria skirtingų formų šeimos bei imtis ambicingesnio ir labiau socialinę tikrovę atitinkančio požiūrio bei pripažinti tos pačios lyties asmenų teisę nors bent leisti vienas kitam įvaikinti partnerio vaiką. Šiuo atveju EŽTT siūloma užimti žmogaus teisių lyderio ir vėliavnešio poziciją Europoje bei prisiimti progresyvesnį vaidmenį užtikrinant tiek LGBT teises, tiek vaiko geriausius interesus įvaikinimo klausimais.*

3.2. EŽTK 8 str. taikymo galimybes tos pačios lyties asmenims skirtingoms civilinėms sąjungoms sudaryti užtikrinimą

3.2.1. EŽTT bylos dėl santuokos tarp tos pačios lyties asmenų

Schalk ir Kopf prieš Austriją (angl. *Schalk and Kopf v. Austria*) 2010 m. birželio 24 d. sprendimas.

Schalk ir Kopf prieš Austriją byla išlieka pagrindiniu vadovu dėl tos pačios lyties asmenų teisės į santuokos lygybę. Būtent šioje byloje EŽTT konstatavo, kad Konvencija neįparegoja Europos Tarybos valstybių narių įteisinti ar teisiškai pripažinti tos pačios lyties asmenų santuokų.

Pareiškėjai yra tos pačios lyties asmenų pora. 2002 m. rugsėjį pora kreipėsi į Austrijos institucijas su prašymu registruoti jų santuoka, kuris nebuvo patenkintas remiantis Austrijos Civilinio Kodekso 44 str., numačiusiu, jog santuoka gali būti sudaroma tik tarp dviejų skirtingų lyčių asmenų.

Pareiškėjai praėjo visus teisinės gynybos būdus ir galiausiai pasiekė Austrijos Konstitucinį teismą (aust. *Verfassungsgerichtshof*), kuriame jie teigė, jog draudimas jiems susituokti pažeidžia jų konstitucinę teisę į privatų ir šeimos gyvenimą, o taip pat nediskriminacijos principą. Pareiškėjai teigė, kad santuokos institutas evoliucionavo ir jis dabar yra suprantamas kitaip nei anksčiau, pavyzdžiui, vaikų auklėjimas nebėra laikoma viena iš esminių santuokos dalių – dabar tai yra labiau suvokiama kaip tiesiog ilgalaikė sąjunga apimanti visus gyvenimo aspektus. Tuo metu Austrijos Konstitucinis

teismas atmetė aplikantų skundą teigdamas, jog nei Austrijos Konstitucija, nei EŽTK nereikalauja santuokos instituto praplėtimo. Konstitucinis teismas taip pat teigė, kad nors ir tos pačios lyties asmenų tarpusavio santykiai patenka po asmeninio gyvenimo sąvoka, tačiau „tai negali įpareigoti keisti santuokos įstatymo.“

Bylai pasiekus EŽTT teismas nustatė, jog nebuvo pažeistas EŽTK 12 str. „Teisė į santuoką“, kuris numato, kad „Vyras ir moteris, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir sukurti šeimą pagal naudojimąsi šia teise reguliuojančius valstybės įstatymus.“ Aplikantai teigė, kad būtent iš tokios nuostatos negalima teigti, jog vyras gali vesti tik moterį ar atvirkščiai. Teismas pažymi, kad, žiūrint atskirai, 12 straipsnio formuluotė gali būti aiškinama taip, kad nebūtų pašalinta santuoka tarp dviejų vyrų ar dviejų moterų. Visgi šiuo atveju Teismas akcentavo, kad visi kiti esminiai Konvencijos straipsniai suteikia teises ir laisves „kiekvienam“ arba nurodo, kad „niekas“ negali elgtis tam tikrais draudžiamais būdais, dėl ko Teismas mano, kad 12 straipsnio būtent tokios formuluotės pasirinkimas turi būti laikomas sąmoningu. Teismas sprendime teigė, kad būtina atsižvelgti ir į istorinį kontekstą, kuriame buvo priimta Konvencija, t.y. XX a. šeštąjį dešimtmetį ir kaip jo metu buvo suprantama santuoka – tradiciškai.

Teismas taip pat nusprendė, kad nebuvo pažeistas ir Konvencijos 14 str. (diskriminacijos draudimas) kartu su 8 str. (teisė į privatų ir šeimos gyvenimą). Kaip papildomą argumentą pareiškėjai pateikė, kad jie buvo diskriminuojami dėl jų seksualinės orientacijos, dėl ko jiems buvo nesuteikta santuokos teisė, tačiau teismas nusprendė, jog pažeidimų nebuvo remiantis ankstesniais argumentais dėl Konvencijos 12 str. taikymo.

Teismas reikšmingai pasisakė dėl tos pačios lyties porų teisinio pripažinimo aktualumo Europoje:

„Teismas negali nepastebėti, kad Europoje atsiranda sutarimas dėl tos pačios lyties porų teisinio pripažinimo. Be to, ši tendencija per pastarąjį dešimtmetį sparčiai vystėsi. Nepaisant to, nėra pilno daugumos valstybių sutarimo dėl teisinio tos pačios lyties porų pripažinimo. Todėl nagrinėjama srityje teisės vis dar keičiasi ir nėra bendro konsensuso, o valstybėms taip pat yra palikta galimybė įvertinti teisės aktų pakeitimų įvedimo laiką <...>“

Visgi būtent šis sprendimas pirmą kartą įvardijo tos pačios lyties poros santykius kaip „šeimos gyvenimo“ formą:

„<...> Teismo praktikoje pripažinta tik tai, kad tos pačios lyties poros emociniai ir seksualiniai santykiai yra „privatus gyvenimas“, tačiau nenustatė, kad tai yra „šeiminis gyvenimas“, net jei santykiai yra ilgalaikiai. Kai kurios ES teisės nuostatos taip pat atspindi didėjančią tendenciją

įtraukti tos pačios lyties poras į „šėimos“ sąvoką. <...> Atsižvelgdamas į šią raidą, Teismas mano, kad yra dirbtina laikytis nuomonės, kad, priešingai nei skirtingos lyties poros, tos pačios lyties poros negali mėgautis „šėimyniniu gyvenimu“ 8 straipsnio prasme. Dėl to pareiškėjų santykiai – kartu gyvenanti tos pačios lyties pora, sudariusi stabilią de facto partnerystę, patenka į „šėimos gyvenimo“ sąvoką, kaip ir skirtingos lyties poros santykiai tokioje pačioje situacijoje.“⁶⁷

Pastebėtina, kad šioje byloje yra atskirosios nuomonės, kurias būtina aptarti – bendra atskiroji teisėjų Rozakis, Spielmann ir Jebens nuomonė.

Teisėjai nepritarė, kad byloje nebuvo Konvencijos 8 ir 14 straipsnių pažeidimų. Teisėjai teismo sprendime įžvelgia kontradikcijas – nors teismo sprendimas kaip niekada anksčiau pabrėžia šėimos gyvenimo svarbą tos pačios lyties poroms, tačiau teisėjai įžvelgė prieštaravimus paties Teismo sprendime, kuomet nagrinėta situacija ne tik esant galiojančiam Registruotos Partnerystės Aktui, bet ir iki to, kuomet tos pačios lyties asmenys neturėjo visiškai jokios galimybės sudaryti bet kokią civilinę sąjungą tarpusavyje ir jų santykių negynė joks institutas. Teisėjai pabrėžia, kad Teismui šiuo atveju neiškėlus pozityvios pareigos valstybėms teisiškai pripažinti tos pačios lyties porų santykius ir jų ryšį, Teismas palieka ir skatina teisinį vakuumą, kuriame pareiškėjai ar kiti asmenys, kuriems šis sprendimas yra svarbus, negalėtų naudotis jokiais šėimos teisinės apsaugos priemonėmis.

Teismas savo sprendime rašo: „<...> tos pačios lyties poros yra tokios pat pajėgios kaip ir skirtingos lyties poros užmegzti stabilius, įpareigojančius santykius. Vadinasi, jų padėtis yra panaši į skirtingos lyties poros santykius dėl teisinio pripažinimo ir tokių santykių apsaugos poreikio.“

Teisėjai, parašę atskirąją nuomonę, teigia, kad jie pritaria Teismo išdėstytiems teiginiams, bet ne sprendimui, nes nemano, kad valstybė įrodė, jog skirtingas elgesys su tos pačios lyties asmenų poromis ir skirtingų lyčių poromis yra pagrįstas. Teisėjai pabrėžia, kad kiekvieną kartą taikant skirtingą elgesį ar reguliavimą privaloma jį pagrįsti kokiais nors teisėtais tikslais.

Teisėjai atkreipia dėmesį, kad šiandieninėje visuomenėje yra plačiai pripažįstama, kad tos pačios lyties poros užmezga stabilius santykius. Bet koks teisinės sistemos, kuri pilnai ar iš dalies užtikrintų teises ir privilegijas, kylančias iš santuokos, nebuvimas turėtų būti pagrįstas.

Chapin ir Charpentier prieš Prancūziją (angl. *Chapin and Charpentier v. France*) 2016 m. birželio 9 d. sprendimas

Byloje sprendžiamas klausimas, ar Prancūzijos teismų sprendimas anuliuoti tos pačios lyties asmenų sudarytą santuoką dėl Prancūzijos įstatymų pažeidimo, buvo teisėtas. EŽTT, cituodamas

⁶⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2010 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Schalk ir Kopf prieš Austriją, Nr. 30141/04.

anksčiau aptartą bylą, pakartojo, jog Konvencija negina homoseksualių porų teisės į santuoką nei pagal teisę į privatų ir šeimos gyvenimą (Konvencijos 8 str.), nei pagal teisę į santuoką (Konvencijos 12 str.)

Kaip ir *Schalk ir Kopf prieš Austriją* byloje, Teismas konstatavo, kad tos pačios lyties santuoka yra Susitariančiųjų valstybių nacionalinių įstatymų subjektas, o Konvencijos 12 str. yra aprašomas tradicinis santuokos konceptas (t.y. santuoka tarp vyro ir moters) ir nekelia valstybėms įsipareigojimo pripažinti tos pačios lyties porų teisę į santuoką.⁶⁸

Europos teisės ir teisingumo centras (toliau – Centras) išplatino viešą pritarimą tokiam Teismo sprendimui dėl jo nuoseklumo sprendimuose. Visgi Centras neatmeta galimybės, kad ateityje Teismo pozicijos raida bus palanki teisei į tos pačios lyties asmenų santuoką kaip teisės į stabilų, ilgalaikių santykių pripažinimą teisei. Centras pabrėžia, kad toks interpretavimas negali būti grindžiamas remiantis Konvencijos nuostatomis.⁶⁹

Fedotova ir kiti prieš Rusiją (angl. *Fedotova and Others v. Russia*) 2023 m. sausio 17 d. sprendimas

Į Rusijos Federacijos Registrų biurą kreipėsi trys tos pačios lyties poros, prašydamos pripažinti jų santykius, įregistruoti santuoką. Kadangi Rusijos Federacijos Registrų biuras rėmėsi Rusijos Šeimos kodeksu, kuriame nurodyta, kad santuoka yra sudaroma laisvu noru tarp vyro ir moters, šie prašymai buvo atmesti. Pareiškėjos kreipėsi į nacionalinius teismus ir galiausiai, atsisakant registruoti jų santuoką, buvo nuspręsta kreiptis į EŽTT.

Byloje Teismas vėl atkreipė dėmesį, kaip Europos Tarybos valstybėse narėse yra sprendžiamas šis klausimas. Tyrime dėl teisinio reglamentavimo teigiama, kad trisdešimt vienoje Europos Tarybos šalyje tos pačios lyties poros turi teisę savo santykius įteisinti civiliniuose institutuose, iš jų net aštuoniolika – garantuoja tos pačios lyties asmens teisę sudaryti santuoką. Iš jų aštuoniuose yra siūlomi ir kiti civiliniai alternatyvūs institutai santykių įteisinimui.

Rusijos Federacijoje ir likusiose šešiolikoje Europos Tarybos valstybių narių (įskaitant Lietuvą) tos pačios lyties asmenų poros neturi galimybės įteisinti savo santykių.

Į Europos žmogaus teisių teismą buvo kreiptasi dėl Konvencijos 12 straipsnio pažeidimo, o taip pat Konvencijos 14 straipsnio pažeidimo kartu su 8 straipsnio pažeidimu. Teismas atmetė kreipimąsi dėl Konvencijos 12 straipsnio pažeidimo kaip neatitinkantį straipsnio saugomo dalyko.

⁶⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2016 m. birželio 9 d. sprendimas byloje Chapin ir Charpentier prieš Prancūziją, Nr. 40183/07.

⁶⁹ Gregor Puppinck. Chapin and Charpentier v. France. *European Centre or Law and Justice*. Žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d. <https://eclj.org/marriage/the-echr-unanimously-confirms-the-non-existence-of-a-right-to-gay-marriage>.

Paprastoji (mažesnė) teisėjų kolegija teigė, kad poroms buvo visiškai neįmanoma įteisinti savo santykių bei kilo tam tikras disonansas tarp socialinės realybės, kurioje pareiškėjai gyveno ilguose rimtuose santykiuose, pagrįstuose rūpesčiu vienas kitu, ir įstatymo, kuris nesugebėjo pripažinti net menkiausių tos pačios lyties porų teisių. Manoma, kad besiginančioji šalis nesugebėjo įrodyti, kaip tos pačios lyties poros galėtų teisiškai pripažinti santykius ir šiuo kartu kolegija nusprendė, kad buvo padarytas Konvencijos 8 str. pažeidimas.

Pareiškėjai teigė, kad jų valstybė turėjo teigiamą išipareigojimą sukurti nors bent teisinę santuokos alternatyvą, kuri leistų pareiškėjams naudotis nors bent Konvencijos 8 straipsnyje garantuojamomis šeimos teisėmis ir teise į privatų gyvenimą – tai galėjo būti civilinė sąjunga, civilinė partnerystė ar pan.

Pareiškėjai teigė, kad tai svarbu norint gauti valstybės socialinę paramą, paramą būsto įsigijimui, priimti sprendimus dėl partnerio ligos ar hospitalizacijos atvejais, atleistų nuo pareigos duoti parodymus prieš savo partnerį, jei būtų iškelta baudžiamoji byla, įgytų paveldėjimo teisę ir t.t.

Rusijos Federacijos atstovai teigė, kad toks teisinio reguliavimo nebuvimas iš esmės egzistuoja dėl vyraujančios visuomenės nuomonės ir bendro intereso, susijusio su moralinėmis ir socialinėmis Rusijos Federacijoje priimtinomis normomis. Be kita ko, jie teigia, kad Teismas turėtų susilaikyti nuo Konvencijos 8 straipsnio aiškinimo taip, kad valstybėms būtų nustatytos „tiesiogiai iš Konvencijos neišplaukiančios pareigos“. Rusijos Federacijos atstovai teigia, kad pasirašinėjant Konvenciją šalys tikėjo, kad santuoką ir šeimą gali kurti tik vyras ir moteris, o bet koks kitoks aiškinimas prieštarauja ir pažeidžia Vienos konvencijos 62 str.

Mutatis mutandis Rusijos Federacija remiasi ir tuo, kad Europos Taryboje nėra bendro sutarimo dėl tos pačios lyties asmenų porų santykių įteisinimo – dar šešiolika valstybių neturi jokie vienalyčių porų santykius reglamentuojančio instituto.

Teismas primena, kad Konvencijos 8 straipsnio pagrindinis tikslas yra apsaugoti asmenis nuo perdėto valstybės kišimosi į jų privatų gyvenimą, tačiau iš jo taip pat gali kilti valstybėms ir pozityvi pareiga užtikrinti Konvencijos 8 straipsnyje saugomų teisių apsaugą. Pastebėtina, kad Konvencijos 8 straipsnio taikymas per laiką vis keitėsi ir plėtėsi, LGBT+ asmenų apsauga tapo vis svarbesnė. Teismas pakartoja, kad Konvencija turi būti aiškinama kaip gyvas dokumentas, instrumentas, t.y., atsižvelgiant į šiandienines sąlygas ir šiuo metu demokratinėse valstybėse vyriaujančias bei pripažįstamas idėjas.

„<...> jei Teismas nesugebėtų išlaikyti dinamiško ir evoliucinio požiūrio, tai gali kliūtimi pokyčiams ir tobulėjimui <...>“

Teismas pažymi, kad *Schalk ir Kopf prieš Austriją* byloje Teismas išaiškino, jog Europoje kyla konsensusas dėl teisinio tos pačios lyties porų pripažinimo, nors ir nėra galutinio sutarimo dėl to. Dėl santuokos pripažinta, kad valstybės taip pat turi turėti vertinimo laisvę, nustatydamos teisės aktų pakeitimų laiką. Dėl to tuomet Teismas nustatė, jog Austrijoje Partnerystės įstatymas yra „kuriamo konsensuso dalis“. Teismas, atsižvelgdamas į savo jurisprudenciją, patvirtina, kad Europos Tarybos valstybėse narėse turi būti sudarytas teisinis reguliavimas, kuriame tos pačios lyties asmenų poros gali įteisinti savo santykius. Tą patvirtina ir vyraujanti tendencija, kuomet vis daugiau šalių pripažįsta tos pačios lyties santykius ir juos priima į šeimos sąvoką.

Konvencijos 8 straipsnio aiškinimas leidžia užtikrinti homoseksualių porų teisinę privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą, o taip pat atitinka Konvencijos propaguojamas demokratinės visuomenės vertybes, kuriose egzistuoja pliuralizmas ir tolerancija. Bet koks garantuotų teisių ir laisvių aiškinimas turi atitikti bendrą Konvencijos, skirtos palaikyti ir skatinti demokratinės visuomenės idealus ir vertybes, dvasią.

Be abejo, kad leidimas teisiškai pripažinti ir apsaugoti tos pačios lyties asmenų poras neabejotinai tarnauja šiems idealams ir vertybėms, nes toks pripažinimas ir apsauga suteikia tokioms poroms teisėtumo ir skatina jų įtraukimą, mažina homoseksualių asmenų stigmatizaciją.

Taigi Teismas šioje byloje pripažino, kad Rusijos Federacija pažeidė Konvencijos 14 straipsnį kartu su Konvencijos 8 straipsniu nesudarydamas galimybės tos pačios lyties poroms įteisinti savo santykius, o taip pat neturėdamas jokių teisėtų ar pagrįstų tikslų traktuoti jų santykius kitaip nei heteroseksualių porų vien dėl jų seksualinės orientacijos.⁷⁰

Pastebėtina, kad šiame sprendime yra dvi atskirosios nuomonės.

Iš dalies prieštaraujanti atskiroji nuomonė yra teisėjo Pavli, prie kurios prisijungė ir teisėjas Motoc. Teisėjas teigia, kad Teismas šiuo sprendimu pripažino, kad tos pačios lyties poros yra atitinkamai panašioje situacijoje į skirtingos lyties poras dėl poreikio pripažinti ir apsaugoti savo santykius. Jie yra ne mažiau verti įstatymo apsaugos, ypač, kai kalbama apie asmeninio ar socialinio tapatumo aspektumas. Teisėjas teigia, kad dauguma gali turėti teisę į savo nuomonę, tačiau jos negali primesti tokio požiūrio seksualinėms mažumoms taip, kad jos būtų teisiškai atskirtos ir paneigiamos pagrindinės jų privatumo ar šeimos teisės. Teisėjas atkreipė dėmesį, kad visi Rusijos Federacijos motyvai buvo atmesti remiantis nediskriminavimo principu, demokratinio pliuralizmo doktrina. Iš esmės teisėjo visa atskiroji nuomonė susiveda į tai, kad Didžioji kolegija vėl rėmėsi *margin of*

⁷⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2023 m. sausio 17 d. sprendimas byloje Fedotova ir kiti prieš Rusiją, Nr. 40792/10, 30538/14 ir 43439/14.

appreciation principu, kuomet valstybei narei yra suteikiama diskrecija pasirinkti, koku institutu įteisinti tos pačios lyties asmenų santykius – su daugiau teisių ar mažiau, partneryste, sąjunga ar santuoka ir pan. Teisėjas kviečia Teismą nubrėžti šio principo ribas tam, kad po to tos peržengtos ribos neprieštarautų Konvencijos 14 straipsnio principams. Ankstesnėse bylose „tradicinės šeimos“ apsaugos tikslas buvo laikomas nepakankamu tam, kad pateisintų nevienodą požiūrį į tos pačios lyties poras. Būtina Konvencijos nuostatas aiškinti darniai ir dinamiškai.

Kitoje atskirojoje nuomonėje teisėjas Wojtyczeko apskritai rašo, jog nesutinka, kad nagrinėjamu atveju buvo pažeistas Konvencijos 8 straipsnis, nes mano, kad tai yra valstybės, o ne Teismo reguliavimo klausimas.

3.2.2. Aktualūs EŽTT pasisakymai apie tos pačios lyties civilines sąjungas kitose bylose

Vallianatos ir kiti prieš Graikiją

Teismo sprendime, kuris yra žinomas kaip vienas iš svarbiausių užtikrinant LGBT teises, nes jame konstatuojama, jog tos pačios lyties poroms turi būti garantuojama teisė teisiškai pripažinti savo santykius, yra aktualių Teismo pasisakymų nagrinėjant santuokos lygybės klausimą.

2010 m. Teismo sprendime yra aiškiai pabrėžiama, kad seksualinė orientacija yra privataus ir šeimos gyvenimo sfera ir tai parodo eilė prieš tai buvusių teismo sprendimų (angl. *Dudgeon v. the United Kingdom, Norris v. Ireland* ir kt.) Teismas pastebėjo, jog aplikantų santykiai neabejotinai patenka po asmeninio, privataus gyvenimo sąvoka, vartotina Konvencijos 8 str.

Aktualus ir Konvencijos 14 str. taikymas, kuris, kaip Teismas pabrėžia, nėra savarankiškas: „<...> Konvencijos 14 straipsnis nėra automiškas ir veikia tik kartu su kitomis Konvencijos saugomomis teisėmis.“ Teismas nustatė 8 str. su 14 str. pažeidimus, nes Graikijoje įsigaliojęs partnerystės institutas buvo prieinamas tik skirtingų lyčių poroms. Teismas tą argumentavo taip:

„Toks skirtingas požiūris yra diskriminacinis, jeigu neturi objektyvaus ir pagrįsto pagrindo. Kitaip tariant, jei juo nesiekama teisėto tikslo arba nėra pagrįsto proporcingumo santykio tarp naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo.“⁷¹

Byloje Gas ir Dubois (2007) teismas nagrinėjo įsivaikinimo klausimą, kuomet dvi moterys buvo sudarusios civilinę partnerystę, tačiau viena moteris negalėjo legaliai įsivaikinti savo partnerės vaiko. Nors teismas daugiausia nagrinėja šį klausimą, neišvengiamai yra aptariama ir civilinė partnerystė bei santuoka.

⁷¹ Vallianatos ir kiti prieš Graikiją, *supra note*, 35.

Pareiškėjos byloje teigė, kad jos šioje konkrečioje byloje nesiekia įrodyti, kad joms turi būti garantuojama teisė sudaryti santuoką, tačiau kad Civiliniame kodekse garantuojama partnerystė, nors ir atrodo neutrali, suteikia pagrindo netiesioginei diskriminacijai. Pareiškėjos teigė, kad skirtumas tarp turimų teisių, kuomet asmenys yra sudarę civilinę partnerystę (vienintelė civilinė sąjunga, kurią turi teisę sudaryti tos pačios lyties asmenys Prancūzijoje) ir kuomet asmenys yra sudarę santuoką, neturi jokio teisėto tikslo.

Tuo tarpu valdžios įstaigos ginčijo, kad civilinė partnerystė, kokia yra numatyta Civiliniame kodekse, nepažeidė asmenų teisių ir Teismas neturėtų išvelgti kažkokios objektyvios diskriminacijos skirtingame reguliavime, nes civilinė partnerystė, kokia ji buvo tuo metu, galėjo būti prieinama tiek tos pačios lyties asmenims, tiek skirtingų lyčių asmenims.

Be kita ko, valdžios atstovas teigė, kad šeimos gyvenimas gali būti kuriamas ir nesudarius santuokos, o taip pat netgi neturint teisinių tėvystės ryšių.

Pakartotina ir teisėjų Costa ir Spielmann pateikta atskiroji nuomonė. Teisėjai pastebėjo, kad jie pritarė teismo sprendimui dėl to, kad minimoje situacijoje nebuvo pažeistas Konvencijos 8 ar 14 straipsnis, tačiau pastebėtina, jog jei Prancūzijoje nebūtų taikomas tos pačios lyties santuokų draudimas, o pareiškėjos sudarytų santuoką ir tada bandytų įsivaikinti viena pareiškėja antrosios vaiką, ši situacija nebūtų nagrinėjama Prancūzijos teismuose ir nekiltų klausimų dėl minimo vaiko įsivaikinimo galimybės.

Teisėjo Spielmann atskirojoje nuomonėje, kuriai pritarė teisėja Berro-Lefèvre, teisėjas reiškia, kad jis mano, jog galima sulyginti teisinę situaciją tarp asmenų, kurie yra sudarę partnerystę, ir tų, kurie yra sudarę santuoką, kai tai liečia vaiko teises. Teisėjas išreiškė poziciją, kad jo nuomone diskriminacija yra išvelgiama, tačiau neaišku, ar tą galima teigti Konvencijos 8 ar 14 straipsnio prasme.⁷²

Taip pat jau aptartoje byloje **Hämäläinen prieš Suomiją** Teismas nerado pažeidimų Konvencijos 8 ir 14 straipsnio prasme, tačiau atkreiptinas dėmesys į teisėjų Sajó, Keller ir Lemmens atskirąją nuomonę, kurioje jie nesutinka su Teismo sprendimu, kuomet asmuo, gimęs kaip vyras ir sudaręs santuoką su moterimi, pasikeitė lytį, o Suomijos institucijos atsisakė pakeisti asmens kodą ir dokumentus, jog asmeniui, kaip moteriai, būtų prieinamos visos teisės ir asmens apsauga, nes tuo metu Suomijoje nebuvo leistina tos pačios lyties santuoka.

Šiuo atveju trys teisėjai, nepritariantys daugumos priimtam sprendimui, teigia, kad Konvencijos 8 straipsnio taikymui yra labai svarbu atkreipti dėmesį į žmogaus individualias patirtis –

⁷² Gas ir Dubois prieš Prancūziją“, *supra note*, 47.

svarbu pastebėti, ar asmuo, praėjęs lyties keitimo procedūras, visuomenėje gali būti atpažintas kaip transeksualus asmuo, nes tai gali pažeisti jo teises pagal Konvencijos 8 straipsnį.⁷³

3.2.3. Nacionaliniai teismų sprendimai, įteisinantys santuokos lygybę

Tiek Europoje, tiek pasaulyje daugėja teismų sprendimų, kuriuose svarstoma – ar priimtas šalyje įstatymas dėl tos pačios lyties asmenų santuokos nepažeidžia šalies Konstitucijos ar kitų įstatymų, o taip pat, ar tokios santuokos neprieinamumas kitose šalyse nepažeidžia nediskriminacijos principo.

Nors tiesioginės įtakos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos taikymui EŽTT tai nedaro, tačiau esant Konstitucinių teismų (ar bendrosios praktikos teismų) sprendimams, galima panagrinėti, kaip nacionaliniai teismai aiškina nediskriminacijos principą ir teises į šeimą bei privatų gyvenimą.

Be to, Vienos konvencijoje minimas geros valios principas reikalauja aiškinti tarptautines sutartis ne tik pagal pradinę teisės normų reikšmę ir tuometinį normos priėmimo kontekstą, tačiau kreipti dėmesį ir į besikeičiančią situaciją bei dabartinio pasaulio normas.

Byloje Schalk ir Kopf prieš Austriją B dalyje „Lyginamoji teisė“ (angl. *Comparative law*) ne tik atsižvelgia į kitus aktualius teisės aktus Konvencijos taikymui konkrečioje byloje, bet taip pat ir į tuo metu buvusį reguliavimą Europos Tarybos šalyse narėse – Teismas atkreipė dėmesį, kad tuo metu šešios iš 47 šalių narių garantuoja santuokos lygybę. Dar trylika valstybių turėjo atitinkamą institutą vietoj santuokos įteisinti savo santykius.⁷⁴

Taigi tiek reguliavimas atskirose šalyse, tiek nacionalinių teismų priimami sprendimai yra aktualūs EŽTT vertinant santuokos institutą ir esantį dabartinį kontekstą.

Austrijos Konstitucinio teismo sprendimas

Vienas iš tokių Konstitucinių teismų sprendimų, kuriame buvo kalbėta apie santuokos lygybę – Austrijos Konstitucinio teismo 2017 m. gruodžio 4 d. sprendimas. Teismas gavo Helga Ratzenböck ir kitų privačių asmenų peticiją, kurioje pareiškėjai kreipėsi į teismą dėl Santuokos įstatymo (vok. *Ehegesetz, EheG*) 44 straipsnio 1 dalies pirmo sakinio ir 2 dalies pirmo sakinio atitikimo Austrijos Konstitucijai. Pareiškėjai teigė, jog tos pačios lyties porų išskyrimas ir neleidimas šiems poroms sudaryti santuokos pažeidžia konstitucines teises į lygiateisiškumą, vienodą įstatymų taikymą visiems asmenims, teisę į santuoką, o taip pat pažeidžia diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos draudimą.

⁷³ Hämäläinen prieš Suomiją, *supra note*, 30.

⁷⁴ Schalk ir Kopf prieš Austriją, *supra note*, 67.

Pareiškėjai teigė, kad egzistuojanti teisinė situacija stigmatizuoja tos pačios lyties poras, ypač santuokos instituto teisinių pasėkmių atžvilgiu.

Tuo metu kvestionuojamas Santuokos įstatymas nustatė, jog Austrijoje gali būti sudaroma santuoka tik tarp vyro ir moters, o tos pačios lyties poroms buvo sudaryta galimybė registruoti partnerystę, kuri garantavo labai plačias teises partneriams bei lietė įsivaikinimo klausimą, paveldėjimo ir pensijų klausimus. Buvo ir tam tikrų skirtumų – dėl partnerio vaiko įsivaikinimo, pavardės perėmimo ar galimybės gauti pagalbinių apvaisinimą nebuvimas.

Teismas sprendime siekė nustatyti, ar Santuokos įstatymas yra nuoseklus ir neprieštarauja Austrijos Konstitucijai – tam pasiekti Teismas taikė proporcingumo testą bei iškėlė klausimą, ar esantys ribojimai gali būti pateisinami siekiant kažkokio teisėto tikslo, ar nebuvo galimybės pasiekti norimo tikslo nesukeliant tokių didelių apribojimų.

Austrijos Konstitucinis teismas pripažino, kad Santuokos įstatymas yra nenuoseklus Konstitucijai bei pažeidžia lygybės bei nediskriminavimo dėl seksualinės orientacijos principus. Teismas sprendime taip pat atkreipė dėmesį, kad nebuvo jokios objektyvios ar pagrįstos priežasties tos pačios lyties ir skirtingų lyčių porų skirtingame teisiniame traktavime santuokos instituto prasme. Teismas sprendimą priėmė bendru sutarimu, joks teisėjas nepareiškė atskirosios nuomonės.⁷⁵⁷⁶

Teismas taip pat atkreipė dėmesį ir į kitą problemą – „Atsirandantis diskriminacinis poveikis pasireiškia tuo, kad dėl skirtingų terminų, vartojamų asmens šeiminei padėčiai apibūdinti („susituokęs“ ir „gyvenantis registruotoje partnerystėje“), asmenys, gyvenantys tos pačios lyties asmenų partnerystėje turi atskleisti savo seksualinę orientaciją net tokiose situacijose, kuriose tai neturėtų jokios reikšmės ir, ypač atsižvelgiant į istorinį šios problemos foną, jiems dėl to gresia diskriminacija.“⁷⁷

Pabrėžiant galima teigti, jog Austrijos Konstitucinis teismas rėmėsi lygiatesiškumo, nediskriminavimo, lygybės prieš įstatymą bei proporcingumo principais.

Amerikos Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje Obergefell et al. V. Hodges

Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo teismo 2015 metais priimtas sprendimas, įteisinantis tos pačios lyties asmenų santuokas visose valstijose, nuskambėjo pasaulyje plačiai, tačiau svarbu yra išnagrinėti ne tik galutinį sprendimą, bet ir kuo buvo remtasi priimant tokį sprendimą bei ką teigė jam prieštaravę keturi Aukščiausiojo teismo teisėjai.

⁷⁵ “Important decisions”. Austria Constitutional Court. Žiūrėta 2023 m. sausio 25 d. https://www.vfgh.gv.at/downloads/Bulletin_2017-3_G_258-2017_04.12.2017.pdf.

⁷⁶ “Distinction between marriage and registered partnership violates ban on discrimination”. Verfassungsgerichtshof Österreich. Žiūrėta 2023 m. sausio 25 d. https://www.vfgh.gv.at/medien/Ehe_fuer_gleichgeschlechtliche_Paare.en.php.

⁷⁷ “Distinction between marriage and registered partnership violates ban on discrimination”, *supra note*, 66.

Tos pačios lyties porų grupė padavė į teismą Ohajo, Mičigano, Kentukio ir Tenesio valstijų valstybines agentūras dėl draudimo susituokti ir iškėlė klausimą – ar tose valstijose galiojantis tos pačios lyties santuokų draudimas yra konstitucinis? Valstijose buvo ne tik uždrausta tos pačios lyties asmenų santuoka, tačiau ji ir nebuvo pripažįstama, net ir sudaryta kitoje valstijoje ar šalyje.

Pareiškėjai teigė, kad valstijų nuostatos pažeidžia Keturioliktojoje pataisoje (angl. *Fourteenth Amendment*) numatytą Vienodos apsaugos prieš įstatymą sąlygą (angl. *Equal Protection Clause*) ir Tinkamo proceso sąlygą (angl. *Due Process Clause*). Taip pat viena pora padavė ieškinį remiantis Civilinių teisių įstatymu (angl. *Civil Rights Act*). Visose šiose bylose iš skirtingų valstijų pirmų instancijų teismai skelbė nuosprendžius ieškovų naudai, tačiau JAV apeliacinis teismas (angl. *Court of Appeals*) nusprendė, kad valstijų draudimai sudaryti tos pačios lyties asmenims santuoką ar tokių santuokų nepripažinimas nepažeidžia porų teisių į vienodą apsaugą ar tinkamą procesą, kurios numatytos Keturioliktojoje pataisoje. Byla pasiekė JAV Aukščiausiąjį Teismą (angl. *Supreme Court*).

Aukščiausiojo Teismo sprendimas, pradėtas nuo faktų išdėstymo, pereina prie II-osios sprendimo dalies – nagrinėjamos temos, t.y., santuokos instituto, reikšmės istoriją.

Teismas aprašo, jog santuokos institutas egzistavo nuo seniausių metraščiuose užfiksuotų žmonijos istorijos etapų, o pati santuokos svarba yra transcendentinė:

„Santuoka yra šventa tiems, kurie gyvena pagal savo religiją ir suteikia unikalų papildymą tiems, kurie randa prasmę pasaulietiniame gyvenime. Santuokos dinamika leidžia dviems žmonėms sukurti gyvenimą, kurio nebūtų galima rasti vieniems, nes santuoka tampa didesnė nei tik du asmenys. Pakylanti iš pagrindinių žmogaus poreikių, santuoka yra būtina mūsų giliausioms viltims ir siekiams.“⁷⁸

Ginčo pusės aiškinosi dėl santuokos reikšmės – prieštaraujantieji teigė, kad visas santuokos institutas būtų sumenkintas ir prarastų savo reikšmę, jei sudaryti santuoką galėtų tos pačios lyties asmenų pora.

„Petacijos teikėjai toli gražu nesiekia nuvertinti santuokos, o kaip tik siekia jos patys dėl pagarbos, privilegijų ir pareigų poreikio. Nekintanti jų prigimtis lemia, kad tos pačios lyties asmenų santuoka yra vienintelis tikras kelias į šį gilų įsipareigojimą.“ – teigė pareiškėjai.

Teismas atkreipė dėmesį, kad istorija patvirtinta santuokos svarbą valstybei, bet santuoka niekada neišvengė pokyčių bėgant laikui, keičiantis teisei ir visuomenei. Kaip pavyzdį teismas pristatė tai, kad santuoka anksčiau ir net dabar kai kuriose šalyse buvo sudaroma poros tėvų atsižvelgiant į

⁷⁸ „*Obergefell v. Hodges*, 576 U.S. (2015)“. U.S. Supreme Court. Žiūrėta 2023 m. sausio 16 d. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/576/14-556/>.

ekonominius, politinius ar religinius aspektus ir tik po kažkiek laiko tai tapo suprantama kaip savanoriškas vyro ir moters apsisprendimas būti vienas su kitu visą gyvenimą. Teismas teigia, kad dinamiški pokyčiai padeda santuokos institutui tobulėti.

Būtent šią dinamiką Teismas pastebėjo ir besivystančiose gėjų bei lesbiečių teisėse bėgant laikui – pavyzdžiui, homoseksualūs santykiai buvo matomi kaip amoralūs ir netgi draudžiami baudžiamuoju įstatymu dar XX a. viduryje. LGBT+ teisės iš lėto keitėsi – homoseksualūs santykiai dalyje valstijų buvo dekriminalizuoti, tačiau liko draudimas darbintis į valstybės tarnybą, buvo draudžiama tarnauti kariuomenėje ir kt.

Nepaisant visko, tvirčiausias žingsnis Amerikoje LGBT+ asmens teisių pripažinimo link buvo žengtas 2003 metais, kuomet Teismas byloje *Bowers* pakeitė sprendimą ir pripažino, kad tos pačios lyties asmenų santykių kriminalizavimas menkina homoseksualių asmenų gyvenimą. Tais pačiais metais Masačusetsas tapo pirmąja valstija, garantuojančia tos pačios lyties poroms teisę sudaryti santuoką.

Teismas sprendime pacitavo Keturioliktąją pataisą, kurioje sakoma, kad jokia valstija negali atimti iš jokio asmens gyvenimo, laisvės ar nuosavybės be tinkamo teisėto proceso. Teismas teigia, jog šios teisės apima ir asmens teisę į orumą ir autonomiją, o taip pat ir intymų savo identiteto ir pažiūrų suvokimą.

Teismas teigia, pagrindinių teisių identifikacija ir apsauga yra pagrindinė teismų pareiga ir ši atsakomybė neturi būti niekieno suvažyta:

„Atvirkščiai, ji reikalauja, kad teismai priimtų pagrįstą sprendimą, nustatydami tokius esminius asmens interesus, kuriuos valstybė turi gerbti <...> Istorija ir tradicijos vadovauja ir drausmina šį tyrimą, bet nenustato jo išorinių ribų, <...> Toks metodas gerbia mūsų istoriją ir mokosi iš jos, neleidamas vien praeičiai valdyti dabartį.“

Teismas teigia, kad kartos, parašiusios Teisių aktą (angl. *Bill of Rights*) ar Keturioliktąją pataisą nepreziūmavo, kad jie žinos ir suprast ateities kartų laisvės mastą ir jos visas išraiškas. Teismas teigia, jog jie pasitikėjo ateities kartomis.

Aukščiausiasis Teismas pacitavo *Loving v. Virginia, 338 U.S. 1,12 (1967)* teismo sprendimą, kuriame buvo nutarta leisti sudaryti tarprasines santuokas: *„<...> santuoka yra viena iš gyvybiškai svarbių asmeninių teisių, būtinų laisvų žmonių senam troškimui siekti laimės.“*

Teismas konstatavo atsižvelgęs į santuokos instituto istoriją, o taip pat LGBT+ bylų Amerikos teismuose susiformavusią praktiką – teisė į santuoką yra fundamentali, nes ji paremta dviejų asmenų sąjunga – kitos tokios svarbos sąjungos, sudarytos tarp dviejų asmenų, nėra.

Teismas taip pat pažymėjo, kad būtent santuokoje yra saugomi vaikai ir šeimos, tai yra jų buveinė. Šis principas kildinamas iš teisės į prokreaciją, edukaciją. Teismas atkreipia dėmesį, kad „<...> Suteikdama tėvų santykiams pripažinimą ir teisinę struktūrą, santuoka leidžia vaikams „suprasti šeimos vientisumą ir artumą bei jos santarvę su kitomis šeimomis bendruomenėje ir kasdieniame gyvenime.“

Taigi Teismas nusprendė, kad Keturioliktojoje pataisoje numatyta teisė į tinkamą procesą garantuoja asmenims teisę tuoktis kaip vieną iš pagrindinių jos saugomų laisvių. Teismas taip pat teigė, kad ši teisė lygiai taip pat turi būti taikoma tos pačios lyties poroms kaip ir priešingos lyties poroms. Teismas sprendime teigė, kad teisė tuoktis yra viena pagrindinių žmogaus teisių, neatskiriama nuo jo savarankiškumo, autonomijos, privatumo. Kadangi tarp tos pačios lyties porų ir skirtingų lyčių porų šiuo aspektu nėra skirtumo, nėra suprantama, kodėl turėtų skirtis santuokos instituto reguliavimas priklausomai nuo asmenų seksualinės orientacijos. Teismas konstatavo, kad teisės sudaryti santuoką nebuvimas tos pačios lyties asmenų poroms pažeidžia asmenų teisę į tinkamą procesą.

Teismas taip pat atkreipė dėmesį, kad Keturioliktojoje pataisoje numatyta lygios apsaugos sąlyga prieš įstatymą taip pat garantuoja tos pačios lyties asmenims teisę sudaryti santuoką – mat jei šita teisė būtų garantuojama tik skirtingų lyčių asmenims, tai pažeistų tos pačios lyties asmenų vienodą apsaugą prieš įstatymą.

Teismas taikė ir bendrus principus, tokius kaip laisvės ir lygybės principai bei konstatavo, kad Amerikos Konstitucija gina tos pačios lyties asmenų teisę sudaryti santuoką.⁷⁹

Atskirosios nuomonė Amerikos Aukščiausiojo Teismo sprendime byloje Obergefell et al. V. Hodges

Keturi iš devynių Aukščiausiojo Teismo teisėjų turėjo kardinaliai priešingą nuomonę nei priimtas teismo sprendimas. Pastebėtina, kad Aukščiausiasis Teismas yra kiek supolitinta institucija dėl Amerikoje esančios dvipartinės sistemos – JAV prezidentas skiria ir tvirtina Aukščiausiojo Teismo teisėjus, tad į teisėjų požiūrį tam tikrais vertybiniais klausimais yra atsižvelgiama. Visgi Aukščiausiojo Teismo teisėjai, nors ir turintys tam tikrą politinę nuomonę, vertina vertybinius klausimus teismo sprendimuose vadovaujasi teise ir jos interpretacija.

Teisėjas Scalia, prie kurio atskirosios nuomonės prisijungė ir Teisėjas Thomas, teigia, kad Aukščiausiasis Teismas sprendžia klausimus ir nustatinėja teises, kurių jis neturėtų turėti teisės spręsti.

⁷⁹ „Obergefell v. Hodges, 576 U.S. (2015)“. Oyez. Žiūrėta 2023 m. sausio 16 d. <https://www.oyez.org/cases/2014/14-556>.

Teisėjas Scalia pabrėžia, kad žmonės turi turėti galimybę naudotis pačia svarbiausia savo teise – vadovauti ir tvarkyti savo gyvenimą kaip tinkami, t.y., rinkti savo valdžią, kuri ir priiminėtų tokius sprendimus, o ne „<...> nerenkamas devynių žmonių komitetas“ (*angl. „<...> by an unelected committee of nine <...>“*)

Teisėjas Scalia taip pat teigia, kad Keturioliktosios pataisos sukūrimo aplinkybėse niekas neabejojo santuokos tarp vyro ir moters konstitucionalumu, todėl tai ir nėra pabrėžta, tačiau nereikia, kad dėl to teismas turi teisę įrašyti teises, kurių ten nėra. Be kita ko, teisėjas pabrėžė, kad toks priimtas teismo sprendimas reiškia, kad 135 metus Amerikos valstijos pažeidinėjo Amerikos konstituciją ir Keturioliktąją pataisą.

Pastarasis argumentas atrodo prieštaraujantis teisės dokumentų interpretavimo vienam iš būdų suvokiant, kad visi teisės dokumentai, sutartys ar teisės normos yra „gyvas instrumentas“, kurio suvokiama reikšmė ir interpretacija gali kisti atsižvelgiant į tuo metu esantį kontekstą. Tiek Teisių bilis, tiek Keturioliktoji pataisa jau galiojo nors XX a. daugumoje valstijų juodaodžiai asmenys negalėjo valgyti kartu baltaisiais restoranuose, apsistoti baltųjų viešbučiuose ir pan. – teisės interpretavimui yra svarbus kontekstas, nes tik per kontekstą ir savo žmogiškąsias vertybes galime interpretuoti teisę.

Teisėjas Roberts taip pat parašė atskirąją nuomonę, prie kurios prisijungė ir teisėjai Scalia ir Thomas. Pagrindinis teisėjo Roberts argumentas – teismas nėra įstatymų leidžiamoji institucija, todėl tos pačios lyties santuokos yra ne jų „jurisdikcijos“ klausimas.⁸⁰

3.2.4. Tos pačios lyties asmenų teisė sudaryti norimos formos civilinę sąjungą

Metodai, kuriais remiantis Europos žmogaus teisių teismas aiškina EŽTK

Europos Tarybos susikūrimas ir bendro dokumento – Europos Žmogaus Teisių Konvencijos – priėmimas buvo paremtas tikslu išsaugoti ir apginti žmogaus teises. Kaip ir visi tokie dokumentai, Konvencija yra itin aptaki ir labai apibrendintai apsaoko pagrindines teises ir laisves, kurios buvo tuomet svarbiausios Europos Tarybos valstybėms narėms. Tam, kad Konvenciją būtų lengviau aiškinti ir interpretuoti, o jos supratimas būtų dinamiškas ir kistų palaipsniui, pats Teismas yra paaiškinęs gaires, kuriomis turi vadovautis teisėjai, taikydami Konvenciją.

Remiantis šiomis gairėmis yra išskiriami du metodai, pagal kuriuos yra aiškinama Konvencija:

1. Teleologinis (atsižvelgti į rašytojų sumanymą ir tikslus).

⁸⁰ Alexander Hamilton. “The Federalist No. 78”. *The Federalist Papers*, 465, cituota iš „Obergefell v. Hodges, 576 U.S. (2015)“. U.S. Supreme Court. Žiūrėta 2023 m. sausio 16 d. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/576/14-556/>

2. Progresyvusis/evoliucinis (Konvencijos nuostatos turi maksimaliai ginti žmonių teises atsižvelgiant į to laikmečio visuomenės poreikius).

Teismas, aiškindamas santuokos lygybės neužtikrinimo motyvus, savo sprendimuose iš esmės daugiausia remiasi teleologiniu metodu. Byloje Schalk ir Kopf prieš Austriją Teismas aiškino, kad „<...> būtina atsižvelgti ir į istorinį kontekstą, kuriame buvo priimta Konvencija, t.y. XX a. šeštąjį dešimtmetį ir kaip jo metu buvo suprantama santuoka – tradiciškai.”⁸¹ Šiuo atveju Teismas aiškindamas Konvencijos 12 str., remiasi teleologiniu metodu samprotaudamas, kad Europoje socialinė realybė nėra tiek pakitusi ir Europos Tarybos valstybėse dar neegzistuoja konsensusas tam, kad remiantis Konvencijos, kaip gyvu instrumentu, taikymu būtų pripažinta santuokos lygybė.

Atkreiptinas dėmesys, kad daugybė mokslininkų sutinka, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra „gyvas instrumentas“ ir ją interpretuojant turi būti atsižvelgiama į tuo metu esančias realaus gyvenimo aplinkybes bei pokyčius, įvykusius nuo to laiko, kai Konvencija buvo priimta. „Gyvo instrumento“ konceptas teigia, kad Konvencija nėra statiškas, bet labiau evoliucionuojantis bei besiadaptuojantis prie besikeičiančių socialinių ar teisinių normų dokumentas.

Bene ryškiausiai matomas skirtumas yra interpretuojant Konvencijos 8 straipsnį, kuris gina asmens teisę į privatų ir šeimos gyvenimą. „*Europos žmogaus teisių konvencija: komentaras*“ yra apžvelgiama, kad „privataus gyvenimo“ sąvoka nėra fiksuota, statiška, ir laikui bėgant ji keičiasi prisitaikydama prie socialinių ir kultūrinių pokyčių.

„<...> Teismas pabrėžė, kad aiškindamas „privataus gyvenimo“ sąvoką, jis turėtų atsižvelgti į socialinius pokyčius, įskaitant požiūrio į klausimus, turinčius įtakos asmeniniams ir intymiems santykiams, kaitą, mokslo ir pokyčių poveikį.“⁸²

Būtent tik toks Konvencijos interpretavimas – kaip gyvo instrumento – leidžia Teismui taikant Konvenciją prisitaikyti prie nuolat besikeičiančių aplinkybių pasaulyje ir užtikrinti žmogaus teisių apsaugą tuo pačiu gerbiant Konvencijos tekstą ir tikslus.⁸³

Kiti autoriai taip pat pritaria Konvencijos interpretavimui kaip „gyvam instrumentui“ bei pripažįsta, kad Konvencijos interpretavimas turi būti labiau dinamiškas, o ne statiškas procesas. Konvencijos interpretavimas turi sutikti su besikeičiančiomis aplinkybėmis, socialiniais ir kultūriniais pokyčiais valstybėse narėse. Tik tokiu atveju Konvencija galės būti aktualus ir efektyvus dokumentas

⁸¹ Schalk ir Kopf, *supra note*, 67.

⁸² William A. Schabas, *The European Convention on Human Rights: A Commentary* (London: Oxford University Press, 2015), 1-11, 361-437.

⁸³ *Ibid.*

ginant žmogaus teises Europoje.⁸⁴ Be kita ko, teigiama, kad Konvencijos kaip „gyvo instrumento“ suvokimas ir interpretavimas tapo neatskiriama Teismo metodologijos dalis.⁸⁵

„EŽTT mano, kad Konvencijos teisės keičiasi ir laikui bėgant keičiasi jų supratimas. Kas yra privatumas, teisė į gyvybę ir saviraiškos laisvė, turi vystytis kartu su technologine ir socialine raida. EŽTT nuomone, šis atnaujinamas požiūris yra ne Konvencijos sumenkinimas, o logiška išvada iš Konvencijos objekto ir tikslo: užtikrinti veiksmingą ir prasmingą asmenų teisių apsaugą.“⁸⁶

Civilinė sąjunga ar partnerystė nėra tolygu santuokai ir diskriminuoja tos pačios lyties asmenų poras

Reikia pripažinti, kad tos pačios lyties partnerystės institutai ar bet koks kitas civilinės sąjungos institutas, o ne santuoka, gali būti matomi kaip diskriminaciniai LGBT žmonių atžvilgiu – jiems kuriamas atskiras ir nelygus teisinis statusas. Žinoma, šalys gali sulyginti partnerystės teikiamus privalumus ir teises su santuokos institutu, tačiau vien pats faktas, kad LGBT+ asmenims turi būti sukurtas atskiras institutas, nes nenorima atverti durų į santuokos institutą, yra diskriminacinis. Be to, partnerystės dažniausiai būna suteikiančios skirtingas teises ar privilegijas nei santuokos, dėl ko tos pačios lyties poros praranda galimybę gauti visas siūlomas teises ar socialines privilegijas, kurias turi teisę įgyti skirtingų lyčių poros. LGBT asmenys turėtų turėti prieigą prie santuokos kaip ir skirtingų lyčių asmenys.⁸⁷

„<...> sukurti instituciją, turinčią tokį patį poveikį kaip santuoka, bet turinčią kitą pavadinimą, nebūtų prasmės ir tik atkreiptų dėmesį į tos pačios lyties poras naudojant etiketę, nurodančią stigmatizuojantį skirtumą arba tiesiog juos menkintų. Toks sprendimas atnaujiną „heteronormatyvumo stereotipą“, vienus pavadindamas „normaliais“, kitus – „nenormaliais“. <...> negalima sutikti su „dviejų tipų formalių sąjungų“ sambūviu, siekiant teisiškai nustatyti skirtingų lyčių ir tos pačios lyties asmenų bendrą gyvenimą, o tai yra diskriminacinis skirtumas, nesuderinamas su Konvencija.“⁸⁸

Autoriai, nagrinėjantys tos pačios lyties partnerystę ir santuoką, sutinka, kad draudimas tos pačios lyties asmenims sudaryti santuoką gali būti vertinamas kaip diskriminacijos forma, nes tai

⁸⁴ Philip Leach, *The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems, and Prospects* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 5.

⁸⁵ Stefan Theil, “Is the ‘living instrument’ approach of the European Court of Human Rights compatible with the ECHR and International Law?”, *European Public Law*, 23, 7-12, 18-22.

⁸⁶ *Ibid.*, 3.

⁸⁷ Digoix, *supra note*, 54: 24.

⁸⁸ Geoffrey Willems, “Same-sex marriage as a human right: How the Strasbourg Court could draw inspiration from the US Supreme Court and the InterAmerican Court of Human Rights to affirm marriage equality”, *Oñati Socio-Legal Series*, 28 (2022), 18.

atima iš LGBT asmenų visišką teisinę apsaugą ir socialinį pripažinimą, prieinamą priešingos lyties poroms. Manytina, kad LGBT asmenims turėtų būti leista tuoktis, siekiant užtikrinti, kad jų teisės būtų visiškai apsaugotos.⁸⁹⁹⁰⁹¹

„*Tyrimai apie JAV, Europą ir Kanadą rodo, kad tos pačios lyties poros daug rečiau siekia formalaus savo santykių pripažinimo nei heteroseksualai dėl antros klasės formalios santykių pripažinimo politikos.*“⁹²

Jeigu privataus ir šeimos gyvenimo laisvės ir teisės yra garantuojamos tos pačios lyties asmenims betarpiškai, t.y., nediskriminuojant jų dėl seksualinės orientacijos ar tapatybės, o civilinių sąjungų institutai (santuokos, partnerystės) patenka po privataus gyvenimo teise, kodėl asmenims nėra užtikrinama šių institutų lygus prieinamumas nepaisant jų seksualinės orientacijos ir jų nediskriminuojant? Teismas aiškina, jog partnerystė iš esmės suteikia tokias pačias teises asmenims kaip ir santuoka, tačiau partnerystė nuo santuokos dažnai skiriasi socialinių, ekonominių ir kitų suteikiamų teisių ir privilegijų spektru partneriams.

Manoma, kad tos pačios lyties asmenų santuokos atneša pastebimų ir reikšmingų pokyčių intymių santykių reguliavime bei iškelia iššūkius tradicinėms normoms ir teisinei bazei. Be kita ko, tos pačios lyties santykių įteisinimas yra naudingas visuomenei – ekonomiškai, politiškai ir kt.⁹³⁹⁴

Viena iš pagrindinių tos pačios lyties asmenų santuokos teisinių pasekmių yra šeimos teisės išplėtimas, įtraukiant tos pačios lyties poras, kurioms anksčiau nebuvo suteikta daug teisinės apsaugos ir išmokų, susijusių su santuoka. Dėl to tos pačios lyties poros pagal įstatymą buvo pripažintos šeimomis, turinčiomis teisę į paveldėjimą, nuosavybės teisę ir vaiko globą.

Atkreiptinas dėmesys, kad Teismas, aiškindamas sprendimą byloje *Schalk ir Kopf prieš Austriją*, pripažino, kad Konvencijos 12 straipsnis, atsižvelgiant į šių dienų realybę bei socialinį ir kultūrinį kontekstą, neturėtų būti interpretuojamas tik taip, kad santuoka bet kokiomis aplinkybėmis gali būti sudaroma tik dviejų skirtingų lyčių asmenų. Taigi šioje normoje dingsta imperatyvas, kad santuoka turėtų būti aiškinama tik tarp vyro ir moters sudaroma sąjunga. Kyla klausimas, kodėl Europos Žmogaus Teisių Teismas vis dar nepripažįsta, jog atskiras civilinės sąjungos institutas,

⁸⁹ Willems, *supra note*, 88.

⁹⁰ Mary Bernstein, Nancy A Naples, Brenna Harvey “The Meaning of Marriage to Same-Sex Families: Formal Partnership, Parenthood, Gender, and the Welfare State in International Perspective”, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 23,1 (2016), 4-8, 12, 18-26

⁹¹ Barbara Stark, “Domestic Partnerships and Same-Sex Marriage Family Law in the World Community”, 2d ed. 211-246 (2009), 212-213.

⁹² Bernstein, Naples, Harvey, *op.cit.*, 5.

⁹³ “Why is same-sex marriage important?”, *Equality Network* (2013), 2023 m. balandžio 19 d. <https://www.equality-network.org/wp-content/uploads/2013/07/Why-is-same-sex-marriage-important.pdf>.

⁹⁴ David Tuller, “The Health Effects Of Legalizing Same-Sex Marriage”, *Health Affairs*, 36, 6 (2017), 1-3.

kuriamas išskirtinai tos pačios lyties asmenų sąjungoms, yra diskriminacinis lyginant su santuokos institutu, kuris yra laikomas aukščiausiu ir stipriausiu poros santykių įteisinimo institutu?

Robert Wintemute (2020) straipsnyje nagrinėjama teisė tuoktis remiantis EŽTK ir būtinybė tos pačios lyties poroms turėti galimybę naudotis šia teise pripažįstant tos pačios lyties asmenų santuokas.⁹⁵

Teisininkas pastebi, kad civiliniai institutai, kitaip nei santuokos, nors ir suteikia teisinę apsaugą, nesuteikia tokio pat apsaugos lygio kaip santuoka, todėl jie gali neviseškai patenkinti tos pačios lyties porų teises pagal EŽTK.

Autorius atkreipia dėmesį į EŽTK ir nagrinėja 12 straipsnį, kuris gina teisę tuoktis ir sukurti šeimą. Jis teigia, kad tos pačios lyties poros turėtų būti įtrauktos į šios teisės taikymo sritį, nes teisė tuoktis yra esminė asmeninių santykių plėtrai ir stabilumui, šeimų kūrimui ir apsaugai.⁹⁶

Europos žmogaus teisių teismas ne kartą pasisakė ir pabrėžė santuokos esmę nagrinėjamose bylose – santuokos reikšmė matoma ne tik istorijoje vystantis šiam civiliniam institutui, bet taip pat ir bandant jį apsaugoti nuo galimų grėsmių ar saugant tradicinę jos sampratą. Tiesa, tiek Europos žmogaus teisių teismas, tiek nacionaliniai konstituciniai ar bendros teisenos teismai pabrėžia, kad teisė į santuoką yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių, kuri buvo išskirta net atskiru straipsniu Konvencijoje. Kodėl tos pačios lyties asmenų poroms yra ne garantuojama teisė sudaryti santuoką, tačiau kuriamas visas atskiras civilinis institutas siekiant jiems suteikti panašias teises į santuokos instituto, bet nepriimant jų į santuokos instituto sąvoką bei nepasidalijant santuokos teikiamomis teisėmis ir privilegijomis?

Be kita ko, net jei asmenims yra suteikiamos tokios pačios teisės, tačiau jie yra atskiriami į atskirą institutą, tai gali sukelti kitas problemas, stigmatizaciją:

„<...> net jei teisės ir pareigos, identiškos susituokusių priešingos lyties porų teisėms ir pareigoms, gali būti įgytos naudojant alternatyvią registravimo sistemą, nesusituokusios tos pačios lyties poros negali vartoti santuokos termino (t. y. simbolinė, emocinė ir kita nemateriali vienodos pareigos teikiama nauda).“⁹⁷

⁹⁵ Robert Wintemute, “Same-Sex marriage in national and international courts: “Apply Principle Now” or “Wait for Consensus”?”. *Public Law*, 1 (2020), 249-277.

⁹⁶ Robert Wintemute, “Global Trends in Legal Recognition of Same-Sex Couples: Cohabitation Rights, Registered Partnership, Marriage, and Joint Parenting”, (2020), 133-138.

⁹⁷ Robert Wintemute, „Sexual Orientation and the Charter: The Achievement of Formal Legal Equality (1985-2005) and Its Limits“, *McGill Law Journal*, 49, 4 (2004). Žiūrėta 2023 m. balandžio 19 d. <https://lawjournal.mcgill.ca/article/sexual-orientation-and-the-charter-the-achievement-of-formal-legal-equality-1985-2005-and-its-limits/>.

Pastebėtina, kad toks atskiro instituto kūrimas aiškinant, kad tos pačios lyties asmenis gali turėti tokias pačias teises kaip heteroseksualūs asmenys, bet atskirai, primena „separated but equal“ principą. Būtent šiuo metu EŽTT praktika yra susiformavusi taip, kad vietoj įteisintoms santuokoms lygybės iš esmės galėtų būti leidžiamas atskiro instituto kūrimas tam, kad nesuteikti tos pačios lyties poroms teisėms į santuoką.

Apibendrinant *separated but equal* teisinę doktriną – ji buvo naudojama pateisinti XIX ir XX a. vykdytą rasinę segregaciją Amerikoje. Pirmoji byla, kurioje ši doktrina buvo įtvirtinta – JAV Aukščiausiojo Teismo 1896 m. byloje *Plessy v. Ferguson* Teismas patvirtino Luizianoje buvusį įstatymą, leidžiantį tiek juodaodžiams, tiek baltiesiems keliauti traukiniais, tačiau tą daryti atskirai. Be abejo, jog toks sprendimas paskatino asmenų segregaciją daugelyje viešojo gyvenimo sričių – švietimo, jau minėto transporto, netgi maitinimo įstaigose ir pan., kuomet buvo kuriami restoranai ar barai išskirtinai baltaodžiams ar atskirai juodaodžiams.⁹⁸

Pripažįstama, kad praktikoje principas *separated but equal* neegzistuoja. Asmuo negali būti dirbtinai atskiriamas ir pripažįstamas lygiu su kitais – Amerikoje taip pat šis principas buvo siekiamas pateisinti nevienodą elgesį su afroamerikiečiais ir kitomis rasinėmis mažumomis, jiems buvo teikiamos prastesnės paslaugos palyginti su baltaodžiais asmenimis. Ši praktika buvo panaikinta tik 1954 m., kuomet Aukščiausiasis Teismas byloje *Brown v. Board of Education* pripažino, kad segregacija viešosiose mokyklose prieštarauja Amerikos Konstitucijai.⁹⁹

Tada JAV Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad tokia atskirtis mokyklose kėlė nelygybę ir kenkė juodaodžių vaikų gebėjimui mokytis ir apskritai siekti sėkmės, be to, paminėtas ir psichologinis segregacijos poveikis. Segregacija pripažinta kaip diskriminacijos forma. Be kita ko, atkreiptas dėmesys ir į JAV socialinį ir politinį kraštovaizdį, buvo suprasta, kad *separated but equal* principas skatina neteisybę ir nelygybę, skatina stereotipus ir stigmatizuoja atskirtą bendruomenę. Šis principas pripažintas kaip prieštaraujantis fundamentaliems lygybės ir teisingumo principams, o toks mažumų atskyrimas tęsia diskriminacijos sistemą, kuriai demokratinėje visuomenėje nėra vietos.¹⁰⁰¹⁰¹

Taip Amerikoje buvo pripažinta, kad vienintelis būdas įteisinti asmenų teises yra juos integruoti. Pilnavertis gyvenimas galimas tik integravus asmenis, o ne kuriant jiems atskiras sistemas

⁹⁸ "Plessy v. Ferguson (1896)", Oyez, žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d. <https://www.oyez.org/cases/1850-1900/163us537>.

⁹⁹ "Brown v. Board of Education (1954)", Oyez, žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d. <https://www.oyez.org/cases/1940-1955/347us483>.

¹⁰⁰ Arnaldo De Leon, PhD ir Robert A. Calvert, "Segregation" (1996), žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d. <https://www.tshaonline.org/handbook/entries/segregation>.

¹⁰¹ "Separate But Equal", *Legal Information Institute*. Žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d. https://www.law.cornell.edu/wex/separate_but_equal.

– tokį EŽTT aiškinimą galime pamatyti bylose, kuriose nagrinėjamos kitos temos, pavyzdžiui, tautinių mažumų, tokių kaip romai, integracija. Taip pat vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, integracija į bendrojo švietimo mokyklas, o ne kūrimas atskirų, specializuotų mokyklų bei tokių vaikų atskyrimas nuo bendro visuomenės paveiklo.

Pavyzdžiui, EŽTT tokį principą pritaikė 2020 m. byloje G.L. prieš Italiją, kurioje buvo išaiškinta, kad vaikai su specialiaisiais poreikiais, nors ir privalo sulaukti specialios pagalbos, kad jiems būtų užtikrinta teisė į mokslą, turėtų būti įtraukiami į bendrąsias mokymo programas kartu su vaikais, kurie neturi negalios.¹⁰²

Pastebėtina, kad šio principo taikymas nesustoja ties vaikų su negalia įtraukimu, bet patenka ir į klausimus, nagrinėjamus dėl tautinių mažumų integracijos. Bylose *D.H. ir kiti prieš Čekijos Respubliką* (2007) Teismas pripažino, kad romų vaikų atskyrimas į specialiąsias mokyklas yra diskriminacinis ir stigmatizuojantis. Romų vaikai turi turėti prieigą prie bendrojo lavinimo, nes tai atitinka geriausius vaiko interesus ir tik taip – ne atskiriant, o integruojant – galima užtikrinti vaiko teisių išpildymą.¹⁰³ Tai pakartota ir bylose *Oršuš ir kiti prieš Kroatiją* (2010) ir *Sampanis ir kiti prieš Graikiją* (2011).¹⁰⁴¹⁰⁵

Taigi atkreiptinas dėmesys, jog kitose srityse Europos žmogaus teisių teismas jau įvardijo, kad principas *separated but equal* yra diskriminacinis – asmenų atskyrimas į atskiras ugdymo įstaigas, specialaus teisinio statuso jiems kūrimas ar teisinių priemonių naudojimas tariamai siekiant teisėtų ir pozityvių tikslų tik atskiria asmenis, yra diskriminacinis ir skatina visuomenėje išsigajėjusias stigmas ir stereotipus. Asmenų pilnas teisių užtikrinimas galimas **tik juos integruojant į bendrą sistemą ir suteikiant tokias pačias teises kaip kitiems asmenims**. Jei Europos Žmogaus Teisių Teismas jau yra pripažinęs, kad tokiame teiginiui konsensusas Europoje yra kitais klausimais ir šis principas yra visuotinai taikomas visose kitose srityse, kodėl EŽTT praktika LGBT+ bylose iš esmės prieštarauja paties Teismo praktikai kitose srityse? Jei pritaikytume šį teiginį – kad asmenų teisės gali būti užtikrintos tik juos integruojant, o ne kuriant jiems atskirus teisinius institutus – gautųsi išvada, jog dabartinė EŽTT praktika galimai skatina didesnę tos pačios lyties porų atskirtį, jas stigmatizuoja ir įgalina stereotipų vedamą Europos Tarybos šalių teisinį reguliavimą kaip legitimumą.

EŽTT Konvencijos 8 straipsnio taikymas galėtų būti vystomas ambicingiau

¹⁰² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2020 m. rugsėjo 10 d. sprendimas byloje G.L. prieš Italiją, Nr. 59751/15.

¹⁰³ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje D.H. ir kiti prieš Čekijos Respubliką, Nr. 57325/00.

¹⁰⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2010 m. kovo 16 d. sprendimas byloje Oršuš ir kiti prieš Kroatiją, Nr. 15766/03.

¹⁰⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2012 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje Sampanis ir kiti prieš Graikiją, Nr. 59608/09.

Teisininkai sutinka, kad Strasbūro teismo jurisprudencija per pastaruosius metus ryškiai pasikeitė tos pačios lyties asmenų santykių reguliavimo prasme, tačiau dalis ragina imtis ir laikytis ambicingesnio požiūrio siekiant pilnai apsaugoti tos pačios lyties porų teises ir pripažinti tos pačios lyties porų santuokas.

Pabrėžiamas ir Strasbūro teismo vaidmuo skatinant lygybę ir nediskriminavimą – Teismo jurisprudencija padėjo formuoti nacionalinius įstatymus ir politiką dėl tos pačios lyties asmenų santuokų, tačiau tos pačios lyties asmenų teisės turi būti visiškai pripažintos ir apsaugotos.¹⁰⁶¹⁰⁷

Atkreipiamas dėmesys į tai, kad tik dalis Europos šalių yra praplėtusios santuokos institutą bei visiškai pripažinusios tos pačios lyties asmenų santuokas, tačiau kitos laikosi griežtesnio požiūrio – siūloma, kad EŽTT imtųsi svarbaus vaidmens harmonizuojant ir suvienodinant tos pačios lyties asmenų santykių teisinį reguliavimą.¹⁰⁸

*"EŽTT gali, pavyzdžiui, pasirinkti evoliucinį metodą arba kitu būdu taikyti konsensu su pagrįstą analizę (sutelkdamas dėmesį į iš esmės panašias valstybes), pažvelgti į galimą 14 straipsnio taikymą (kartu su EŽTK 8 straipsniu), taikyti 3 straipsnį. Kūrybiškiau ir visapusiškiau įvertinti situaciją, galbūt įvertinti poras pagal jų de facto santuokos situaciją, o ne pagal lytį ir seksualinę orientaciją."*¹⁰⁹

Santuokos instituto kaip heteroseksualios institucijos sąvoka laikui bėgant keitėsi prisitaikant prie socialinių pokyčių ir progresyvumo žmogaus teisių srityje. Yra manančių, kad dabartinė EŽTT jurisprudencijos kaita juda link to, kad pripažintų tos pačios lyties santuokas fundamentalia, pagrindine žmogaus teise kaip tai buvo padaryta JAV Aukščiausiojo Teismo.¹¹⁰¹¹¹

Manytina, kad tos pačios lyties asmenų santuokos pripažinimas yra ne tik asmens teisių klausimas, bet ir turi svarbią socialinę naudą – įskaitant šeimų, vaikų pripažinimą bei apsaugą, LGBT+ asmenų socialinę integraciją.

Teisininkas Masuma Shahid, remdamasis ir teisininko Robert Wintemute mintimis, teigia, kad Europos žmogaus teisių teismas turi pozityvią pareigą pripažinti ir ginti tos pačios lyties porų teisę į santuoką. Shahid teigia, kad EŽTT jau yra žengę tvirtus žingsnius link tos pačios lyties porų teisių pripažinimo ir vis krypsta nuo šeimos instituto heternormatyvaus aiškinimo. Remiantis ir teisininko

¹⁰⁶ Masuma Shahid, "Equal marriage rights and the European Courts", *ERA Forum* 23, 397-411 (2023), 409.

¹⁰⁷ Hodson, *supra note*, 56: 16-24.

¹⁰⁸ Masuma Shahid, "The Right to Same-Sex Marriage: Assessing the European Court of Human Rights' Consensus-Based Analysis in Recent Judgments Concerning Equal Marriage Rights", *Erasmus Law Review*, 3 (2017), 189, 194-198.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 198.

¹¹⁰ Willems, *supra note*, 88: 16-17.

¹¹¹ Stark, *supra note*, 91: 230-231.

Willems išsakyta nuomone, EŽTT turėtų pasekti JAV Aukščiausiąjį Teismą pripažįstant santuoką fundamentalia žmogaus teise.¹¹²¹¹³¹¹⁴

Moksliniame straipsnyje „Teisė į tos pačios lyties asmenų santuoką: Europos Žmogaus Teisių Teismo konsensusu pagrįstos analizės vertinimas naujausiuose sprendimuose dėl lygių santuokos teisių“ autorius kritikuoja Europos Žmogaus Teisių Teismą bei teigia, kad Teismas stabdo pokyčius remdamasis *majority of states* doktrina galimai bijodamas priimti ambicingesnį sprendimą dėl atgrasios Europos Tarybos valstybių narių reakcijos.

Autorius pabrėžia, kad EŽTT neprivalo pakeisti Konstitucijos 12 straipsnio aiškinimo, nors ir išvelgia tame galimybių. Visgi koncentruojamasi į Konvencijos 14 kartu su 8 straipsniu taikymo praktiką – ją galima vystyti taip, kad ji atsiremtų į žmogaus orumo apsaugojimo principą, kuris, jo nuomone, yra žmogaus teisių kertinis akmuo. Šią nuomonę pabrėžia ir daug kitų jau aptartų autorių bei teisininkų ar teisėjų iš aptartų teismo sprendimų – žmogaus orumas yra visa ko pagrindas žmogaus teisių srityje, o EŽTK tyrinėję mokslininkai pabrėžė, jog būtent žmogaus orumo apsauga yra vienas pagrindinių Konvencijos tikslų.

Autorius teigia, kad tos pačios lyties porų teisės tuoktis pripažinimas yra būtinas siekiant apsaugoti šių asmenų orumą ir užtikrinti, kad jie būtų traktuojami kaip lygiaverčiai visuomenės nariai.

Pastebima, kad tose šalyse, kuriose tos pačios lyties santuokos nėra legalios, tos pačios lyties poros susiduria su diskriminacija, teisinės apsaugos jų santykiams trūkumu. Tos pačios lyties asmenims teikiama teisė sudaryti civilinę partnerystę yra žingsnis teisinga kryptimi, tačiau jokiū būdu tai nėra lygu santuoka ir negali taip priežastimi dingstimi nelegalizuoti tos pačios lyties asmenų santuokų.¹¹⁵

Argumentai prieš tos pačios lyties asmenų santuokas yra pagrįsti stereotipais ir išankstiniu nusistatymu prieš LGBT bendruomenę ir kad juose neatsižvelgiama į tos pačios lyties asmenų santykių tikrovę. Manoma, kad leidimas tos pačios lyties poroms tuoktis nepakenktų tradicinėms santuokoms ar vaikų gerovei, o skatintų lygybę ir pagarbą žmogaus teisėms.

Toks Strasbūro teismo metodas yra suprantamas turint omeny politinius ir kultūrinius jautrumus, supančius LGBT+ asmenų teisių temą – tą ypač galime pastebėti rytinėse Europos

¹¹² Shahid, *supra note*, 108: 193-196.

¹¹³ Willems, *supra note*, 88.

¹¹⁴ Stefen Smith, „Same-Sex Marriage: A Fundamental Right“, *University of Central Florida* (2015), 38-43.

¹¹⁵ Cevat G. Aksoy, Christopher S. Carpenter, Ralph De Haas, Kevin D. Tran, “Do laws shape attitudes? Evidence from same-sex relationship recognition policies in Europe”, *European Economic Review*, 124 (2020), 10-15.

valstybėse, įskaitant ir Lietuvą, kur vienas pagrindinių argumentų nesiimti ryžtingesnio žingsnio LGBT+ asmenų teisių užtikrinimo srityje – „Lietuva dar tam nepasiruošusi.“¹¹⁶¹¹⁷

Taip pat manoma, kad civilinės partnerystės gali būti matomas kaip antrarūšis institutas norint teisiškai pripažinti poros santykius – tai gali ne tik diskriminuoti ir marginalizuoti tos pačios lyties poras. Tokio požiūrio besilaikantys mokslininkai kviečia panaikinti santykių lygių klases ir suvienodinti teises visiems asmenims.

Majority of states ir margin of appreciation principų pasitelkimas sprendžiant su LGBT+ asmenimis susijusias bylas

Nors sprendimas byloje *Schalk ir Kopf prieš Austriją* buvo itin reikšmingas LGBT+ šeimoms ir jų pripažinimui, mat pirmą kartą EŽTT santykius tarp tos pačios lyties asmenų pripažino šeimos santykiais, sprendimas iškėlė ne tik pritariamųjų nuomonių, tačiau ir sukėlė daug klausimų.

Vienas iš jų – *majority of states* principo naudojimas, kuriuo siekta pateisinti priimtą sprendimą dėl valstybėms nenustatomos būtinybės įteisinti santuokos lygybę. *Majority of states* arba lietuviškai „valstybių daugumos“ principas kalba apie tai, kaip daugumoje valstybių yra reguliuojamas iškeltas klausimas.

Būtina paminėti, kad Teismas visada laikėsi tvirto požiūrio į LGBT+ asmenų teisių apsaugą net kai tai prieštarauja dalies valstybių narių nuomonei ir EŽTT sprendimai vienoms valstybėms buvo jau savaime suprantami ir įgyvendinti be EŽTT sprendimo, kitose – revoliucingi ir keičiantys nusistovėjusį požiūrį, kaip, pavyzdžiui, *Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę*, kuomet buvo pasakyta, kad homoseksualių santykių kriminalizavimas prieštarauja Konvencijos 14 ir 8 straipsniui, nors ne tik daugumoje vadinamojo „rytų bloko“ valstybių tai vis dar buvo norma, bet ir kai kuriose vakarų valstybėse.

Tęsiant *majority of states* aptarimą galime kelti ne klausimą „Kiek valstybių pripažįsta tos pačios lyties santuokas?“, tačiau žiūrėti į platesnį kontekstą, kaip tą darėme su tos pačios lyties porų galimybe įsivaikinti.

Klausimas – kiek valstybių pritaria ir pripažįsta, jog homoseksualūs asmenys turi turėti lygias teises su heteroseksualiais asmenimis? Manytina, jog į šį klausimą teigiamai atsakytų absoliuti dauguma, galbūt išskiriant kelias valstybes. Neabejojama, kad į klausimą „Ar homoseksualūs asmenys

¹¹⁶ „Lietuvos visuomenė dar nepasiruošusi pritarti vienos lyties asmenų santuokai. 15min. Žiūrėta 2023 m. balandžio 14 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvos-visuomene-nepritartu-vienos-lyties-asmenu-santuokai-56-395485>.

¹¹⁷ „Seimo pirmininkė: Lietuva nepasiruošusi homoseksualų partnerystei“. Kauno diena. Žiūrėta 2023 m. balandžio 14 d. <https://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/politika/seimo-pirmininke-lietuva-nepasiruosusi-homoseksualu-partnerystei-702062>.

turi teisę nepatirti žeminančio elgesio ir jų atžvilgiu neturėtų būti skatinami stereotipai?“ taip pat būtų rastas bendras sutarimas. Jeigu yra kuriami skirtingi pavadinimai tas pačias teises teikiantiems institutams ir sakoma, jog „mes mėgausimės šiomis teisėmis, o jums duosime tas pačias teises, tik kitaip pavadintas“ yra ne kas kita, kaip *separated but equal* principo atkūrimas, kuris, kaip žinia, buvo pripažintas neatitinkančiu jokių loginių paaiškinimų. Vienintelis būdas įteisinti, įtvirtinti asmenų teises yra juos integruoti – manytina, kad valstybių tarpe būtų rastas konsensusas ir pritarimas šiam teiginiui taip pat.

Konvencijos 12 straipsnio santuokos samprata kyla iš teisės sukurti šeimą ir iš šeimos apsaugos. Jei jau yra pripažįstama, kad tos pačios lyties asmenys kuria šeimos santykius, gali kartu susilaukti, įsivaikinti ar auginti vaikus, kodėl jų šeimos nėra pilnai ginamos kaip kad skirtingos lyties asmenų, sudariusių santuoką?

Taigi jeigu randame konsensuą dėl elementų, kurie yra svarbiausi pripažįstant santuokos lygybę Europoje – lygybės principo, antidiskriminacijos principo, stereotipų stabdymo, ir žinoma, jų neskatinimo, kodėl nesutariame dėl vienintelio iš šių elementų išplaukiančio LGBT+ teisių pripažinimo būdo – santuokos lygybės įteisinimo? Manau, kad *majority of states* principo taikymas galėtų vystytis šia linkme ne tik formaliai žiūrint, kokius valstybės yra įteisinusios institutus tos pačios lyties poroms ar kaip yra pripažįstamos LGBT+ asmenų teisės, tačiau atsižvelgiant į bendrųjų principų pripažinimą ir tendencijas, egzistuojančias šių dienų Europos socialiniame kontekste.

Apibendrinant išskirtini jau paminėti argumentai, kodėl Europos žmogaus teisių teismas galėtų toliau vystyti Konvencijos 8 straipsnio taikymą taip, jog pripažintų santuokų lygybę Europoje:

- 1. Civilinė partnerystė ar sąjungą, kitaip nei santuoka, dažnai negarantuoja tokių pačių teisinių garantijų ir šeimos apsaugos kaip santuoka. Pavyzdžiui, kai kuriose šalyse partnerystė nesuteikia poroms tokių pačių paveldėjimo, pensijos teisių, taip pat įvaikinimo teisių, kurios dažnai yra paliekamos išskirtinai santuokos institutui. Toks neprieinamumas prie visų teisių tos pačios lyties asmenų kuriamoms šeimoms kuria nelygybę, žemina tokias šeimas kuriančių asmenų orumą, neatitinka tokiose šeimose gyvenančių asmenų geriausių interesų.*
- 2. Civilinė partnerystė neturi tokio socialinio pripažinimo bei kultūrinės vertės kaip santuoka – tai gali būti laikoma „antru geriausiu pasirinkimu“. Tai gali sukelti tos pačios lyties porų stigmatizavimą, marginalizaciją ir esmės gilinti tos pačios lyties porų atskirtį visuomenėje, gilinti joje vešinčius stereotipus.*

3. *Pilnas asmenų teisių apsaugojimas galimas tik juos integruojant į bendrą visuomenės gyvenimą ir joje prieinamus kitiems asmenims institutus, o ne kuriant atskirus institutus išskirtinai daliai žmonių. Lygių teisių užtikrinimas neįmanomas per atskirtį.*
4. *Majority of states principas gali būti praplėčiamas nagrinėjant ne kaip specifinis teisės institutas yra prieinamas konkreitiems asmenims, bet ar valstybėse yra sutarimas dėl bendrųjų principų, kurie diktuoja tokio instituto atverimą visų tipų šeimoms – ar yra konsensusas dėl to, kad negali būti žeminamas asmens orumas, saugomos šeimos teisės, galiausiai, jog teisės gali būti pilnai užtikrinamos tik asmenį integruojant, o ne jį atskiriant?*
5. *EŽTT dažnai buvo LGBT+ teisių apsaugos garantas ir Konvenciją taikė pagal socialines realijas ir besikeičiančios visuomenės poreikius. Kviečiama EŽTT išlikti šiuolaikiška ir aukščiausius teisių standartus palaikančia institucija, kuri pripažintų teisę ne tik jai įsigalėjus absoliučioje daugumoje Europos Tarybos valstybių, bet jau esant aiškiai ir sparčiai besivystančiai tendencijai į tokių teisių pripažinimą.*

3.3. EŽTK 8 str. taikymo ypatumus neapykantos kurstymo prieš LGBT asmenis bylose

3.3.1. Byla Beizaras v. Levickas prieš Lietuvą

Būtent *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* byla tapo esminiu kertiniu akmeniu kalbant apie LGBT asmenų apsaugą nuo neapykantos kurstymo prieš jų bendruomenę ar juos, kaip privačius asmenis, priklausančius tam tikrai socialinei grupei.

Nors, kaip matėme, praktikos saviraiškos laisvės ir neapykantos kalbos užkardymo bylų EŽTT yra pakankamai, tačiau dar niekada nebuvo kalbėta apie neapykantos kalbą bei valstybės neveikimą užkardant šį nusikaltimą.

Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą byla ypatinga, nes ji sukūrė naują, prieš tai nebuvusį precedentą – valstybė turi veikti užkardydama neapykantos kalbą LGBT+ asmenų atžvilgiu.

Šioje byloje sprendimą priiminėjo septynių teisėjų kolegija. Pareiškėjai teigė, kad jie buvo diskriminuojami dėl jų seksualinės orientacijos ir taip buvo pažeisti Konvencijos 14 ir 8 straipsniai, kuomet teisėsaugos institucijos atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą dėl neapykantos komentarų, paliktų po pirmo pareiškėjo Pijaus Beizaro *Facebook* įrašų.

Taip pat pareiškėjai teigė, kad atsisakymas pradėti ikiteisminį tyrimą juos paliko be išeties teisinei gynybai, todėl tai taip pat turėtų būti laikoma ir Konvencijos 13 straipsnio pažeidimu.

2014 m. gruodžio 8 d. pirmasis pareiškėjas savo *Facebook* profilyje pasidalino nuotrauka, kurioje yra matomas tos pačios lyties asmenų bučinys tarp jo ir antrojo pareiškėjo. Nuotrauka nebuvo privati ir matoma tik *Facebook* draugams, bet ir bet kuriam socialinį tinklą atsidariusiam asmeniui. Nuotrauka internete išpopuliarėjo, ja pradėjo dalintis asmenys, tiek palaikantys tokį „elgesį“, tiek ne. Nuotrauka sulaukė 2400 patiktukų ir daugiau nei 800 komentarų. Dauguma komentarų buvo neapykantos komentarai, skirti visai LGBT bendruomenei bendrai, kai kurie iš jų buvo skirti tiesiogiai grasinant pareiškėjams.

Komentarai, dėl kurių buvo kreiptasi į Lietuvos teisėsaugos institucijas, buvo tokie (kalba netaisyta):

„Vimtelsiu, kastruot ar degint tokius, pasigydykit asilai, tik sakau“

„Jei jau gimet isgamom ir turit liga, eikit pasilepe rusiuose ka norit ir darykit pyderastai. Bet musu grazios visuomenes, kuria uzaugino mama ir tetis ir vyrai buciuoja moeris, o ne badosi spagom tarpusavyje – nesugadinsit. As labai nuosirdziai tikiuosi kad kazkuriam is jusu einant gatve atitrenks galva kazkas ir atpurtyt smegeneles“

„Supisti pietai per siuos pyderastus, leistu visus iki vieno issaudyciau“

„Urodai!!!!!! I duju kameras abu!“

„Ei pyderai medaus menesio kelione nupirksiu nasaram y krematoriuma“

„Kurwa pydarai blt, dekit pragare siuksles“

„Pydarastus and laužo ...“

„Eik tu nahui... Gėjai jūs supisti, jus naikint nx“

„Tuom kad jus pydarasai esat ir vaikai mato tokias ft issigimeli, galėjo Hitleris netik žydus deginti“

*„Sudeginti piderastus ku*va“*

„Gaidžiai! Ant laužo kurvas!“

„Eik to nahui krw nusizudykit piderai“

„Šetone prašau duok man leidimą daužys tokiem galvas į sienas“

„Oj kurwa pidaras pusk is lt nedares gedos wisgaidy tu krw jabanas galwa po masina pakist ir sniurais suka tu kwr jabanas“

„Zudyt ...“

Dėl aukščiau išvardintų komentarų pareiškėjai kreipėsi į Generalinę prokuratūrą dėl neapykantos kalbos. Jie teigė, kad komentarai ne tik žeminantys, kenkiantys pareiškėjų orumui ir diskriminaciniai, bet ir „kurstantys susidorojimą bei fizinį smurtą“.

LGL Asociacija kreipėsi į Generalinę prokuratūrą dėl komentarų bei teigė, kad jie pažeidė Baudžiamojo kodekso 170 str. 2 ir 3 dalį („Kurstymas prieš tautinę, rasinę, etninę, religinę ar kitą žmonių grupę“) bei Visuomenės informavimo įstatymo 19 str. 1 d. 3 punkt., kuris draudžia viešojoje erdvėje dalintis informacija, kuria skatinama neapykanta ar smurtas prieš žmonių grupę dėl jų seksualinės orientacijos.

Tyrėja teigė, kad nustatyti, ar komentarai yra baustini baudžiamuoju įstatymu reikia ištirti ne tik pačius komentarus, bet ir kontekstą, kuriame jie buvo parašyti. Tyrėja teigė, kad privaloma nustatyti aktyvų siekį, kad komentarus parašę žmonės iš tikrųjų skaitna imtis smurto ar patys juo užsiimti. Tam, teigiama, reikėjo sisteminio veikimo, o tokio nebuvo, kai visi žmonės parašė po vieną ar, daugiausia, du komentarus. Dėl to tyrėja pripažino, kad tai neatitinka Baudžiamojo straipsnio sudėties. Tyrėja teigė, kad kaltinamieji paprasčiausiai taip „išreiškė savo nuomonę“, nors tai padarė neetiškai. LGL Asociacijai šį sprendimą apskundus, jų skundas taip pat buvo atmestas teigiant, kad komentarus rašę asmenys tik „pavartojo netinkamus žodžius“, kad išreikštų savo nepritarimą homoseksualiems asmenims, o tai negali būti laikoma baudžiamuoju nusižengimu.

Tyrėja, be kita ko, pridėjo, kad pirmojo pareiškėjo *Facebook* profilis buvo viešas ir „ekscentriškas elgesys tikrai neprisideda prie visuomenėje kitokias pažiūras turinčių asmenų tarpusavio supatimo bei tolerancijos ugdymo.“ Pasak tyrėjos, asmuo turėjo atkreipti dėmesį, kad Lietuvoje itin vertinamos tradicinės šeimos vertybės. Taip pat tyrėja pabrėžė, kad kriminalinis persekiojimas yra *ultima ratio* priemonė ir šiuo atveju ji neturėtų taikytis. Klaipėdos regioninis teismas, atmesdamas dar vieną skundą, teigė, kad pirmojo pareiškėjo veiksmai – tai, kad jis nepaslėpė nuotraukos ar nesidalijo jos tik su bendraminčiais – galėjo būti siekis sąmoningai erzinti arba šokiruoti kitokių pažiūrų asmenis, arba skatinti rašyti neigiamus komentarus.

Teismas atkreipė dėmesį į Lietuvoje susiformavusią teismų praktiką šiuo klausimu, aktualius teisės aktus ir Konstitucijos straipsnius. Taip pat į Konvencijos straipsnius, dėl kurių pažeidimo ir kreipėsi pareiškėjai.

Teismas atsižvelgia į pagrindinius taikomus šioje byloje principus. Pirmiausia, kalbėdamas apie „demokratinės visuomenės“ požymius, Teismas ypatingą reikšmę skiria pliuralizmui, tolerancijai, toliaregiškam požiūriui. Demokratija nereiškia, kad visada turi vyrauti daugumos nuomonė, tačiau turi būti pasiekta pusiausvyra užtikrinant tinkamą elgesį su mažumomis ir vengiant bet kokio piktnaudžiaujamo elgesio esant dominuojančioje padėtyje.

Mutatis mutandis Teismas teigia, kad pliuralizmas ir demokratija gali būti statoma tik ant pagarbos įvairovei ir jos pripažinimui. Teismas taip pat teigia, kad šalys turi pozityvią pareigą

apsaugoti Konvencijos teikiamas laisves ir teises, o ypač tiems žmonėms, kurie turi nepopuliarią nuomonę ar priklauso mažumoms, nes jie yra mažiau atsparūs viktimizacijai.

Teismas atkreipė dėmesį ir į „privataus gyvenimo“ sąvoką – per pastaruosius metus šis terminas dar labiau išsiplėtė ir šiuo metu apima ir fizinį bei psichologinį asmens vientisumą. Seksualinė orientacija ir seksualinis gyvenimas taip pat patenka po šio straipsnio sąvoka. Teismas pastebi, kad tam, jog būtų pradėtas taikyti Konvencijos 8 straipsnis, kėsinimasis į asmens privatą gyvenimą turi pasiekti tam tikrą rimtumo lygį. Valstybės turi pozityvią pareigą apsaugoti privatą gyvenimą ir tam netgi paskirti priemones ar reguliavimą, kuris būtų susijęs su asmeniniais žmonių santykiais tarpusavyje.

Kalbėdamas apie *ultima ratio* principą, Teismas pripažino, kad baudžiamosios sankcijos gali būti taikomos už pačias rimčiausias neapykantos išraiškas, kuriose pasireiškia ir kurstymas smurtauti – tai būtų galima naudoti kaip *ultima ratio* priemonę. Teismas teigia, kad nusikalstamoms veikoms, kurios yra nukreiptos į asmens fizinę ar psichinę neliečiamybę, gali būti veiksmingi tik baudžiamosios teisės mechanizmai – tik tai gali užtikrinti tinkamą apsaugą ir būti atgrasomuoju veiksmu. Byloje *Vona prieš Vengriją* (2013) Teismas taip pat pripažino, kad baudžiamosios priemonės yra būtinos dėl tiesiai į asmenį nukreiptų diskriminacinių žodinių užpuolimų ar fizinių grasinimų.

Reikalaujama, kad diskriminacija dėl lyties ar dėl seksualinės orientacijos būtų pateisinama tik itin svariomis ir įtikinamomis priežastimis, tačiau jei skirtingas požiūris grindžiamas lytimi ar seksualine orientacija, valstybės vertinimo laisvė yra siaura – tai nėra priimtina pagal Konvenciją (pagal *Ratzenböck ir Seydl prieš Austriją*).

Byloje Teismas konstatavo, kad komentarai pirmojo pareiškėjo *Facebook* socialiniame tinkle paveikė pareiškėjų orumą ir psichinę gerovę, todėl tai patenka į privataus gyvenimo sritį. Esant tokiai situacijai ir nustačius, kad išpuoliai prieš pareiškėjus pasiekia tokį rimtumo lygį, kurio reikia Konvencijos 8 straipsnio taikymui, Teismas juo remiasi ir pereina prie Konvencijos 14 straipsnio nagrinėjimo.

Valdžios atstovas teigė, kad komentarai nepasiekė tokio lygio, kad būtų galima taikyti baudžiamoji teisė.

Nors pareiškėjai pripažino, kad nuotrauka buvo skirta pakurstyti diskusijas apie gėjų teises Lietuvoje, Teismas nemano, kad ši priežastis yra verta pareiškėjų teisių slopinimo. Teismas mano, kad tai yra sąžiningos ir viešos diskusijos apie seksualinių mažumų socialinį statusą skatinimas, kuris yra naudingas socialiniam virsmui.

Teismas atkreipė dėmesį ir į tai, kad Klaipėdos apylinkės ir apygardos teismų tyrėja ir ikiteisminio tyrimo teisėja atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą sakant, kad tokiomis nuotraukomis reikėjo dalintis tik tarp bendraminčių ar kad besibučiuojančių vyrų nuotrauka neprisideda prie tolerancijos skatinimo. Tai įrodo, kad buvo aiškios nuorodos į pareiškėjų seksualinę orientaciją ir tai tapo viena iš atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą priežasčių.

Be kita ko, atkreiptinas dėmesys ir į valstybės argumentus, kad šalyje yra saugomos tradicinės šeimos vertybės, kurias Teismas atmetė. Teismas nemato, kaip šie du dalykai yra nesuderinami, ypač evoliucionuojant mūsų visuomenei ir prisitaikant prie jos keliamų socialinių iššūkių ir poreikių. Bendra tendencija tampa vertinti santykius tarp tos pačios lyties porų kaip patenkančius į „šeimos gyvenimo“ sąvoką.

Teismas visų pirma atkreipė dėmesį į komentarus, kuriuose tiesiogiai skatinamas smurtas ar susidorojimas – „*nemokamai padovanosiu medaus mėnesio kelionę į krematoriumą*“, „*Hitleris turėjo deginti ne tik žydus*“, komentarus, kuriuose skatinama sudaužyti galvą, nušauti ar kastruoti pareiškėjus. Teismas negali pritarti Lietuvos valdžios institucijų išvadoms.

„Teismas tik pakartoja savo išvadą, kad dėl komentarų, kurie prilygsta neapykantos ar smurto kurstymui ir dėl to yra akivaizdžiai neteisėti, iš esmės gali būti reikalaujama valstybių imtis pozityvių priemonių su tuo kovoti.“

Manoma, kad neapykantos kurstymas nebūtinai reiškia raginimą smurtauti ar atlikti kitus nusikalstamus veiksmus. Išpuoliai, kurie įvykdyti įžeidžiant, išjuokiant ar šmeižiant asmenis, priklausančius konkrečiai visuomenės grupei, gali būti pakankami, kad valdžios institucijos imtųsi apsaugos priemonių prieš neatsakingai naudojamą žodžio laisvę.

Teismas teigė, kad tam tikrą laiką tarp daugumos visuomenės narių vyraujančios nuostatos ar stereotipai negali būti pateisinamas pagrindas diskriminuoti asmenis vien dėl jų seksualinės orientacijos.

Atsižvelgdamas į visą turimą medžiagą, Teismas konstatavo, kad, pirma, neapykantą kurstančius komentarus, įskaitant neslepjamus privačių asmenų raginimus smurtauti prieš pareiškėjus ir homoseksualų bendruomenę apskritai, paskatino fanatiškas požiūris šios bendruomenės atžvilgiu ir, antra, kad ta pati diskriminacinė psichikos būseną lėmė, kad atitinkamos valdžios institucijos neįvykdė savo pozityvios pareigos veiksmingai ištirti pareiškimo dėl pareiškėjų seksualinės orientacijos. Valstybinės institucijos sumenkino komentarų rimtumą, juos toleravo. Atsižvelgdamas į šias išvadas, Teismas konstatavo, kad pareiškėjai patyrė diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos, o ši

diskriminacija nebuvo pagrįsta jokiais svariomis pagrįstomis priežastimis. Teismas konstatavo, kad buvo pažeistas Konvencijos 14 ir 8 straipsniai.¹¹⁸

3.3.2. Interviu su Pijumi Beizaru, pareiškėju byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, ir jo atstovu Teisme Tomu Vytautu Raskevičiumi

Paimtas interviu iš vieno iš pareiškėjų byloje Pijaus Beizaro bei jo teisinio atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme Tomo Vytauto Raskevičiaus.

Interviu darytas nuotoliniu būdu, neanonimiškai, padaryta stenograma (žr. Priedas nr. 1)

Interviu klausimai parinkti siekiant surinkti informaciją apie bylos reikšmę Lietuvai bei Europai, o taip pat apie LGBT+ asmenų padėtį Lietuvoje ir Europoje.

Taip pat pareiškėjo atstovo EŽTT T.V. Raskevičiaus klausta teisinės nuomonės ir kitais aktualiais Konvencijos 8 ir 14 straipsnių taikymo klausimais LGBT+ asmenų bylose.

Interviu su pareiškėju atliktas 2023 m. balandžio 12 d., su pareiškėjų atstovu EŽTT – 2023 m. balandžio 11 d. Šiam skyrelyje pateiktinos tik interviu ištraukos.

Pirmajame klausime „Kuo svarbus byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* nustatytas Konvencijos 14 kartu su 8 straipsniu pažeidimas yra svarbus Lietuvos valstybei?“ tiek pareiškėjas Pijus Beizaras, tiek jo atstovas Tomas Vytautas Raskevičius pastebėjo, kad anksčiau EŽTT nebuvo pasisakęs šiuo konkrečiu klausimu dėl skleidžiamos neapykantos internete užkardymo. Pareiškėjas Pijus Beizaras pastebėjo, kad „<...> dabar vis tiek kitaip teisėsauga žiūri, nes po Europos žmogaus teisių teismo priimto sprendimo jie privalo atsižvelgti, turėjo būti tas sprendimas įgyvendintas Lietuvos teisinėje sistemoje.“ Kita vertus, Pijus Beizaras atsakant į klausimą pastebi, kad kai kurie nacionaliniai teismai tarsi įgyvendina sprendimą tik formaliai ir iš esmės nebaudžia kaltinamųjų.

Tomas Vytautas Raskevičius pabrėžė, kad byla turi europinio lygmens precedentinį poveikį: „<...> iki to laiko apskritai prieš LGBT asmenis nukreiptos neapykantos kalbos bylų, susijusių su šita tema, buvo tikrai nedaug, buvo vienas sprendimas prieš Švediją 2012 m., bet ten ir tai buvo nagrinėjama, ar homofobinė kalba gali būti laikoma saviraiškos laisve, nes švedai nubaudė tokią kalbą ir tie nubaustieji kreipėsi į EŽTT, teigdami, kad čia yra esą jų saviraiškos laisvė. Tai čia buvo pirmą kartą nagrinėjamas valstybės institucijų neveikimas užkardant tokios neapykantos kalbos reiškinius ir suformuluoti labai aiškūs Europos žmogaus teisių teismo standartais šioje srityje.“

Pareiškėjas interviu teigė, kad jis kreipiasi dėl komentarų, kurie akivaizdžiai skatina LGBT+ asmenų susidorojimą: „Kreipiuosi būtent dėl tų akivaizdžių, kur žmonės rašo „žudyti“, „naikinti“ ar

¹¹⁸ Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, *supra note*, 38.

pan., nes kitu atveju būtų sunku teismuose kažką įrodyti, įtikinti teisną priimti tam tikrus sprendimus būtų žymiai sunkiau ar galbūt net neįmanoma.“ Šio atsakymo kontekste noriu pastebėti, kad pagal EŽTT išaiškinimą iš esmės visi **neapykantą**, smurtą ir susidorojimą skatinantys komentarai papuola po *ultima ratio* principu ir turi būti užkardyti, galimai efektyviai tik baudžiamuoju persekiojimu. Tai reiškia, kad ir neapykantą skatinantys komentarai įeina į šią kategoriją, nors tiek pareiškėjas Pijus Beizaras, tiek jo atstovas EŽTT Tomas Vytautas Raskevičius interviu paminėjo, kad kreipiasi tik dėl komentarų, kurie akivaizdžiai skatina smurtą ar susidorojimą, nes teigė kitu atveju nesugebėsiantys įrodyti „neapykantos skatinimo“ Lietuvos teismams.

Pareiškėjas po EŽTT sprendimo jau mato pozityvų pokytį Lietuvoje ir tiki, kad šis pozityvus pokytis galėtų būti pastebimas ir kitose Europos šalyse: „<...> Lietuvoje jau matau pozityvų pokytį link neapykantos kalbos mažinimo internete. Žmonės nėra taip paprastai linkę svaidytis tokiais grasinimais ir skatinimais susidoroti, kaip žmonės buvo linkę tai daryti anksčiau, t.y., prieš 5-6 metus.“

Visgi tiek pareiškėjas, tiek jo atstovas Teisme sutinka, kad tam, jog nebūtų paliktos kažkokios pilkosios zonos neapykantos kalbos rėmuose, turėtų būti sudaryti galimybė kreiptis ne tik dėl baudžiamosios atsakomybės, kuri yra *ultima ratio* priemonė ir galėtų būti palikta tik smurto/susidorojimo skatinimo pilniems komentarams, bet ir tos priemonės nesiekiančiai neapykantos kalbai, pavyzdžiui, ANK pataisos, kuriose neapykantos kalba, nesiekianti *ultima ratio*, būtų laikoma administraciniu nusižengimu.

Tiek pareiškėjas Pijus Beizaras, tiek jo atstovas byloje Tomas Vytautas Raskevičius atsakant į klausimą „Kokios, Jūsų manymu, yra pagrindinės problemos Lietuvoje LGBT+ asmenų atžvilgiu, ką būtų galima gerinti?“ paminėjo tris punktus, kuriuos Lietuva turėtų žengti pirmiausia įgyvendinant Teismo sprendimą:

1. Įgyvendinti šių metų bylos *Macaté prieš Lietuvą* EŽTT sprendimą bei pakeisti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 str. 2 d. 16 punkt.
2. Galimybė įteisinti savo santykius. Nors dabar Lietuvoje siūlomas Civilinės sąjungos neatitinka LGBT+ bendruomenės poreikių, tačiau tai yra pradžia tos pačios lyties porų santykių svaresnio įteisinimo. Dėl šio klausimo Teismas pasisakė vienoje naujausių bylų *Fedotova prieš Rusiją* ir kt.
3. Lytinės tapatybės pripažinimas įstatymu, kaip buvo nuspręsta byloje *L. prieš Lietuvą*. Šį punktą išskyrė tik Tomas Vytautas Raskevičius.

Tiek Pijus Beizaras, tiek Tomas Vytautas Raskevičius apskritai pastebėjo, kad priėmus įstatymus, kurie gerina tos pačios lyties porų teisinį reglamentavimą ar LGBT+ asmenų padėtį apskritai, visuomenė galėtų tapti tolerantiškesnė, nors tai būtų turbūt ne pagrindinis, o šalutinis, netiesioginis poveikis. Pasak Pijaus Beizaro, sunku mažinti visuomenės diskriminaciją ir stigmatizaciją LGBT+ asmenų atžvilgiu, kuomet valstybė pati šią visuomenės dalį diskriminuoja. Be kita ko, Tomo Vytauto Raskevičiaus nuomone, yra tik laiko klausimas, kada EŽTT pripažins ir santuokos lygybę Europoje pripažinus, kad egzistuoja valstybių konsensusas šiam klausimui.

Apskritai interviu užbaigiamas pozityvestiniu požiūriu, kuriuo pasidalijo Tomas Vytautas Raskevičius: „Yra padaryta labai didelė pažanga ir EŽTT dažnai lyderystės imasi šioje srityje. Pagalvojus apie tai, kaip buvo devintajame dešimtmetyje pirma byla *Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę*, *Norris prieš Airiją*, kur sprendė pirmus klausimus, t.y., dėl homoseksualių santykių kriminalizavimo. Tuomet buvo nediskriminavimo principo taikymas teisės į būstą srityje. Ir dabar jau EŽTT nagrinėja tokius klausimus kaip tos pačios lyties porų šeimų pripažinimas. Iš tos tekmės akivaizdu, kad labai evoliucionuoja požiūris į LGBT bendruomenės narius ir, manau, kad ta tendencija tęsis ir toliau.“

3.3.3. Bylos reikšmė 8 str. taikymui neapykantos kurstymo prieš LGBT asmenis byloje

Vienas svarbiausių Europos žmogaus teisių teismo konstatuotų dalykų šiame konkrečiame sprendime, tai pabrėžimas, kaip svarbu yra apsaugoti asmenis nuo neapykantą kurstančių kalbų (nebūtinai išskirtinai vien skatinančių smurtą ar susidorojimą). Teismas sukuria precedentą būsimiems atvejams, kai asmenys gali būti diskriminuojami ar jų atžvilgiu gali būti kurstoma neapykanta vien dėl jų seksualinės orientacijos ir valstybė įgyja pozityvią pareigą apginti asmenis nuo tokios neapykantos kalbos. Nutartimi siunčiama žinia, kad toks elgesys yra nepriimtinas ir kad asmenys yra ginami Konvencijos nuo tokių atvejų ir turi teisę būti apsaugoti.

Nutarime taip pat pabrėžiama, kaip svarbu apsaugoti asmenų teisę į saviraiškos laisvę, ypač LGBT bendruomenės kontekste. Pažymima, kad Teismo sprendimas atkreipia dėmesį į būtinybę užtikrinti, kad asmenys galėtų laisvai reikšti savo seksualinę orientaciją, nebijodami keršto ar diskriminacijos.

Aptariamoms ir platesnės šio sprendimo pasekmės LGBT teisių apsaugai Europoje. Pažymima, kad sprendimas gali turėti didelės įtakos teisiniams ir socialiniams LGBT teisių pripažinimui šalyse, kuriose jos šiuo metu nėra saugomos.¹¹⁹

Manoma, kad byla *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* išryškina tvirtesnės teisinės bazės poreikį LGBT+ teisių apsaugai Europoje. Šis atvejis yra sunkumų, su kuriais gali susidurti LGBTI asmenys šalyse, kuriose požiūris į seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę yra priešiškas, pavyzdys. Pabrėžtina, kaip svarbu užtikrinti, kad valstybės būtų atsakingos už tai, kad jos neapsaugo LGBTI asmenų teisių.¹²⁰

Prieš tai tik vienoje byloje buvo nagrinėta neapykantos kalbos ir saviraiškos laisvės koalicija LGBT+ asmenų atžvilgiu – byloje *Vejdeland ir kiti prieš Švediją*¹²¹, tačiau tai labai aiškiai parodo atskirtį tarp vienu šalių, kuriose LGBT+ teisės yra labiau pripažįstamos ir gerbiamos, ir tų, kuriose taip nėra. Būtent šioje byloje neapykantą LGBT+ asmenų atžvilgiu skleidę asmenys Švedijoje buvo nubausti, tačiau kreipėsi į EŽTT sakydami, kad buvo pažeista jų saviraiškos laisvė, kuomet Lietuvoje atsitikusioje ir *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* byloje situacija buvo atvirkštinė – valstybė negebėjo reaguoti tinkamai į neapykantą, smurtą ir susidorojimą skatinančius komentarus.

Šis sprendimas buvo reikšmingas dėl kelių priežasčių:

Pirma, jis patvirtino asmenų teisę viešai reikšti savo seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę, nebijant persekiojimo ar diskriminacijos. Tai yra ypač svarbu atsižvelgiant į valstybės sankcionuoto smurto ir spaudos prieš LGBTQ asmenis istoriją daugelyje šalių (kuomet tos pačios lyties asmenų santykiai buvo kriminalizuoti), įskaitant Lietuvą.

Antra, sprendime buvo pabrėžta valstybių pareiga apsaugoti LGBTQ asmenis nuo neapykantą kurstančių kalbų ir kitų diskriminacijos formų. Tai, kad Lietuvos valdžia nesiėmė tinkamų priemonių apsaugoti asmenis nuo šio piktnaudžiavimo tariama „saviraiškos laisvė“ buvo vertinama kaip jų žmogaus teisių pažeidimas.

Jau dabar mokslininkai sutinka, kad ši byla padėjo sukurti aiškesnę LGBT+ asmenų apsaugos teisinę bazę Europoje remiantis EŽTK, ypač susijusią su teise į privatų gyvenimą ir diskriminacijos

¹¹⁹ Nika Bruskinė, „Execution of the ECtHR Judgment in *Beizaras and Levickas v. Lithuania* Case: Effectiveness and Legal Implications”, *Teisė*, 126 (2023), 26-33.

¹²⁰ Paweł M. Łukaszewski, „An analysis of the European Court of Human Rights (ECHR) judgement of 14 January 2020 in the case of *Beizaras and Levickas v. Lithuania*”, *The Ordo Iuris Institute for Legal Culture* (2020), žiūrėta 2023 m. gegužės 1 d. <https://en.ordoiuris.pl/civil-liberties/analysis-european-court-human-rights-echr-judgement-14-january-2020-case-beizaras>.

¹²¹ „Sexual orientation issues”, *supra note*, 19.

draudimu. Ši sistema galėtų būti naudinga priemonė aktyvistams ir advokatams, siekiantiems plėsti LGBT+ teises kitose Europos Tarybos valstybėse narėse, kur gali kilti panašių problemų.¹²²

Be kita ko, sprendimas šioje byloje tampa tolimesnių teisinių ir socialinių pokyčių Lietuvoje ir kitose regiono šalyse katalizatoriumi. Sprendimo sukelti pokyčiai jau yra pastebimi ne tik besikeičiančioje Lietuvos teismų praktikoje, bet ir visuomenės reakcijoje į tokius išsireiškimus. Nepaneigiama, jog pokyčiai tikrai vyksta, nors, interviu pašnekovų ir mokslininkų manymu, jie yra per lėti, kad atlieptų LGBT+ asmenų teises Lietuvoje. Visgi byloje *Valaitis prieš Lietuvą* Teismas atmetė pareiškėjo kreipimąsi dėl panašios situacijos, kuomet Lietuvos institucijos, reaguodamos į sprendimą byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, pačios savo iniciatyva atnaujino ikiteisminį tyrimą.

Šis atvejis yra svarbus priminimas apie nuolatinius iššūkius, su kuriais susiduria LGBT asmenys Europoje, nepaisant didelės pažangos pastaraisiais metais. EŽTT sprendime byloje buvo akcentuota, jog svarbu, kad valstybės imtųsi teigiamų žingsnių ginant LGBT asmenų teises, o ne tiesiog susilaikytų nuo diskriminacinių veiksmų. Tai sustiprina šalių poreikį aktyviai skatinti LGBT teises, o ne tiesiog vengti veiksmų, kurie gali būti laikomi diskriminaciniais.

Be kita ko, byla sulaukė didelio žiniasklaidos dėmesio visoje Europoje, o tai padėjo didinti matomumą apie tebesitęsiančią LGBT asmenų diskriminaciją ir kovą su ja. Didesnis matomumas yra svarbus žingsnis skatinant didesnę LGBT asmenų ir jų teisių pripažinimą ir supratimą.

3.3.4. Saviraiškos laisvė

Saviraiškos laisvė susideda iš ne vienos sudedamosios – tai apima ir susirinkimų, ir žiniasklaidos, kalbos laisvę. Apskritai saviraiška yra teisės į privatų gyvenimą dalis, bet šiuo atveju vietoj taikomo Konvencijos 8 straipsnio taikomas Konvencijos 10 straipsnis. Būtent pasitelkiant Konvencijos 10 straipsnį EŽTT neleidžia valstybėms narėms teisinti kažkokios homofobinės reakcijos prieš LGBT+ asmenis varžant jų saviraiškos laisvę motyvuojant tuo, kad tai yra moralės ar visuomenės vertinimo ir požiūrio klausimas. Nors vystosi ir neapykantos draudimas, svarbu, kad ir LGBT+ saviraiška nebūtų varžoma remiantis panašiomis homofobinėmis nuostatomis, kuriomis vedama ir prieš LGBT+ asmenis nukreipta neapykantos kalba.

Atkreiptinas dėmesys į visai naujai išnagrinėtą bylą – *Macatė prieš Lietuvą* (angl. *Macatė v. Lithuania*). Šią bylą svarstė Didžioji Kolegija, o jos aplinkybės yra tokios – atvirai lesbietės autorės

¹²² Ingrida Milkaitė, „A Picture Of A Same-Sex Kiss On Facebook Wreaks Havoc: Beizaras And Levickas V. Lithuania“, *Strasbourg Observers* (2020), žiūrėta 2023 m. gegužės 1 d. <https://strasbourgobservers.com/2020/02/07/a-picture-of-a-same-sex-kiss-on-facebook-wreaks-havoc-beizaras-and-levickas-v-lithuania/>.

išleista knyga, skirta 9-10 metų vaikams, yra paremta tradicinėmis pasakomis, tačiau įtraukia veikėjus iš įvairių marginalizuotų socialinių grupių, o taip pat įtraukia įvairias „nepatogias“ temas, kaip migracija ar patyčios. Dviejose iš šešių pasakų knygoje aprašomi romantiniai santykiai tarp tos pačios lyties asmenų. Knyga pagal Žurnalistų Etikos Inspektoriatas rekomendaciją buvo pažymėta kaip galimai pavojinga vaikams iki 14 metų.¹²³

Iškilę byloje klausimai – ar valstybė gali būti atsakinga už ribojamąsias priemones, kurių ėmėsi viešosios teisės subjektas – universitetas. Teismas konstatavo, kad taip, turint omenyje, jog egzistavo toks įstatymas, kurio universitetas privalėjo laikytis, be to, situaciją nagrinėjo ir nacionaliniai teismai. Teismas pažymėjo, kad knygos ženklėjimas, kaip žalingos amžiaus grupei, kuriai ji apskritai buvo skirta, turėjo įtakos autorei skleisti laisvai savo idėjas. Tokiais lipdukais ar žymėjimais dažniausiai buvo žymima smurtinė, seksualinio pobūdžio ar skatinanti save žaloti informacija. Tai atkreipia dėmesį į Lietuvoje vis dar gajų stereotipinį ir diskriminacinį požiūrį bei išankstines nuostatas, kurias visuomenė yra susidariusi LGBT+ bendruomenės atžvilgiu. Be abejojimo, tai pakenkė ir autorės reputacijai. Visas kišimasis buvo pagrįstas Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 str. 2 d. 16 punkt. Teismas atmetė valstybės atstovo argumentą, esą vaikus buvo siekta apsaugoti nuo galimai seksualinio pobūdžio turinio (be to, seksualinio pobūdžio turinį draudžia kita tame įstatyme nurodyta norma, kuria teismai ir universitetas nepasinaudojo).

Kitas valstybės argumentas, esą pasakos skatina homoseksualius santykius, kurie vaizduojami kaip neva geresni už heteroseksualius – teismas atmetė ir šį argumentą, mat knyga siekė skatinti toleranciją ir įvairių marginalizuotų socialinių grupių priėmimą. Be kita ko, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 str. 2 d. 16 punkt. buvo pašalinta tiesioginė nuoroda apie homoseksualius ir biseksualius santykius siekiant išvengti tarptautinės kritikos, kaip tą parodė šio įstatymo priėmimo istorija.

Teismas pripažino, kad toks ženklėjimas nepadėjo siekti teisėtų moralės, sveikatos ar teisinės apsaugos tikslų. Tokio įstatymo priėmimas sustiprino bei skatino homofobiją, valdžia sustiprino homoseksualių asmenų stigmatizavimą ir formavo išankstinį nusistatymą prieš homoseksualius asmenis, o tai nesuderinama su lygybės, pliuralizmo ir tolerancijos sąvokomis. Teismas atsisako pritarti politikai, kuri įkūnija išankstinį heteroseksualios daugumos šališkumą prieš homoseksualią mažumą. Taigi Teismas pripažino, kad buvo pažeisti Konvencijos 14 ir 10 straipsnis.

¹²³ “Sexual orientation issues”, *supra note*, 19.

Apibendrinant galima teigti, jog EŽTT naujausia praktika ir bylos Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą bei Macatė prieš Lietuvą ne tik suteikia daugiau aiškumo dėl LGBT+ asmenų teisių ir jų gynybos, bet ir suteikė saugumo jausmą LGBT+ bendruomenės nariams.

Byla Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą reikšminga, nes joje pabrėžiama, kaip svarbu užtikrinti, kad valstybės būtų atsakingos už tai, kad jos neapsaugo LGBTI asmenų teisių. Byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą Teismo nustatyta nauja taisyklė, jog iš esmės valstybės turi pozityvią pareigą apsaugoti asmenų teisę į privatų ir šeimos gyvenimą. Byla susilaukė didelio žiniasklaidos dėmesio, o tai yra itin svarbu, kuomet stengiamasi apginti mažumų teises, ypač tų, kurios susiduria su daugumos šantažu bei galios pozicijos išnaudojimu prieš jas. Byla prisidėjo ir prie Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos LGBT+ klausimais jurisprudencinės raidos. Teismo sprendimas šioje byloje sukuria precedentą būsimoms byloms, susijusioms su LGBT+ asmenų diskriminacija.

Atkreiptinas dėmesys ir į Teismo išsakytą argumentą, kad neapykantos kalba, skatinanti susidorojimą, smurtą ar neapykantą siekia ultima ratio principą ir tokiu atveju gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė.

IŠVADOS

Darbe plačiai nagrinėjama LGBT asmenų teisių problematika Lietuvoje ir Europoje, diskriminacija ir kiti iššūkiai su kuriais susiduria LGBT asmenys ir tos pačios lyties poros. Specialioji darbo dalis buvo skirta plačiai ištirti, kaip EŽTK 8 straipsnis yra ir galėtų būti vystomas su LGBT asmenimis susijusiose bylose. Išskirtos trys pagrindinės temos, kuriose EŽTK 8 straipsnio vystymas galėtų būti ar yra sparčiai vystomas: 1) homoseksualių asmenų teisė įsivaikinti; 2) tos pačios lyties porų teisė sudaryti norimą civilinę sąjungą, įskaitant santuoką; 3) neapykantos kalbos, nukreiptos prieš LGBT asmenis, draudimas.

Iš darbo bendrosios dalies darytina tokia išvada:

LGBT asmenų padėtis per pastaruosius kelis dešimtmečius labai stipriai pasikeitė – nuo kriminalizavimo iki šiuo metu aptariamo svaresnio LGBT asmenų teisių užtikrinimo – Europos žmogaus teisių teismo praktika taikant Konvencijos 8 straipsnį stipriai evoliucionavo – Konvencija sėkmingai taikoma kaip gyvas instrumentas, prisitaikantis prie visuomenės socialinių pokyčių ir reikmių.

Iš specialiosios darbo dalies **darytinos tokios išvados ir teiktinos tokios rekomendacijos:**

1. EŽTT užtikrina lygybę vienišiams homoseksualiems asmenims įsivaikinti, o taip pat homoseksualių asmenų poroje įsivaikinti partnerio vaiką, jei tai leidžia įregistruotas civilinis institutas. Pastebėtina, kad įvaikinimo bylose iškeliant vaiko interesus į pirmąją vietą teisinis saugumas ir stabilūs namai yra vieni svarbiausių kriterijų siekiant geriausių vaiko interesų išpildymo.

2. Sutariant, kad tos pačios lyties asmenų poros kuria šeimos santykius ir juose yra vaikai, Konvencijos 8 straipsnis gali būti vystomas taip, kad siektų maksimalios tokių šeimų apsaugos, o ne formaliai žiūrėtų ar yra „teisinė lygybė“ (ar egzistuojantis teisinis institutas vienodai taikomas poroms nepaisant jų sudėties, net jei tos pačios lyties poroms neprieinamas kitas institutas, garantuojantis tą teisę, kuri galėtų būti prieinama skirtingų lyčių poroms).

Rekomenduojama žiūrėti, ar ne egzistuoja „formali lygybė“ civilinio instituto teikiamų teisių taikymo prasme, bet ar tos pačios lyties šeimos turi tokią pačią prieigą prie apsaugos kaip ir skirtingų lyčių porų kuriamos šeimos bei vystyti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio taikymą apsaugant tos pačios lyties asmenų kuriamas šeimas bei tokiose šeimose gyvenančius vaikus leidžiant vienam iš partnerių įvaikinti kito partnerio vaiką atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus bei galimą suteikti stipresnę teisinę apsaugą tokioms šeimoms bei esančiam susikūrusiam šeiminiui ryšiui Konvencijos 8 straipsnio ribose.

3. *Majority of states* principas šiuo metu yra aiškinamas siaurai, kaip pavyzdį imant tik konkretų teisinį reguliavimą valstybėse, neatsižvelgiant į to svarstomo teisinio reguliavimo elementus ir principus, dėl kurių Europos Tarybos valstybėse narėse konsensusas yra – t.y., vaiko interesų pirmumas, teisinė apsauga šeimoms, pripažinimas, jog egzistuoja skirtingų formų šeimos, asmens pilnas teisių įgyvendinimas ir apsauga galimas tik jį integruojant, o ne atskiriant ir segreguojant.

Rekomenduojama EŽTT vystant Konvencijos 8 straipsnio taikymą tos pačios lyties santuokų klausimu pripažinti, jog jau egzistuoja Europos Tarybos konsensusas valstybėse dėl principo, kad asmenų teisės gali būti pilnai užtikrintos ir orumas gerbiamas tik tuomet, kai asmuo yra integruojamas į visuomenę, o ne atskiriamas.

4. Civilinės sąjungos ar partnerystės institutai dažnai nesuteikia asmenims tokių pačių socialinių, ekonominių ir teisinių garantijų kaip kad santuokos institutas, todėl šis institutas nepatenkina visų tos pačios lyties asmenų kuriamų šeimų poreikių bei galimai nesuteikia maksimalios apsaugos, kuri galėtų būti garantuojama Konvencijos 8 straipsnio prasme.

Rekomenduojama suteikti tos pačios lyties asmenų poroms priėjimą prie santuokos instituto, kad tos pačios lyties poros turėtų prieinamumą prie tokių pačių socialinių, ekonominių ir teisinių garantijų. Be kita ko, EŽTT prisiimant ambicingesnę ir lyderiaujančią vaidmenį LGBT+ asmenų teisių gynbos ir užtikrinimo srityje.

5. Europos žmogaus teisių teismo praktikoje atsiskleidžia aiškinimas, kad pilnas asmenų teisių užtikrinimas galimas tik integruojant asmenis į bendrą visuomenės gyvenimą, tačiau tos pačios lyties asmenų bylose teismas įgalina ir pateisina Europos Tarybos valstybių praktiką kurti tos pačios lyties asmenų poroms atskirus teisinius institutus neduodant prieigos prie santuokos – tai skatina tos pačios lyties porų atskirtį, stigmatizuoja LGBT bendruomenę bei skatina stereotipų sklaidą visuomenėje.

Rekomenduojama nebetęsti Europos žmogaus teisių teismo praktikos, kuri įgalina ir pateisina valstybių praktiką, kuomet yra kuriami civilinės partnerystės ar sąjungos institutai taip pateisinant tos pačios lyties asmenų prieigos prie santuokos lygybės nebuvimą, nes tokia segregacija skatina diskriminacinį požiūrį, LGBT bendruomenės stigmatizavimą bei stereotipų skatinimą. Partnerystė ir sąjunga yra dalis tos pačios lyties porų teisių įteisinimo, tačiau tai negali būti laikoma alternatyva santuokos lygybei.

6. *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* byloje EŽTT išplėtė Konvencijos 8 straipsnio taikymą LGBT bylose bei pripažino, kad neapykantos kalba internete pažeidžia homoseksualių asmenų teisę į privatų gyvenimą bei diskriminuoja juos, jei valstybė nesiima priemonių šią kalbą

užkardyti. Tai reglamentavo svarbų teisinį postūmį užtikrinant LGBT asmenų teisę į privataus gyvenimo apsaugą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. "Brown v. Board of Education (1954)". Oyez. Žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d. <https://www.oyez.org/cases/1940-1955/347us483>.
2. "Plessy v. Ferguson (1896)". Oyez. Žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d. <https://www.oyez.org/cases/1850-1900/163us537>.
3. "Distinction between marriage and registered partnership violates ban on discrimination". Verfassungsgerichtshof Österreich. Žiūrėta 2023 m. sausio 25 d. https://www.vfgh.gv.at/medien/Ehe_fuer_gleichgeschlechtliche_Paare.en.php.
4. "European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey: Results at a glance", Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013.
5. "Europos žmogaus teisių konvencija". Europos žmogaus teisių teismas. Žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d. https://www.echr.coe.int/documents/convention_lit.pdf.
6. "Gender identity issues". Europos žmogaus teisių teismas. Žiūrėta 2022 m. balandžio 17 d. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Gender_identity_ENG.pdf.
7. "ILGA-Europe's Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People Covering events that in Europe and Central Asia Between January-December 2022", *ILGA-Europe*, 2023.
8. "Important decisions". Austria Constitutional Court. Žiūrėta 2023 m. sausio 25 d. https://www.vfgh.gv.at/downloads/Bulletin_2017-3_G_258-2017_04.12.2017.pdf.
9. "LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025", *European Commission*. Žiūrėta 2023 m. balandžio 18 d. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/lgbtiq-equality-strategy-2020-2025_en.
10. "Non-implementation of the Court's judgments: our shared responsibility". *Commissioner for Human Rights: Council of Europe Portal*. 2016 m. rugpjūčio 23 d. <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/non-implementation-of-the-court-s-judgments-our-shared-responsibility>.
11. "Rainbow Europe", *ILGA-Europe*, žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d. <https://rainbow-europe.org/#0/8682/0>.
12. "Separate But Equal", *Legal Information Institute*. Žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d. https://www.law.cornell.edu/wex/separate_but_equal.
13. "Sexual orientation issues". Europos žmogaus teisių teismas. Žiūrėta 2022 m. balandžio 13 d., https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Sexual_orientation_ENG.pdf.
14. "Why is same-sex marriage important?". *Equality Network* (2013), 2023 m. balandžio 19 d. <https://www.equality-network.org/wp-content/uploads/2013/07/Why-is-same-sex-marriage-important.pdf>.
15. „2023 Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe and Central Asia“. ILGA-Europe. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2023/full_annual_review.pdf
16. „A brief history of LGBTQ mental health“. Human Rights Campaign. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://www.hrc.org/resources/a-brief-history-of-lgbtq-mental-health>.
17. „Asmens teisės į artimą ryšį pripažinimas“ ir „Civilinė sąjunga“ įstatymo projektų palyginimas“. Laisvos visuomenės institutas. Žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d. <https://laisvavisuomene.lt/asmens-teises-i-artima-rysi-pripazinimas-ir-civilines-sajungos-istatymo-projektu-palyginimas/>.

18. „Eurobarometer on Discrimination 2019: The social acceptance of LGBTI people in the EU“. European Commission. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 19 d. https://commission.europa.eu/system/files/2019-10/ebs_493_data_fact_lgbt_i_eu_en-1.pdf.
19. „History of LGBTQ mental health“. The Trevor Project. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://www.thetrevorproject.org/resources/history-of-lgbtq-mental-health/>.
20. „Implementation of ECHR judgments – Latest decisions by the Committee of Ministers“. *Council of Europe Portal*. 2023 m. kovo 10 d. <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/-/implementation-of-judgments-from-the-european-court-of-human-rights-latest-decisions-by-the-committee-of-ministers>.
21. „LGBTQ“. Europos lyčių lygybės institutas. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://eige.europa.eu/lt/thesaurus/terms/1237>.
22. „Lietuvos vyskupų nuomonė: prieš – civilinę sąjungą, už – teisę į artimą ryšį“. 15min. Žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvos-vyskupu-nuomone-pries-civiline-sajunga-uz-teise-i-artima-rysi-56-1695444>.
23. „Lietuvos visuomenė dar nepasiruošusi pritarti vienos lyties asmenų santuokai. 15min. Žiūrėta 2023 m. balandžio 14 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvos-visuomene-nepiritartu-vienos-lyties-asmenu-santuokai-56-395485>.
24. „Obergefell v. Hodges, 576 U.S. (2015)“. Oyez. Žiūrėta 2023 m. sausio 16 d. <https://www.oyez.org/cases/2014/14-556>.
25. „Obergefell v. Hodges, 576 U.S. (2015)“. U.S. Supreme Court. Žiūrėta 2023 m. sausio 16 d. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/576/14-556/>.
26. „Rainbow Europe“. ILGA-Europe. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 19 d. <https://www.rainbow-europe.org/#1/8682/0>.
27. „Seimo pirmininkė: Lietuva nepasiruošusi homoseksualų partnerystei“. Kauno diena. Žiūrėta 2023 m. balandžio 14 d. <https://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/politika/seimo-pirmininke-lietuva-nepasiruosusi-homoseksualu-partnerystei-702062>.
28. „The history of sexual medicine“. European Society for Sexual Medicine. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://www.essm.org/the-history-of-sexual-medicine/>.
29. „Who we are“. ILGA Europe. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://ilga-europe.org/about-us/who-we-are/>.
30. „Žodynėlis“. LGL Nacionalinė LGBT teisių organizacija Žiūrėta 2021 lapkričio 18 d. <https://www.lgl.lt/zmogaus-teises/naudinga-zinoti/zodynelis/>.
31. Arnoldo De Leon, PhD ir Robert A. Calvert, “Segregation” (1996), žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d. <https://www.tshaonline.org/handbook/entries/segregation>.
32. Bernstein, Mary et al. “The Meaning of Marriage to Same-Sex Families: Formal Partnership, Parenthood, Gender, and the Welfare State in International Perspective”. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 23,1 (2016), 4-8, 12, 18-26.
33. Bonnie J. Morris, PhD, „A brief history of lesbian, gay, bisexual, and transgender social movements“, *American Psychological Association*, 2017 m. liepos 21 d., <https://www.apa.org/topics/lgbtq/history>.
34. Bruskinė, Nika. “Execution of the ECtHR Judgment in Beizaras and Levickas v. Lithuania Case: Effectiveness and Legal Implications”. *Teisė*, 126 (2023), 26-33.
35. Cevat G. Aksoy et al. “Do laws shape attitudes? Evidence from same-sex relationship recognition policies in Europe”, *European Economic Review*, 124 (2020), 10-15.
36. Doty, Kathleen A. “From Fretté to E.B.: The European Court of Human Rights on Gay and Lesbian Adoption”, *LAW&SEXUALITY*, 18, 132-137.

37. Dr. Digoix, Marie. "Same-Sex Families and Legal Recognition in Europe." *Springer International Publishing*, 24, 178, (2020), 5, 127-130.
38. Dr. Loveday Hodson, "The Rights of children raised in lesbian, gay, bisexual or transgender families: A European Perspective", *ILGA-Europe*, 2020, 7-11, 15-20.
39. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2002 m. vasario 26 d. sprendimas byloje Frette prieš Prancūziją, Nr. 36515/97.
40. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2010 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Schalk ir Kopf prieš Austriją, Nr. 30141/04.
41. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2013 m. birželio 27 d. sprendimas byloje M.K.N. prieš Švediją, Nr. 72413/10.
42. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2013 m. vasario 19 d. sprendimas byloje X ir kiti prieš Austriją, Nr. 19010/07.
43. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2016 m. birželio 9 d. sprendimas byloje Chapin ir Charpentier prieš Prancūziją, Nr. 40183/07.
44. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2020 m. sausio 14 d. sprendimas byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, Nr. 41288/15.
45. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2021 m. birželio 1 d. sprendimas byloje Asociacija ACCEPT ir kiti prieš Rumuniją, Nr. 19237/16.
46. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2023 m. sausio 17 d. sprendimas byloje Fedotova ir kiti prieš Rusiją, Nr. 40792/10, 30538/14 ir 43439/14.
47. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1981 m. spalio 22 d. sprendimas byloje Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę. Nr. 7525/76.
48. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. spalio 17 d. sprendimas byloje Rees prieš Jungtinę Karalystę. Nr. 9532/81.
49. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1992 m. kovo 25 d. sprendimas byloje B. prieš Prancūziją. Nr. 13343/87.
50. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 11 d. sprendimas byloje Christine Goodwin prieš Jungtinę Karalystę. Nr. 28957/95.
51. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. sausio 9 d. sprendimas byloje L. ir V. prieš Austriją. Nr. 39392/98 ir 39829/98.
52. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. vasario 10 d. sprendimas byloje B.B. prieš Jungtinę Karalystę. Nr. 53760/00.
53. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje D.H. ir kiti prieš Čekijos Respubliką. Nr. 57325/00.
54. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. sausio 11 d. sprendimas byloje L. prieš Lietuvą. Nr. 27527/03.
55. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. sausio 22 d. sprendimas byloje E.B. prieš Prancūziją. Nr. 43546/02.
56. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. kovo 16 d. sprendimas byloje Oršuš ir kiti prieš Kroatiją. Nr. 15766/03.
57. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje Sampanis ir kiti prieš Graikiją. Nr. 59608/09.
58. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. kovo 15 d. sprendimas byloje Gas ir Dubois prieš Prancūziją. Nr. 25951/07.
59. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas byloje Vallianatos ir kiti prieš Graikiją. Nr. 29381/09 ir 32684/09.

60. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. liepos 16 d. sprendimas byloje Hämäläinen prieš Suomiją. Nr. 37359/09.
61. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. liepos 21 d. sprendimas byloje Oliari ir kiti prieš Italiją. Nr. 18766/11 ir 36030/11.
62. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m spalio 26 d. sprendimas byloje Ratzenböck ir Seydl prieš Austriją. Nr. 28475/12.
63. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2020 m. rugsėjo 10 d. sprendimas byloje G.L. prieš Italiją. Nr. 59751/15.
64. Flores, Andrew R., “National Trends in Public Opinion on LGBT Rights in the United States”, 2014, 9-18.
65. Hervey, Ginger. “Europe’s human rights court struggles to lay down the law”, *POLITICO*. 2017 m. rugsėjo 20 d. <https://www.politico.eu/article/human-rights-court-ilgar-mammadov-azerbaijan-struggles-to-lay-down-the-law/>.
66. Křičková, Lenka. “Same-sex families’ rights and the European Union: incompatible or promising relationship?”. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 37, 1 (2023), 1-2.
67. Leach, Philip. *The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems, and Prospects*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
68. Łukaszewski, Paweł M. “An analysis of the European Court of Human Rights (ECHR) judgement of 14 January 2020 in the case of Beizaras and Levickas v. Lithuania”. *The Ordo Iuris Institute for Legal Culture* (2020). Žiūrėta 2023 m. gegužės 1 d. <https://en.ordoiuris.pl/civil-liberties/analysis-european-court-human-rights-echr-judgement-14-january-2020-case-beizaras>.
69. Milkaitė, Ingrida. „A Picture Of A Same-Sex Kiss On Facebook Wreaks Havoc: Beizaras And Levickas V. Lithuania“. *Strasbourg Observers* (2020). Žiūrėta 2023 m. gegužės 1 d. <https://strasbourgobservers.com/2020/02/07/a-picture-of-a-same-sex-kiss-on-facebook-wreaks-havoc-beizaras-and-levickas-v-lithuania/>.
70. Narkevičiūtė, Elena. „Teisinis reguliavimas LGBT asmenims Lietuvoje Europos Sąjungos teisės ir vertybių kontekste“. Bakaluro baigiamasis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2020). <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/feb51329-012a-408c-9e68-dceb5fc94ee9/content>.
71. Niall Crowley. „Perspectives on Equality“. *An Irish Quarterly Review*, 92, 366 (2003), 107-108, 111.
72. Puppinck Gregor. Chapin and Charpentier v. France. *European Centre or Law and Justice*. Žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d. <https://eclj.org/marriage/the-echr-unanimously-confirms-the-non-existence-of-a-right-to-gay-marriage>.
73. Schabas, William A. *The European Convention on Human Rights: A Commentary*. London: Oxford University Press, 2015.
74. Shahid, Masuma. “Equal marriage rights and the European Courts”. *ERA Forum* 23, 397-411 (2023), 409.
75. Shahid, Masuma. “The Right to Same-Sex Marriage: Assessing the European Court of Human Rights’ Consensus-Based Analysis in Recent Judgments Concerning Equal Marriage Rights”. *Erasmus Law Review*, 3 (2017), 189, 194-198.
76. Smith, Stefen. „Same-Sex Marriage: A Fundamental Right“. *University of Central Florida* (2015), 38-43.
77. Stark, Barbara. “Domestic Partnerships and Same-Sex Marriage Family Law in the World Community”, 2d ed. 211-246 (2009), 212-213.

78. Theil, Stefan. "Is the 'living instrument' approach of the European Court of Human Rights compatible with the ECHR and International Law?", *European Public Law*, 23, 7-12, 18-22.
79. Tryfonidou, Alina. "The parenting rights of same-sex couples under European law". *Marriage, Families and Spirituality*, 25, 2 (2020), 185-189.
80. Tuller, David. "The Health Effects Of Legalizing Same-Sex Marriage", *Health Affairs*, 36, 6 (2017), 1-3.
81. Van de Rozenberg, Tessa. "Rejection of equal adoption rights for same-sex couples across European countries: Socializing influences on the national level and cross-national interactions ". *Social Science Quarterly* 102, 2 (2022), 274-275.
82. Willems, Geoffrey. "Same-sex marriage as a human right: How the Strasbourg Court could draw inspiration from the US Supreme Court and the InterAmerican Court of Human Rights to affirm marriage equality", *Oñati Socio-Legal Series*, 28 (2022), 18.
83. Wintemute, Robert. "Global Trends in Legal Recognition of Same-Sex Couples: Cohabitation Rights, Registered Partnership, Marriage, and Joint Parenting", (2020), 133-138.
84. Wintemute, Robert. "Same-Sex marriage in national and international courts: "Apply Principle Now" or "Wait for Consensus"?", *Public Law*, 1 (2020), 249-277.
85. Wintemute, Robert. „Sexual Orientation and the Charter: The Achievement of Formal Legal Equality (1985-2005) and Its Limits“. *McGill Law Journal*, 49, 4 (2004). Žiūrēta 2023 m. balandžio 19 d. <https://lawjournal.mcgill.ca/article/sexual-orientation-and-the-charter-the-achievement-of-formal-legal-equality-1985-2005-and-its-limits/>.

ANOTACIJA

Magistro darbe „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio taikymas LGBT bylose“ tiriama, kokia yra dabartinė EŽTT jurisprudencija LGBT bylose bei kaip ji galėtų vystytis. Darbo tyrimo esmė – įrodyti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas turėtų vystyti Konvencijos 8 straipsnio taikymą LGBT bylose, o dabartinė suformuota jurisprudencija yra ydinga ir neatitinka visuomenės poreikių.

Atlikus tyrimą konstatuojama, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija per metus stipriai keitėsi ir evoliucionavo – nagrinėta praktika LGBT bylose pradedant homoseksualumo kriminalizavimo uždraudimu bei baigiant teise į prieglobstį. Specialiojoje dalyje atliktas bylų, mokslinės literatūros tyrimas bei konstatuotina, kad EŽTK 8 straipsnio taikymas galėtų būti vystomas taip, kad įgalintų tos pačios lyties poras sudaryti santuokas bei įteisinti Europos Tarybos valstybėse narėse santuokos lygybę, o taip pat apsaugotų tos pačios lyties asmenų sudarytas šeimas suteikiant vienam partneriui galimybę įvaikinti kito partnerio vaiką. Darbe įrodinėjama, kad konsensusas dėl šių klausimų esminių elementų – lygybės bei žmogaus orumo gerbimo – Europos Tarybos valstybėse jau egzistuoja.

ANNOTATION

The Master's thesis "Application of Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in LGBT cases" examines the ECtHR jurisprudence in LGBT cases and how it could develop. The essence of the research is to prove that the European Court of Human Rights should develop the application of Article 8 of the Convention in LGBT cases, and the current established jurisprudence is flawed and does not meet the needs of society.

After conducting the research, it is established that the jurisprudence of the European Court of Human Rights has changed and evolved significantly over the years - the practice in LGBT cases has been examined, starting with the prohibition of the criminalization of homosexuality and ending with the right to asylum. In the special part of the thesis, a study of cases and scientific literature was carried out, and it can be concluded that the application of Article 8 of the ECHR could be developed in such a way as to enable same-sex couples to enter into marriages and to legalize marriage equality in the member states of the Council of Europe, as well as to protect same-sex families by giving one the opportunity for a partner to adopt another partner's child. The work proves that the consensus on the essential elements of these issues - equality and respect for human dignity - already exists in the countries of the Council of Europe.

SANTRAUKA

Magistro darbe „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio taikymas LGBT bylose“ yra plačiai aptariami teoriniai ir praktiniai LGBT teisių aspektai.

Darbo tikslas – įrodyti, kad EŽTT turėtų vystyti EŽTK 8 str. taikymą LGBT bylose, o dabartinė suformuota jurisprudencija yra ydinga ir neatitinka visuomenės poreikių. Darbo uždaviniai apima LGBT sąvokos aptarimą, EŽTK jurisprudenciją LGBT bylose bei EŽTK 8 str. taikymo galimybes homoseksualių asmenų įsivaikinimo bylose, tos pačios lyties asmenims skirtingoms civilinėms sąjungoms sudaryti užtikrinimą ir EŽTK 8 str. taikymo ypatumus neapykantos kurstymo prieš LGBT asmenis bylose.

Darbą sudaro trys skyriai – „Lesbiečių, gėjų, biseksualių ir transseksualių (LGBT), kaip socialinės atskirties grupės, teoriniai aspektai“, kuriame aptariama LGBT samprata, kaip ji vystėsi bei pastebima, kokia šiuo metu yra LGBT+ asmenų padėtis Lietuvoje ir Europoje. Antrajame skyriuje „EŽTT formuojamos jurisprudencijos kaita LGBT bylose“ detalai aptariama EŽTT suformuota praktika LGBT bylose.

Trečiasis skyrius „EŽTK 8 str. taikymo galimybės EŽTT su LGBT teisėmis susijusiose bylose“ yra plačiausias bei specialus. Jame aptariamos EŽTK 8 str. taikymo galimybės homoseksualių asmenų įsivaikinimo bylose, galimybės tos pačios lyties asmenims sudaryti skirtingų formų civilines sąjungas bei taikymo ypatumai neapykantos kurstymo prieš LGBT asmenis bylose. Šiame skyriuje įrodinėjama, kad EŽTK 8 straipsnio taikymas galėtų būti vystomas taip, kad įgalintų tos pačios lyties poras sudaryti santuokas bei įteisinti Europos Tarybos valstybėse narėse santuokos lygybę, o taip pat apsaugotų tos pačios lyties asmenų sudarytas šeimas suteikiant vienam partneriui galimybę įvaikinti kito partnerio vaiką. Darbe įrodinėjama, kad konsensusas dėl šių klausimų esminių elementų – lygybės bei žmogaus orumo gerbimo – Europos Tarybos valstybėse narėse jau egzistuoja.

SUMMARY

In the master's thesis "Application of Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in LGBT cases" the theoretical and practical aspects of LGBT rights are widely discussed.

The aim of the work is to prove that the ECHR should develop Article 8 of the ECHR application in LGBT cases, and the current established jurisprudence is flawed and does not meet the needs of society. Tasks include discussing the concept of LGBT, the jurisprudence of the ECHR in LGBT cases and Article 8 of the ECHR the possibilities of application in cases of adoption for homosexual persons, the provision of security for same-sex persons in different civil unions and Article 8 of the ECHR application features in cases of incitement of hatred against LGBT persons.

The work consists of three chapters - "Theoretical aspects of lesbians, gays, bisexuals and transsexuals (LGBT) as a group of social exclusion", the discussed concept of LGBT is created, how it developed over time and the current situation of LGBT+ persons in Lithuania and Europe is observed. The second chapter "Changes in jurisprudence formed by the ECtHR in LGBT cases" discusses in detail the practice formed by the ECtHR in LGBT cases.

The third chapter "Article 8 of the ECHR possibilities of application of the ECHR in cases related to LGBT rights" is the research and the most extensive, it discusses Article 8 of the ECHR. possibilities of application in cases of adoption for homosexual persons, possibilities for persons of the same sex to form civil unions of different forms and peculiarities of application in cases of incitement of hatred against LGBT persons. This chapter argues that the application of Article 8 of the ECHR could be developed in such a way as to enable same-sex couples to marry and legalize marriage equality in the member states of the Council of Europe, as well as protect same-sex families by giving one partner the opportunity to adopt the other partner's child. The work proves that the consensus on the essential elements of these issues - equality and respect for human dignity - already exists in the countries of the Council of Europe.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Interviu su pareiškėju Pijumi Beizaru byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* ir jo atstovu Teisme Tomu Vytautu Raskevičiumi

Interviu su pirmuoju pareiškėju byloje Pijumi Beizaru:

1. Kuo svarbus byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą nustatytas Konvencijos 8 ir 14 straipsnių pažeidimas Lietuvos valstybei?

Pijus Beizaras: Svarbus sprendžiant visas neapykantos kalbos internete bylas, kurios kilo jau po to, kai buvo priimtas sprendimas, nes buvo tam sudaryti įrankiai, palengvintas pats procesas. Dabar vis tiek kitaip teisėsauga žiūri, kadangi po Europos žmogaus teisių teismo priimto to sprendimo jie privalo vis tiek atsižvelgti, nes turėjo būti tas sprendimas įgyvendintas Lietuvos teisinėje sistemoje. Nors bent ką aš matau iš naujų bylų neapykantos kalbos, tai ganėtinai efektyviai veikia Lietuvos teisėsaugos terpėj.

2. Kaip vyko tų bylų, dėl kurių buvo kreiptasi į EŽTT, nagrinėjimas nacionaliniuose teismuose po priimto Strasbūro teismo sprendimo byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*? Ar sprendimas yra tinkamai įgyvendinamas?

Pijus Beizaras: Mano nuomone tas sprendimas nėra tinkamai įgyvendinamas. Jį bet kokia kaina bet koku būdu Lietuva buvo įpareigota įgyvendinti, bet kaip tas yra įgyvendinama – kartais atrodo, kad jis yra įgyvendinamas formaliai. Kad ir kaip keista bebūtų, nes atrodo Lietuva, viena valstybė, turime vieną teisinę sistemą, bet viskas skiriasi nuo Lietuvos regionų. Pavyzdžiui, Klaipėdoje labai sudėtingai vyksta visas procesas. Kiek bebuvo bylų Klaipėdoje, teismo sprendimai nebuvo palankūs man. Tai reiškia, kad vienaip ar kitaip tie asmenys buvo arba išteisinti, arba buvo kažkoks „pagrūmojimas pirštu“ iš teisėjo pusės neva „negerai čia padarėt“, bet pagrindo nubausti žmogų pagal baudžiamojo kodekso straipsnius nėra. Kiti teismai – Marijampolės, Šiaulių rajono, Kelmės – pas juos viskas vyko daug sklandžiau.

3. Ar esate susidūrę, kaip Teismo sprendimas yra įgyvendinamas naujose bylose nacionaliniuose teismuose?

Pijus Beizaras: Taip, yra naujos bylos, viskas vyksta šiek tiek sklandžiau, kadangi nebereikia laukti eilės metų. Policija nesiėmė nieko per daug tirti, prokuratūra irgi dažnai numeta į foną – atsisako pradėti baudžiamąjį persekiojimą. Dažniausiai ties apylinkės teismu viskas baigiasi, nereikia eiti iki apygardos teismo, tai šiek tiek trumpesnis būna kelias. Pavyko vieną bylą uždaryti netgi kiek greičiau

nei per metus, kuomet prieš „Kaunas Pride“ pasipylė neapykantos komentarai po „Kas vyksta Kaune“ portalo straipsniu ir aš pranešiau policijai, tai per šiek tiek trumpiau nei metus asmuo buvo nubaustas.

4. Ar Jūs kreipiatės dėl komentarų, kurie tiesiogiai skatina smurtą ar susidorojimą su LGBT+ bendruomene, ar kreipiatės ir dėl komentarų, kurie tiesiog skatina neapykantą LGBT+ bendruomenės atžvilgiu (pav. jie psichiniai ligoniai)?

Pijus Beizaras: Kreipiuosi būtent dėl tų akivaizdžių, kur žmonės rašo „žudyti“, „naikinti“ ar pan., nes kitu atveju būtų sunku teismuose kažką įrodyti, įtikinti teismą priimti tam tikrus sprendimus būtų žymiai sunkiau ar galbūt net neįmanoma. Nes tuose komentaruose, kur skatinama žudyti ar naudoti smurtą, tai būna akivaizdu.

5. *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* byloje EŽTT pirmą kartą aiškiai pripažino, kad neapykantos kalba, nukreipta į homoseksualius asmenis, pažeidžia Konvencijos 8 ir 14 straipsnius, o valdžios neveiknumas ir klausimo nesprendimas pažeidžia Konvencijos 13 straipsnį. Kaip toks pozityvus EŽTT praktikos pokytis ginant LGBT asmenų teises gali pakeisti LGBT+ asmenų apsaugą Europoje?

Pijus Beizaras: Aš esu linkęs tikėti, kad žmonės pamatys, kad pastangos kažką pakeisti, palengvinti procesus norint kreiptis į teisėsaugą – ar tai būtų Lietuva, ar bet kuri kita Europos Tarybos valstybė, kad bus daug lengvesni, paprastesni ir sklandesni teisminiai procesai. Tokia pozityvi praktika iš Europos žmogaus teisių teismo suteikia viltį, kad daugiau žmonių turės drąsos kreiptis į nacionalinius teisėsaugos organus ir kad tie dalykai bus išspręsti nacionaliniu mastu ir kad nereikės kreiptis į tarptautinius teismus. Kad viskas bus paprasčiau ir, galiausiai, Lietuvoje jau matau pozityvų pokytį link neapykantos kalbos mažinimo internete. Žmonės nėra taip paprastai linkę svaidytis tokiais grasinimais ir skatinimais susidoroti, kaip žmonės buvo linkę tai daryti anksčiau, t.y., prieš 5-6 metus.

6. Kaip manote, ar po *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* bylos sprendimo ir iš to sekusių Lietuvos nacionalinių teismų sprendimų visuomenė tapo tolerantiškesnė?

Pijus Beizaras: Sunku pasakyti ir įvertinti. Žiūrint šiuo kampu galima būtų taip sakyti. Nepaėmus visų tų bylų ir neatvėrus, ir neperskaičius, nepasidomėjus, kaip viskas yra iš tikrųjų.

Galima pagalvoti, kad žmonės tiesiog nebelinkę rašyti tų komentarų, nes jie žino, kokia atsakomybė jų laukia, bet galbūt jie norėtų tuos komentarus parašyti. Iš kitos pusės – gal žmonės mato, jog tame nėra prasmės, kad tai neteisinga, kad jei teismai tokius sprendimus priima, gal nėra reikalo tada to daryti.

7. Kaip manote, kodėl valdžios institucijos negebėjo identifikuoti neapykantos kalbos, nukreiptos prieš homoseksualius asmenis?

Pijus Beizaras: Čia buvo ne negebėjimas, o labiau nenoras. Kadangi buvo tos spragos, nebuvo reikiamų sprendimų iš Europos institucijų, dėl to ir buvo tas toks nenoras ir vengimas kažką daryti.

8. Nacionaliniai teismai teigė, kad baudžiamoji atsakomybė turi būti taikoma tik sunkiausiais atvejais (*ultima ratio*) – ar sudarius kitokią teisinę bazę identifikuoti neapykantos kalbą LGBT+ asmenų atžvilgiu efektyviau būtų taikomas jos užkardymas?

Pijus Beizaras: Bet kokių atveju aš turėjau labai teigiamą požiūrį, kai buvo pradėta kalbėti apie ANK papildymo galimybę (*Dėl normos, kurioje būtų numatyta administracinė atsakomybė už neapykantos kalbą, nesiekiančią baudžiamosios atsakomybės – aut.past.*) Lietuvos teisinėje sistemoje – buvo tokios kalbos, kai tik prasidėjo šio Seimo (2020-2024m.m. Seimo – aut.past.) kadencija, lygtais Laisvės partija norėjo inicijuoti tokias pataisas, bet prasidėjo šaršalas ir tada pasibaigė visi norai. Aš manau, kad Administracinių nusižengimų kodekse apibrėžus šį dalyką būtų galima daug efektyviau, paprasčiau ir greičiau užbaigti tam tikrus atitinkamus procesus.

9. Ar manote, kad Lietuvoje priėmus partnerystės įstatymą ar kitaip gerinant LGBT+ asmenų teisinę padėtį visuomenė taptų tolerantiškesnė LGBT+ asmenims, mažiau stigmatizuotų bendruomenę?

Pijus Beizaras: Bet kokių atveju reikia žiūrėti į kitų valstybių, kurios yra priėmusios tokius įstatymus, pozityvias patirtis. Jos įrodo tai, kad viskas būna geriau – žmonės tampa atviresni, žmonės labiau supranta dalykus ir kad ta visa baimė ir nenoras, kad tokie įstatymai kaip partnerystė būtų priimti ar, kada nors, galbūt netolimoje ateityje, tikėkimės, ir lygi santuoka visiems. Tokie dalykai yra pozityvus ir jie nieko negatyvaus neatneša. Žmonių požiūris tampa tolerantiškesnis, bet jie atneša ir tų pačių pinigų į biudžetą. Manau, kad tai yra svarbu ir tai keistų dalykus tik į gerą.

10. Koks didžiausias iššūkis yra ruošiantis bylos nagrinėjimui EŽTT?

Pijus Beizaras: Mums labai pasisekė, kad atsirado Tomas Vytautas Raskevičius, nes jis buvo iniciatyvus šiuo klausimu. Nereikėjo labai ilgai ieškoti kažkokių įrankių ar žmonių, kurie galėtų mums padėti, nes Tomas Vytautas Raskevičius pats visą tą procesą kuravo. Esu jam dėl to be galo dėkingas, nes iššūkių mums didelių kaip pareiškėjams nebuvo. Pats iššūkis pati patirta diskriminacija ir visas tas ištemptas procesas.

11. Kokios, Jūsų manymu, yra pagrindinės problemos Lietuvoje LGBT+ asmenų atžvilgiu, ką būtų galima gerinti?

Pijus Beizaras: Visos tos problemos ir atsiremia į tuos aspektus, kurie buvo aptarti pokalbio metu – nebuvimas galimybės įteisinti santykius, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos

poveikio įstatymo pakeitimas – irgi jau buvo priimtas *Macatė prieš Lietuvą* sprendimas dėl Gintarinės širdies knygos. Akivaizdu, kad neatitinka (*teisinis reguliavimas – aut.past.*) to, ką esame įsipareigoję kaip Europos Tarybos narė valstybė. Tiesiog reikia judėti teigiama kryptimi, reikia daryti pokyčius, o ne stagnuoti. Labai liūdna, kad kol kas neturime nei partnerystės, nors ir „apkarpytos“, nei tas Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas yra sutvarkytas. Su tais dalykais, manau, ateitų ir žmonių supratimas. Kol nevyksta jokie pokyčiai ir žmonės mato, kol parlamentas ir parlamentarai nesiklauso žmonių, kurie yra diskriminuojami savo valstybės, tol jokio pozityvaus pokyčio ir nematome.

Interviu su pareiškėjų atstovu byloje Tomu Vytautu Raskevičiumi:

1. Kuo svarbus byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą nustatytas Konvencijos 8 ir 14 straipsnių pažeidimas Lietuvos valstybei?

Tomas Vytautas Raskevičius: Sprendimas byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą buvo kulminacija tų pastangų, kurios buvo skirtos atkreipti institucijų dėmesį į egzistuojantį homofobinės neapykantos kalbos reiškinių, nes iki to laiko buvo pakankamai teisuoliškai teigiama, kad egzistuoja atitinkami baudžiamojo kodekso straipsniai, visi norintys gali kreiptis ir surasti teisingumą, bet absoliučioj daugumoj atvejų būdavo nepradedami ikiteisminiai tyrimai arba jie buvo nutraukiami ir šita praktika baigėsi situacija, kuri susiklostė Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą byloje. Atsakant tiesiogiai į klausimą, kuo svarbus yra tas sprendimas – tai iš esmės toje byloje buvo konstatuota, kad Lietuvoje neegzistuoja efektyvi teisminės gynybos priemonė, kreipiantis dėl neapykantos kalbos, nukreiptos prieš LGBT+ asmenis, ir neįmanoma ginti savo pažeistų teisių šioje srityje. Tas sprendimas, mano manymu, įsipareigojo fundamentalų institucijų požiūrio pasikeitimą į tokius atvejus.

2. Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą byloje EŽTT pirmą kartą aiškiai pripažino, kad neapykantos kalba, nukreipta į homoseksualius asmenis, pažeidžia Konvencijos 8 ir 14 straipsnius, o valdžios neveiknumas ir klausimo nesprendimas pažeidžia Konvencijos 13 straipsnį. Kaip toks pozityvus EŽTT praktikos pokytis ginant LGBT asmenų teises gali pakeisti LGBT+ asmenų apsaugą Europoje?

Tomas Vytautas Raskevičius: (aut. past. *Byla*) keičia, ji tikrai turi europinio lygmens precedentinį poveikį, nes iki to laiko apskritai prieš LGBT asmenis nukreiptos neapykantos kalbos bylų, susijusių su šita tema, buvo tikrai nedaug, buvo vienas sprendimas prieš Švediją 2012 m., bet ten ir tai nagrinėjama buvo, ar homofobinė kalba gali būti laikoma saviraiškos laisve, nes švedai nubaudė tokią

kalbą ir tie nubaustieji kreipėsi į EŽTT, kad čia yra esą jų saviraiškos laisvė. Tai čia (aut. past. *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą byloje*) buvo pirmą kartą nagrinėjamas valstybės institucijų neveikimas užkardant tokios neapykantos kalbos reiškinius ir suformuluoti labai aiškūs Europos žmogaus teisių teismo standartai šioje srityje.

3. Kaip manote, kodėl valdžios institucijos negebėjo identifikuoti neapykantos kalbos, nukreiptos prieš homoseksualius asmenis?

Tomas Vytautas Raskevičius: Nebuvo, kad negebėtų identifikuoti, bet gal buvo labiau požiūrio čia klausimas, ar tai yra rimtas ir užkardytinas baudžiamasis nusižengimas, ar čia tokie savotiški pažaidimai. Nes buvo daug tokių sisteminių ir struktūrinių kritikos taškų išsakyta, kaip pavyzdžiui “nužudydavo” tuos ikiteisminius kreipimusis į ikiteisminio tyrimo institucijas. Sakydavo, kad nėra užtikrinamas sistemiškumas, kad neužtikrinamas grasinimo realumas ir pan., bet iš esmės daugeliu atveju tai buvo ydinga Lietuvos Aukščiausiojo teismo suformuluota praktika, kur buvo tam tikri suformuoti balanso/pusiausvyros, kuri sveriamą tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kalbos, ir buvo LAT nutartys, kurios pasisakė saviraiškos laisvės, pasakyčiau, nepamatotos apsaugos linkme. Susidėjus visiems šiems dedamiesiems tiesiog buvo pasirinktas toks institucinis modelis, kad visi šitie kreipimaisi dėl neapykantos kalbos buvo nutraukiami ir nenagrinėjami.

4. Nacionaliniai teismai teigė, kad baudžiamoji atsakomybė turi būti taikoma tik sunkiausiais atvejais (*ultima ratio*) – ar sudarius kitokią teisinę bazę identifikuoti neapykantos kalbą LGBT+ asmenų atžvilgiu efektyviau būtų taikomas jos užkardymas?

Tomas Vytautas Raskevičius: Baudžiamosios teisės taikymas kaip kraštutinės sankcijos priemonės principas yra labai sveikintinas ir skatintinas. Problema susiformavusi, kad teisėsaugos institucijos apskritai nereaguodavo į jokių pranešimus apie neapykantos kalbą. Tada buvo klausimas, kuris labai aiškiai materializavosi *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą byloje* – ar baudžiamosios atsakomybės principo taikymas už komentarą „Tave reikia nužudyti“ yra *ultima ratio*, ar ne. Turime suprasti, kad neapykantos kalba yra spektras. Tai nėra juoda arba balta. Neapykantos kalbos kontekste, pavyzdžiui, gali būti labai skirtingi komentarai, tarkim, vienas gali būti skatinantis tiesiogiai smurtauti arba nužudyti konkretų asmenį, arba socialinei grupei priklausantį asmenį, tai man atrodo, kad čia jau vienareikšmiškai taikytina baudžiamoji atsakomybė. Ir gali būti kitas komentaras, kuriame sako „Tave reikia pasodinti į dilgėles“ arba „Tu man nepatinki, nes tu esi pederastas“. Tada čia prasideda toks vertinamojo pobūdžio aspektas. Kalbant apie baudžiamosios sankcijos taikymą, man atrodo, kad labai aiški raudona linija turėtų būti ten, kur yra skatinama fiziškai smurtauti arba susidoroti su asmenimis

arba jų grupę pagal saugomus požymius, tai čia vienareikšmiškai turėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Man atrodo jau dabar tai vyksta.

Tada kita didelė dalis yra tie komentarai, kurie yra jau tikrai neetiški, jie išskiria žmogų ar socialinę grupę pagal tam tikrą priklausomybę – ir ką mes darome su šitais komentarais? Tai pagal dabartinę reguliavimą jie netempia baudžiamosios sankcijos, bet jie šiai dienai yra kaip ir nebaudžiami. Tai, ką siūlė Laisvės partija (*aut. past. ANK pataisa dėl neapykantos kalbos*) pačioje kadencijos pradžioje (*aut.past. 2020-2024 m.m. Seimo kadencijos*), tai už tokius komentarus taikyti administracinę atsakomybę. Sutinku, kad tai yra glaudžiai susiję su saviraiškos laisve, turi būti labai aiškūs kriterijai, už kokius komentarus mes tokią atsakomybę taikytume, ir labai svarbi teisėsaugos institucijų kompetencija šitoj srity.

Man atrodo, kad negalime palikti šitos pilkosios zonos, ją vienokiu ar kitokiu būdu reikėtų sureguliuoti, bet matėm, kokia yra visuomenės reakcija dėl galimos cenzūros, nes viskas, kas kišasi į saviraiškos laisvę, turi tam tikrą cenzūros poveikį, bet esmė yra – kokią kalbą mes skatiname viešoj erdvėj, o kokios ne.

5. Iš esmės manote, kad baudžiamoji atsakomybė turėtų būti taikoma, jei neapykantos komentarais yra skatinamas smurtas ar susidorojimas, o kitais atvejais – ne?

Tomas Vytautas Raskevičius: Mano subjektyviu vertinimu, taip. Aš kai kreipiuosi dėl neapykantos komentarų, nukreiptų prieš mane, aš visą laiką kreipiuosi tik dėl tokių, kurie skatina smurtauti arba fiziškai susidoroti, ir dabar, po Beizaro ir Levicko prieš Lietuvą bylos visose tokiose bylose aš gaunu teigiamus nuosprendžius. Institucijoms jau nebekyla klausimų. Bet jei, pavyzdžiui, pradėčiau skųstis dėl tokių mažiau vienareikšmiškų ir labiau neetiškų komentarų, tada prasideda lingvistinė diskusija – ar čia yra skatinama neapykanta, ar ne? Tada įsijungia kalbos ekspertai, rašomos išvados, prokuroras vienaip vertina, teisėjas vertina kitaip – tada atsiranda daugiau erdvės diskusijai, o kai yra konkretus raginimas smurtauti arba susidoroti, visiems daugmaž yra viskas aišku.

6. Ar manote, kad Lietuvoje priėmus partnerystės įstatymą ar kitaip gerinant LGBT+ asmenų teisinę padėtį visuomenė taptų tolerantiškesnė LGBT+ asmenims, mažiau stigmatizuotų bendruomenę?

Tomas Vytautas Raskevičius: Jeigu būtų priimtas Civilinės sąjungos ar Partnerystės įstatymas kažkokia forma, gal tai būtų netiesioginis poveikis, bet šalutinis. Būtų aišku, kad valstybė sako, kad jinai tokį gyvenimo būdą, jeigu galima taip pasakyti, pripažįsta. Ir ne tik pripažįsta nesikišdama į jį, bet ir jį dar apsaugo – sako, žmonės yra skirtingi, bet toks gyvenimo būdas yra legitimus ir mes sukuriame teisinę bazę tokiems žmonėms savo santykius tarpusavyje reglamentuoti. Man atrodo, kad

toks priimtas reguliavimas turėtų teigiamą postūmį patyčių srityje, turėtų teigiamą postūmį neapykantos kalbos mažinimo srityje, nes įstatymai reguliuoja ne tik egzistuojančius socialinius santykius, bet jie atlieka ir tam tikrą šviečiamąją ar edukacinę funkciją. Man atrodo, kad tai ne tiesioginė pasėkmė, bet labiau šalutinis poveikis, bet jisai tikrai toks būtų ilgoje perspektyvoje, nežinau, ar greituoju būdu atsirastų.

7. Koks didžiausias iššūkis buvo ruošiantis bylos nagrinėjimui EŽTT?

Tomas Vytautas Raskevičius: Šiaip buvo labai lengva ruošti tą bylą dėl dviejų priežasčių. Buvo labai aiškūs nacionalinių institucijų išbaigti ir greitai sprendimai, nes tiesiog prokuratūra atsisakė pradėti ikiteisminius tyrimus, ir tada yra tik ikiteisminio tyrimo teisėjas. Tik viena teismo pakopa, kuri tvirtina arba pakeičia ikiteisminio tyrimo pareigūno sprendimą. Tai buvo neilgas kelias išnaudoti nacionalines gynybos priemones. Antras lengvas dalykas – tai labai spalvingos teismų nutartys – ten buvo prirašyta daug protu sunkiai suvokiamų dalykų. Pagrindinė citata buvo, kad esą „pareiškėjai savo ekscentrišku elgesiu“, t.y., bučiniu, išprovokavo neigiamų komentarų parašymą. Ką padarė teismai – tai jie apkaltino nukentėjusįjį. Kai pamačiau tą citatą, aš iškart supratau, kad reikia rašyti į EŽTT ir čia yra laimėta byla.

EŽTT praktikos nebuvo daug šioje konkrečioje srityje (*neapykantos kalbos, nukreiptos prieš LGBT+ asmenis – aut.past.*), bet apie žodžio laisvę ir žodžio laisvės ribas buvo daug praktikos, tai mes ją greitai ir koncentruotai sudėliojome. Kreipdamiesi į EŽTT atlikome ir, galime pavadinti, lingvistinį pratimą – vienoje iš pastraipų tas citatas, kurios buvo nukreiptos prieš pareiškėjus, pakeitėme, lyg jos būtų ne apie LGBT žmones, bet lyg apie žydus – jas išrašėme Teismui. Tada buvo visiems viskas aišku.

8. Ar pokytis neapykantos kalbos byloje prieš homoseksualius asmenis bei aiškesnis to identifikavimas gali būti ženklas ir pokyčiams apskritai LGBT+ asmenų santykių teisiniame reguliavime?

Tomas Vytautas Raskevičius: Tą pokytį instituciniu lygmeniu yra labai sunku vertinti, nes jeigu, pavyzdžiui, parašai pareiškimą ir teisėsauga jį ištyrė ir teisėjas nubaudė komentarą parašiusį asmenį, tai tau atrodo, kad sistema veikia gerai. Jeigu tu kreipeisi ir gavai neigiamą sprendimą, tai tau vienareikšmiškai atrodo, kad sistema veikia blogai. Kaip užčiuopti procesų visumą? Aš kai kreipiuosi, jau esu išmokęs tuos naratyvus, kaip sukonstruoti tuos skundus ir kokius komentarus pasirinkti, kad būtų geri teigiami sprendimai. Tada visą laiką naujienose būna „Apie Raskevičių parašęs komentarą nubaustas trijų šimtų eurų bauda“ ar pan. Bet aš kai kreipiuosi, gali būti ta dedamoji, kad teisėsaugos institucijos traktuoja tuos kreipimusis lyg kreiptųsi ne „paprastas žmogus“, o Seimo narys. Būna tikrai

geros apklausos, profesionalios tyrėjos, greiti sprendimai, aiški komunikacija – viskas labai aišku. Bet kai bendruomenės aktyvistai kreipiasi dėl Gražulio (*Petro Gražulio – aut.past.*) veiksmų Seime ir ten tris kartus keičiasi tyrėja, tai atrodo, kad yra visai kitokia nuotaika ir kitoks vertinimas.

Taigi sistemos efektyvumą reikia vertinti pagal tai, kad kiekvienas nukentėjęs, kuris kreipiasi, jam būtų aišku, kodėl yra priimamas vienoks ar kitoks sprendimas. Negalėčiau apibendrinti, kad visos neapykantos kalbos problemos išsprendė, bet teigiamas progresas yra.

9. Jūsų žiniomis, kokių dar priemonių Lietuva galėtų imtis gerinant LGBT+ asmenų teisinę padėtį atsižvelgiant į Konvencijos 8 ir 14 straipsnio nuostatas bei ginamą asmenų teisę į privatų gyvenimą bei nediskriminacijos principą?

Tomas Vytautas Raskevičius: Pirmiausia, priimti Civilinės sąjungos įstatymą, priimti Lytinės tapatybės pripažinimo įstatymą ir pakeisti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 str. 1 d. 16 punkt. pakeitimą dėl vadinamosios „homoseksualumo propagandos“, nes dėl visų šių aspektų Europos žmogaus teisių teismas yra tiesiogiai pasisakęs. Dėl Lytinės tapatybės pripažinimo įstatymo byloje *L. prieš Lietuvą*, dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo byloje *Macatè prieš Lietuvą*, dėl Civilinės sąjungos įstatymo – eilėje bylų prieš kitas šalis – *Fedotova prieš Rusiją* ir kt. Šiuos dalykus pirmiausia reikia tvarkyti.

10. Ar, Jūsų nuomone, yra įmanoma, kad EŽTT, remdamasi Konvencijos 8 ir 14 straipsnių pripažintu santuokos lygybę Europoje?

Tomas Vytautas Raskevičius: Taip. Tai yra laiko klausimas. 2010 m. byloje *Schalk ir Kopf prieš Austriją* du vyrai kreipėsi dėl santuokos pripažinimo ir EŽTT atmetė jų skundą. Vienas iš motyvų – Austrijoje buvo priimtas partnerystės įstatymas, o EŽTT naudojo tokį tyrimo įrankį – žiūri, ar daugumoje Europos Tarybos valstybių yra priimtas vienoks arba kitoks teisinis reguliavimas. 2010 m. EŽTT pasakė, kad daugumoje Europos Tarybos valstybių nėra pripažįstama teisė į tos pačios lyties porų santuokas. Kadangi metai eina ir tų valstybių daugėja, vieną dieną EŽTT pasakys „taip“ – egzistuoja toks konsensusas tarp Europos Tarybos valstybių ir tai turi galioti visose Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijai įsipareigojusiose valstybėse.

The majority of states yra įdomus konceptas, jis daug yra nagrinėtas mokslininkų tyrimų, nes Europos žmogaus teisių teismas niekada nėra pasakęs, kiek – kaip įsivertiname, kad jau egzistuoja konsensusas ar ne. Ar tas konsensusas yra 50%+1, ar kaip jisai yra vertinamas. Čia yra toks teisinis ginčas, bet EŽTT naudoja šį argumentą.

11. Konvencijos 12 straipsnio reikšmė – iki bylos Schalk ir Kopf prieš Austriją 12 straipsnio norma atrodė imperatyvi – kas parašyta ir atskirojoje nuomonėje – santuoka galima tik tarp vyro ir moters. Kaip kildinamos tos pačios lyties asmenų teisės esant šiam straipsniui Konvencijoje?

Tomas Vytautas Raskevičius: Privataus ir šeimos gyvenimo apsauga kyla iš Konvencijos 8 straipsnio. Dar vienas metodas Konvencijos interpretavimui yra *living instrument*. EŽTT traktuoja Konvenciją kaip besikeičiantį dokumentą, kuris prisitaiko prie socialinių normų ir realių. Tai yra laiko klausimas, kada EŽTT pasakys, kad socialinė realybė pasikeitė taip smarkiai, kad Konvencijos 12 straipsnis apima ir tos pačios lyties poras.

12. Jeigu dingsta Konvencijos 12 straipsnyje imperatyvas, tas straipsnis tampa bereikšmis?

Tomas Vytautas Raskevičius: Jisai suteikia teisę žmogui tuoktis. Teisę į santuoką gali realizuoti skirtingais pjūviais – šiuo metu nagrinėtina tik lyties aspektu, bet gali būti, pavyzdžiui, psichinės negalios aspektu ar dar kokie ribojimai dėl santuokos sudarymo. Jis nėra bereikšmis, tiesiog jis šitu pjūviu (*lyties – aut.past.*) išsisprendžia.

13. Kaip pakomentuotumėte EŽTT jurisprudencijos kaitą LGBT+ bylose bėgant laikui, ar judama didesnės laisvės ir žmogaus orumo pripažinimo link?

Tomas Vytautas Raskevičius: Tikrai yra labai didelė pažanga padaryta ir EŽTT dažnai lyderystės imasi toje srityje. Pagalvojus apie tai, kaip buvo devintajame dešimtmetyje pirma byla *Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę*, *Norris prieš Airiją*, kur sprendė pirmus klausimus, t.y., dėl homoseksualių santykių kriminalizavimo. Tuomet buvo nediskriminavimo principo taikymas teisės į būstą srityje. Ir dabar jau EŽTT nagrinėja tokius klausimus kaip tos pačios lyties porų šeimų pripažinimas. Iš tos tekės akivaizdu, kad labai evoliucionuoja požiūris į LGBT bendruomenės narius ir, manau, kad ta tendencija tęsis ir toliau.